

บทที่ ๒

แนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง การส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม ของผู้บริหารโรงเรียนขยายโอกาส กลุ่มสอง
พระ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสมุทรปราการเขต ๑ ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าแนวคิด
ทฤษฎีจากตำรา หนังสือ เอกสาร บทความ นโยบาย แผนงานและคู่มือรวมทั้งผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
ต่าง ๆ เพื่อนามาใช้เป็นกรอบแนวความคิดในการวิจัย ซึ่งประกอบด้วยหัวข้อที่สำคัญ ดังต่อไปนี้

๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับคุณธรรม จริยธรรม

๒.๑.๑ ความหมายของคุณธรรม จริยธรรม

๒.๑.๒ คุณธรรม จริยธรรมขั้นพื้นฐาน ๘ ด้าน

๒.๑.๓ ความสำคัญของคุณธรรม จริยธรรม

๒.๑.๔ ความสำคัญของคุณธรรม จริยธรรมขั้นพื้นฐาน ๘ ด้าน

๒.๒ ทฤษฎีเกี่ยวกับคุณธรรม จริยธรรม

๒.๒.๑ ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของเพียเจต์

๒.๒.๒ ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของ ลอว์เรนซ์ โคลเบิร์ก

๒.๒.๓ ทฤษฎีจิตวิเคราะห์ของฟรอยด์ (Psychoanalytic Theory)

๒.๒.๔ ทฤษฎีความต้องการของ อับราฮัม มาสโลว์

๒.๒.๕ ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของบรอนเฟนเบรนเนอร์ (Bronfenbrenner's Theory)

๒.๒.๖ ทฤษฎีทางพุทธศาสตร์

๒.๓ บทบาทผู้บริหารในการส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมนักเรียน

๒.๔ การส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมแก่นักเรียนขั้นพื้นฐาน ๘ ด้าน

๒.๔.๑ แนวทางการส่งเสริมและปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม

๒.๔.๒ แนวทางในการจัดกิจกรรมส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม

๒.๔.๓ แนวทางในการจัดกิจกรรมส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมขั้นพื้นฐาน ๘ ด้าน

๒.๕ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๖ กรอบแนวคิดในการวิจัย

๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับคุณธรรม จริยธรรม

จากการทบทวนผลงานทางวิชาการ เอกสารที่เกี่ยวข้องกับคุณธรรม จริยธรรม จากทัศนะ นักวิชาการที่หลากหลาย ผู้วิจัยขอประมวลเนื้อหาโดยมีรายละเอียด ดังนี้

๒.๑.๑ ความหมายของคุณธรรม จริยธรรม

คุณธรรม และจริยธรรม ได้ถูกนำมาใช้คู่กันเสมอจนแทบจะเป็นส่วนหนึ่งของความหมาย ที่เป็นคู่กันโดยไม่แตกต่างกัน จริยธรรม (Ethic) เป็นเรื่องของความประพฤติที่อบรมกิริยาและปลูกฝังนิสัยให้อยู่ในครรลองของคุณธรรม (Virtue) และศีลธรรม (Moralism) คุณค่าทางจริยธรรมทำให้เกิดความมั่งคั่ง ในการดำรงชีวิตอย่างมีระเบียบแบบแผนตามวัฒนธรรมของแต่ละบุคคลมีแนวทางในการประพฤติ อยู่ในเรื่องของความดีงาม ความถูกต้องในการปฏิบัติให้อยู่ในสังคมได้อย่างสงบสุข และให้ประโยชน์ต่อผู้อื่น การดีค่าของความดีซึ่งเป็นกุศลธรรม เป็นความงาม ความประทับใจที่เกิดจากคุณธรรม และความสุจริตที่เกิดจากการปฏิบัติ

คุณธรรม หรือจริยธรรม เป็นหลักธรรมจริยา (Morality) ที่ปลูกฝังระเบียบความประพฤติ ด้านศีลธรรม เป็นกฎความประพฤติตามอุดมคติที่เหมาะสม เป็นเรื่องของการประกอบคุณงามความดี และบุญกุศล คุณธรรมหรือจริยธรรมมีความสัมพันธ์เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันอยู่ในจริยธรรม ในความมีระเบียบวินัย ที่ใช้กับสิ่งที่เรียกว่า ความดี ความชั่ว ตามค่านิยมทางศีลธรรมอันเป็นหลักความประพฤติที่ควบคุมบุคคล หรือกลุ่มชน

คุณธรรม จริยธรรมเป็นสิ่งที่สำคัญ เพราะถือว่าเป็นคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ที่ควรปลูกฝังให้เกิดขึ้น ตั้งแต่ระดับปฐมวัย นักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายคำว่า คุณธรรมและจริยธรรมแตกต่างกันไป ดังนี้

๑. ความหมายของคุณธรรม

คุณธรรมเป็นสิ่งที่มีความค่า มีประโยชน์ เป็นความดีงาม เป็นมโนธรรม เป็นเครื่องประดับประดาใจให้เกลียดความชั่ว กลัวบาป ใฝ่ความดี เป็นเครื่องกระตุ้นผลักดันให้เกิดความรู้สึกรับผิดชอบ เกิดจิตสำนึกที่ดีมีความสงบเย็นภายใน เป็นสิ่งที่ต้องปลูกฝังโดยเฉพาะเพื่อให้เกิดขึ้น และเหมาะสมกับความต้องการในสังคมไทย ทั้งนี้ทางผู้วิจัยได้รวบรวมจากนักวิชาการต่างๆ ที่ให้ความหมายเกี่ยวกับคุณธรรมไว้ ดังนี้

ราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้ความหมายไว้ว่า คุณธรรม หมายถึง สภาพคุณงามความดี^๑

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ ได้ให้ความหมายไว้ว่า คุณธรรม หมายถึง สภาพคุณงามความดี ความประพฤติที่ดี การทำให้เกิดคุณงามความดีอุปนิสัยอันดีงาม ซึ่งเป็นคุณสมบัติที่อยู่ภายในจิตใจของบุคคล ได้แก่ ความเมตตา กรุณา ความซื่อสัตย์สุจริต

^๑ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทนานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, ๒๕๕๖), หน้า ๒๖๓.

ความเสียสละ ความเอื้อเฟื้อ ความกตัญญู ความ پاکเพียร ความเห็นอกเห็นใจ ความละเอียดต่อความ
 ชั่ว และความมุ่งมั่นกล้าหาญที่จะกระทำความดี ในการกระทำความดีนั้นจะต้องมุ่งกระทำทั้งกายและ
 ใจ เพื่อให้เกิดความสุขแก่ตนเองและผู้ร่วมงาน^๒

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้ให้ความหมายไว้ว่า คุณธรรม หมายถึง ธรรมที่
 เป็นคุณ ความดีงาม สภาพที่เกื้อหนุน^๓

พระปัญญานันทมุนี (ปัญญา ปญฺญานนฺโท) ได้ให้ความหมายไว้ว่า คุณธรรม หมายถึง
 คุณลักษณะของการคิดดี ดี ประพฤติดี ที่อยู่ในจิตใจของมนุษย์หรือปุชนทั่วไป^๔

วศิน อินทสระ ได้ให้ความหมายไว้ว่า คุณธรรม หมายถึง อุปนิสัยอันดีงามซึ่งสั่งสมอยู่ใน
 ดวงจิต อุปนิสัยนี้ได้มาจากความพยายาม และความประพฤติที่ดีต่อกันมาเป็นเวลานาน^๕

ประกาศรี สืหอไพ ได้ให้ความหมายไว้ว่า คุณธรรม หมายถึง หลักธรรมจริยาที่สร้าง
 ความรู้สึกผิดชอบชั่วดีทางศีลธรรมมีคุณงามความดีภายในจิตใจจนเต็มเปี่ยมไปด้วยความสุขความยินดี
 การกระทำที่ดีย่อมได้รับผลของความดีคือความชื่นชมยกย่องในขณะที่การกระทำชั่วย่อมได้รับผลของ
 ความชั่วคือความเจ็บปวดหรือความทุกข์ต่างๆ^๖

ลิขิต ธีรเวคิน ได้ให้ความหมายไว้ว่า คุณธรรม หมายถึง จิตวิญญาณของปัจเจกบุคคล
 ศาสนาและอุดมการณ์เป็นดวงวิญญาณของปัจเจกบุคคลและสังคมด้วยปัจเจกบุคคลต้องมีวิญญาณ
 สังคมต้องมีจิตวิญญาณ คุณธรรมของปัจเจกบุคคลอยู่ที่การกล่อมเกลาเรียนรู้โดยพ่อ-แม่
 สถาบันการศึกษา ศาสนา พรรคการเมืองและองค์กรของรัฐ^๗

ยนต์ ชุ่มจิต ได้ให้ความหมายว่า คุณธรรม หมายถึง คุณลักษณะที่เป็นความดี ความงาม
 ที่มีอยู่ในจิตใจของแต่ละบุคคล โดยได้ยึดถือปฏิบัติจนเป็นนิสัยและเป็นที่ยอมรับว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้องดี
 งามของบุคคลทั่วไป^๘

^๒สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ, **คู่มือการปฏิบัติงานข้าราชการ
 ครู**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, ๒๕๕๓), หน้า ๑๓๐.

^๓พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์ (ชำระ-เพิ่มเติม
 ช่วงที่ ๑/ยุติ)**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๗, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พระพุทธศาสนาของธรรมสภา, ๒๕๕๔), หน้า ๕๑.

^๔พระปัญญานันทมุนี (ปัญญา ปญฺญานนฺโท), **มงคลชีวิตฉบับทางก้าวหน้า**, (กรุงเทพมหานคร : อุดมศึกษา,
 ๒๕๔๖), หน้า ๑๐๖.

^๕วศิน อินทสระ, **พุทธจริยศาสตร์**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เมธทราย, ๒๕๔๙),
 หน้า ๑๙๙.

^๖ประกาศรี สืหอไพ, **พื้นฐานการศึกษาทางศาสนาและจริยธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร :
 โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๗.

^๗ลิขิต ธีรเวคิน, **คนไทยในอุดมคติ**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แม็ค, ๒๕๔๘), หน้า ๑๗.

^๘ยนต์ ชุ่มจิต, **ความเป็นครู**, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๑), หน้า ๓๕.

วิวัฒน์ ชัตติยะมาน ให้ความหมายคุณธรรมไว้ว่า คุณธรรม เป็นสิ่งที่ฝังามที่อยู่ในจิตใจของมนุษย์ซึ่งจะแสดงออกมาโดยการกระทำทางกายและวาจา ที่เป็นหลักในการประพฤติปฏิบัติเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสงบสุขได้ สรุปหลักธรรมทางศาสนาและคุณธรรม ประกอบด้วยคุณสมบัติที่เป็นความดีงาม ความถูกต้อง ซึ่งมีอยู่ภายในจิตใจบุคคลทำให้บุคคลนั้นพร้อมที่จะกระทำการสิ่งต่างๆ อันจะเป็นประโยชน์ต่อตนเองโดยไม่เบียดเบียนผู้อื่นหรือทำประโยชน์ให้ผู้อื่นโดยไม่เบียดเบียนตนเอง หรือกระทำการที่เป็นประโยชน์ทั้งต่อตนเองและผู้อื่น ดังนั้นครูที่ประกอบด้วยคุณธรรมย่อมเป็นครูที่มีความเหมาะสมสำหรับความเป็นครู เป็นผู้ที่สมควรได้รับการยกย่องจากสังคมโดยทั่วไป นิสิตครูจึงควรนำหลักธรรมทางศาสนาและคุณธรรมที่ได้ศึกษาไปแล้วไปปฏิบัติเพื่อส่งเสริม ป้องกัน แก้ไข และพัฒนาบุคลิกภาพและจรรยาบรรณครูของตนเองต่อไป^๙

สรุปได้ว่า คุณธรรม หมายถึง ธรรมที่เป็นความดีงามที่สั่งสมอยู่ในใจมนุษย์โดยผ่านประสบการณ์จากการได้สัมผัส ซึ่งแสดงออกมาจากการกระทำทางกาย วาจาของแต่ละบุคคลเป็นหลักในการประพฤติปฏิบัติเพื่อเป็นคุณประโยชน์ต่อตนเอง และผู้อื่นในสังคม

๒. ความหมายของจริยธรรม

จริยธรรมเป็นกรอบหรือแนวทางอันดีงามที่พึงปฏิบัติ ซึ่งกำหนดไว้สำหรับสังคม เพื่อให้เกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อยงดงาม ความสงบร่มเย็นเป็นสุข ความรักสามัคคี ความอบอุ่น มั่นคง และปลอดภัยในการดำรงชีวิต ทั้งนี้ทางผู้วิจัยได้รวบรวมจากนักวิชาการต่างๆ ที่ให้ความหมายเกี่ยวกับจริยธรรมไว้ ดังนี้

ราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้ความหมายไว้ว่า จริยธรรม หมายถึง ธรรมที่เป็นข้อประพฤติปฏิบัติ ศีลธรรม กฎศีลธรรม^{๑๐}

กรมการศาสนา กล่าวว่า จริยธรรม เป็นหลักปฏิบัติเพื่ออยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข เช่น ความไม่เบียดเบียนกัน การช่วยเหลือเผื่อแผ่ต่อกัน^{๑๑}

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา ได้ให้ความหมายไว้ว่า จริยธรรม หมายถึง สิ่งที่พึงประพฤติปฏิบัติ มีพฤติกรรมที่พึงต้องประสงค์ของสังคม เป็นหลักหรือกรอบที่ทุกคนกำหนดไว้เป็นแนวปฏิบัติสำหรับสังคม เพื่อให้เกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อยสวยงาม เกิดความสงบร่มเย็นเป็นสุข

^๙วิวัฒน์ ชัตติยะมาน, เอกสารประกอบการสอนวิชาคุณลักษณะและจรรยาบรรณครู, (ภาควิชาหลักสูตรและการสอน คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ, ๒๕๕๙).

^{๑๐}ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔, หน้า ๒๖๓.

^{๑๑}กรมการศาสนา, ความรู้ศาสนาเบื้องต้น, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, ๒๕๕๔), หน้า ๑๖.

เกิดความรักสามัคคี เกิดความอบอุ่น มั่นคง และปลอดภัยในการดำรงชีวิต เช่น ศีลธรรม กฎหมาย ธรรมเนียมประเพณี เป็นต้น^{๑๒}

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) ได้กล่าวถึง จริยธรรม ไว้ว่า เป็นเรื่องของการดำเนินชีวิตในด้านต่างๆ ดังนี้

๑. พฤติกรรมทางกาย วาจา และการใช้อินทรีย์ ในการสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม
๒. จิตใจของเรา ซึ่งมีเจตจำนง ความตั้งใจ แรงจูงใจที่จะทำให้เรามีพฤติกรรมสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมอย่างไร ตามภาวะและคุณสมบัติต่างๆ ของจิตใจนั้นๆ
๓. ปัญญา ความรู้ ซึ่งเป็นตัวชี้ทางให้ว่าเราจะสัมพันธ์อย่างไรจึงจะได้ผล และเป็นตัวจำกัดขอบเขตว่าเราจะสัมพันธ์กับอะไร จะใช้พฤติกรรมได้แค่ไหน เรามีปัญญา มีความรู้แค่ไหน เราก็ใช้พฤติกรรมได้ในขอบเขตนั้น ถ้าเราขยายปัญญาความรู้ออกไป เราก็มีพฤติกรรมที่ซับซ้อน และได้ผลดียิ่งขึ้น^{๑๓} และได้กล่าวไว้ว่า จริยธรรม หมายถึง ธรรม คือ ความประพฤติ, การดำเนินชีวิต, ธรรมที่เป็นข้อประพฤติปฏิบัติ ศีลธรรม หรือกฎศีลธรรม ความหมายตามบัญญัติสมัยปัจจุบัน กำหนดให้จริยธรรม เป็นคำแปลสำหรับคำภาษาอังกฤษว่า Ethics นอกจากนี้ยังให้ความหมายว่า จริยะ หรือจริยธรรม อันประเสริฐ เรียกว่า พรหมจริยะ แปลว่า ความประพฤติอันประเสริฐ หมายถึง มรรคมรรค ๘ หรือ ศีล สมาธิ ปัญญา^{๑๔}

ทิตนา แคมมณี ได้ให้ความหมายของ จริยธรรม หมายถึง ความประพฤติหรือการกระทำทางกาย ทางวาจา และทางใจ ที่ดีงามเป็นที่ยอมรับของสังคม รวมทั้งหลักเกณฑ์ มาตรฐานของความประพฤติที่เป็นแนวทางในการปฏิบัติต่อผู้อื่น ต่อสังคม เพื่อให้เกิดความสันติสุขในสังคม^{๑๕}

โกวิท ประวาลพุกษ์ และคณะ ได้อธิบายความหมายของจริยธรรมไว้ว่าจริยธรรมมีความหมาย ๒ นัย คือ^{๑๖}

๑. จริยธรรม เป็นหลักการและเหตุผลที่พิจารณาเกี่ยวกับการกระทำ การพิจารณาตัดสินและการตัดสินใจซึ่งมีความหมายที่คนเข้าใจกันมาแต่เดิม

^{๑๒}สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, รายงานเบื้องต้น การเสริมสร้างคุณธรรมในระบบการศึกษาไทย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, ๒๕๕๐), หน้า ๙-๑๐.

^{๑๓}พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พัฒนาการแบบองค์รวมของเด็กไทย, (โครงการตำรา สำนักที่ปรึกษากรมอนามัย : กระทรวงสาธารณสุข, ๒๕๔๖), หน้า ๑๕.

^{๑๔}พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์ (ชำระ-เพิ่มเติม ช่วงที่ ๑/ยุติ), หน้า ๕๑.

^{๑๕}ทิตนา แคมมณี, ศาสตร์การสอน องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๔๗.

^{๑๖}โกวิท ประวาลพุกษ์ และคณะ, ศีลธรรมและวัฒนธรรมไทย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมการศาสนา, ๒๕๓๒), หน้า ๖.

๒. จริยธรรมที่เป็นพฤติกรรม หรือ การกระทำเป็นการตัดสินใจ การพิจารณาตัดสิน เป็นคุณธรรมทางจริยธรรมที่มีพื้นฐานอยู่บนการกระทำและเจตคติที่ดีที่สามารถสังเกตเห็นได้ซึ่ง ความหมายนี้เป็นความหมายในความคิดแบบใหม่

จำนงค์ อติวัฒนสิทธิ์ ให้ความหมายว่า จริยธรรม หมายถึง กฎเกณฑ์หรือแนวทางที่พึง ปฏิบัติเพื่อบรรลุถึงคุณงามความดี เพื่อให้เกิดธรรม สามารถนำผู้ประพฤติปฏิบัติให้บรรลุตามที่หวังไว้ ได้ ในขณะที่เดียวกันไม่สร้างความเดือดร้อนให้แก่คนอื่น การปฏิบัติตามจริยธรรมย่อมให้ผลดีแก่ผู้ ปฏิบัติ ผู้ปฏิบัติย่อมได้ชื่อว่าเป็นคนดี หากบุคคลในสังคมปฏิบัติตามหลักจริยธรรม สังคม สิ่งแวดล้อม จะไม่ถูกเบียดเบียน และถูกรบกวนจนเกิดสภาพเสียสุขภาพทางสังคม และระบบนิเวศวิทยา^{๑๗}

พรณทิพย์ ศิริวรรณบุศย์ ได้กล่าวว่า จริยธรรม คือ สิ่งที่ได้รับการปลูกฝังขัดเกลา พัฒนาขึ้นจากแรงขับพื้นฐานภายในจิตสำนึกของตน กระบวนการขัดเกลานั้นอยู่ในรูปของการ เลียนแบบ (identification) ด้วยวัตถุประสงค์ที่จะปรับตัวตามมาตรฐานพฤติกรรมที่กำหนดไว้ใน สังคม^{๑๘}

เพียเจท์ (Piajct) ให้ความหมายของจริยธรรมว่าเป็นองค์ประกอบของกฎเกณฑ์ที่บุคคล รับว่าถูก ว่าดี ว่าควร เพื่อให้การยอมรับจากสังคม^{๑๙}

โคลเบอร์ก (Kohlberg) ได้กล่าวถึงจริยธรรมว่า เป็นความรู้สึกลึกซึ้งชอบชั่วดี เป็น กฎเกณฑ์มาตรฐานของการประพฤติปฏิบัติในสังคม ซึ่งบุคคลจะพัฒนาขึ้นจนกระทั่งมีพฤติกรรมเป็น ของตนเอง ผลของการกระทำพฤติกรรมอันนั้นจะเป็นเครื่องตัดสินว่า การกระทำนั้นผิดหรือถูกโดย สังคมจะเป็นตัวตัดสิน^{๒๐}

สรุปได้ว่า จริยธรรม หมายถึง สิ่งที่ควรประพฤติปฏิบัติให้เป็นไปตามกฎเกณฑ์สากล ของ สังคม ทั้งทางกาย วาจา และใจ เพื่อบรรลุถึงสภาพแห่งชีวิตอันมีคุณค่าที่พึงประสงค์ต่อตนเอง ผู้อื่น และสังคม และเป็นมาตรฐานหรือแนวทางในการประพฤติปฏิบัติให้เป็นที่ยอมรับของสังคม เพื่อให้คน ในสังคมนั้นมีความสุขและความพอใจ

^{๑๗}จำนงค์ อติวัฒนสิทธิ์, สังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๑๙๕.

^{๑๘}พรณทิพย์ ศิริวรรณบุศย์, ทฤษฎีจิตวิทยาพัฒนาการ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๑๖๓.

^{๑๙}เพียเจท์ (Piajct Jean), The Moral Judgement of Child, (New York : Collier Bllk, 1960), p. 1.

^{๒๐}โคลเบอร์ก (Kohlberg), อ้างใน สุรางค์ ไคว์ตระกูล. จิตวิทยาการศึกษา. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , ๒๕๔๘.

อย่างไรก็ตาม คำว่า คุณธรรมจริยธรรมนั้น เป็นคำที่มีความหมายใกล้เคียงกัน ทั้งในวง การศึกษาสังคม วิทยาปรัชญา และศาสนาทั่ว ๆ ไป ดังนั้น คุณธรรมจึงมักใช้ในลักษณะที่ครอบคลุม ความหมายของจริยธรรมด้วย ทั้งในด้านศัพท์ภาษาไทย และภาษาอังกฤษ กล่าวคือจริยธรรมเป็นการ แสดงออกให้ผู้อื่นเห็นคุณธรรมที่อยู่ภายในจิตใจแต่ละบุคคลนั่นเอง

ดังนั้น สรุปได้ว่า คุณธรรมจริยธรรม หมายถึง ความประพฤติหรือการกระทำทั้งทางกาย วาจา ใจ ที่ตั้งมั่นอันเป็นที่ยอมรับของสังคมรวมทั้งหลักเกณฑ์และมาตรฐานของความประพฤติอันเป็น แนวทางการปฏิบัติต่อเนื่อง ทั้งต่อผู้อื่น และต่อสังคม เพื่อให้อยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข

๒.๑.๒ คุณธรรม จริยธรรมขั้นพื้นฐาน ๘ ด้าน

กระทรวงศึกษาธิการได้ประกาศนโยบายเร่งรัด การปฏิรูปการศึกษาโดยยึดคุณธรรมนำ ความรู้สร้างคุณธรรมหลักสำนึกในคุณค่าของ ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ความสมานฉันท์ สันติวิธี วิถี ประชาธิปไตย พัฒนาคนโดยใช้คุณธรรมเป็นพื้นฐานของกระบวนการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงความร่วมมือ ของสถาบันครอบครัว ชุมชน สถาบันศาสนา และสถาบันการศึกษาเพื่อพัฒนาเยาวชนให้เป็นคนดี มี ความรู้ และอยู่ดีมีสุข^{๒๑}

๑. ความขยัน คือ ผู้ที่มีความตั้งใจเพียรพยายาม กระตือรือร้น ทำหน้าที่การทำงาน การ เรียน อย่างจริงจังและต่อเนื่อง ในเรื่องที่ถูกที่ควร สู้งาน มีความพยายาม ไม่ท้อถอย กล้าเผชิญ อุปสรรค รั้งงานที่ทำ ตั้งใจทำหน้าที่อย่างจริงจัง

๒. ความประหยัด คือ ผู้ที่ดำเนินชีวิตความเป็นอยู่อย่างเรียบง่ายโดยยึดหลักเศรษฐกิจ พอเพียง รู้จักฐานะการเงินของตน คิดก่อนใช้ คิดก่อนซื้อ เก็บออมถนอมใช้ทรัพย์สินสิ่งของอย่าง คุ่มค่า ไม่ฟุ่มเฟือย ฟุ้งเฟ้อ รู้จักทำบัญชีรายรับ รายจ่าย ของตนเองอยู่เสมอ และยังรู้จักใช้ ทรัพยากรธรรมชาติอย่างรู้คุณค่า ดูแลรักษาของใช้ส่วนรวม

๓. ความซื่อสัตย์ คือ ผู้ที่มีความประพฤติตรงทั้งต่อเวลา ต่อหน้าที่และต่อวิชาชีพ มีความ จริงใจ ปลอดจากความรู้สึกลำเอียงหรืออคติ ไม่ใช้เล่ห์กลคดโกงทั้งทางตรงและทางอ้อม ไม่ถือโอกาส นำของผู้อื่นมาเป็นของตน รับผิดชอบต่อตนเองปฏิบัติอย่างเต็มที่และถูกต้อง ด้วยความซื่อตรง

๔. ความมีวินัย คือ ผู้ที่ปฏิบัติตนในขอบเขต กฎระเบียบของสถานศึกษา สถาบัน องค์กร สังคมและประเทศ โดยที่ตนเองยินดีปฏิบัติตามอย่างเต็มใจและตั้งใจยึดมั่นในระเบียบแบบแผนข้อ บังคับ ข้อปฏิบัติรวมถึงการมีวินัยทั้งต่อตนเองและสังคม

๕. ความสุภาพ คือ เรียบร้อย เรียบร้อย อ่อนโยน ละมุนละม่อม มีกิริยามารยาทที่งดงาม มีสัมมาคารวะ ผู้ที่มีความสุภาพ คือ ผู้ที่อ่อนน้อมถ่อมตนตามสถานภาพและกาลเทศะ ไม่ก้าวร้าว

^{๒๑}กระทรวงศึกษาธิการ สำนักเลขาธิการสภาการศึกษา, **คุณธรรมพื้นฐาน ๘ ประการและภาคปฏิบัติ**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๓๔.

รุนแรง วางอำนาจข่มผู้อื่น ทั้งโดยวาจาและท่าทาง แต่ในเวลาเดียวกันยังคงมีความมั่นใจในตนเอง เป็นผู้ที่มีการยาท วางตนเหมาะสมตามวัฒนธรรมไทย

๖. ความสะอาด คือ ปราศจากความมัวหมอง ทั้งกาย ใจ และสภาพแวดล้อม ความผ่องใส เป็นที่เจริญตา ทำให้เกิดความสบายใจแก่ผู้พบเห็น ผู้ที่มีความสะอาด คือ ผู้รักษาร่างกาย ที่อยู่อาศัย สิ่งแวดล้อมถูกต้องตามสุขลักษณะ รู้จักรักษาสถานที่ของส่วนรวมโดยไม่ขีดเขียนทำลายทรัพย์สินสมบัติของราชการฝึกฝนจิตใจมิให้ขุ่นมัว และ มีความแจ่มใสอยู่เสมอ

๗. ความสามัคคี ความพร้อมเพรียงกัน ความกลมเกลียวกัน ความปรองดองกัน ร่วมใจกันปฏิบัติงานให้บรรลุผลตามที่ต้องการ เกิดงานการอย่างสร้างสรรค์ ปราศจากการทะเลาะวิวาท ไม่เอารัดเอาเปรียบกัน รู้จักเปิดใจกว้างยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นบ้างเป็นการยอมรับความมีเหตุผล ยอมรับความแตกต่างหลากหลายทางความคิด ความหลากหลายในเรื่องเชื้อชาติ เป็นไปตามวิถีประชาธิปไตย ความกลมเกลียวกันในลักษณะเช่นนี้ เรียกอีกอย่างว่า ความสมานฉันท์

๘. ความมีน้ำใจ คือ ความจริงใจที่ไม่เห็นแก่เพียงตัวเองหรือเรื่องของตัวเอง แต่เห็นอกเห็นใจ เห็นคุณค่าในเพื่อนมนุษย์ มีความเอื้ออาทร เอาใจใส่ ให้ความสนใจในความต้องการ ความจำเป็น ความทุกข์สุขของผู้อื่น และพร้อมที่จะให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลกันและกัน รู้จักบริจาคทรัพยากรและสิ่งของเพื่อช่วยเหลือเพื่อนผู้ประสบความเดือดร้อนเต็มกำลังความสามารถ

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า จากนโยบายเร่งรัดการปฏิรูปการศึกษา ๘ คุณธรรมพื้นฐานข้างต้น สถาบัน การศึกษาจึงควรเร่งรัดนำไปปลูกคุณธรรมพัฒนาให้กับเยาวชนของชาติ เพื่อให้เป็นคนดี มีความรู้และอยู่ดีมีสุข ก้าวสู่สังคมคุณธรรมความรู้ โดยขอความร่วมมือจากสถาบันครอบครัว ชุมชน สถาบันศาสนา และสถาบันการศึกษาอื่นๆ เพื่อให้การดำเนินการประสบความสำเร็จ สามารถนำไปสู่การปฏิบัติ ยุทธศาสตร์ที่สำคัญที่จะนำไปสู่ความสำเร็จนั้นทุกฝ่ายจะต้องมีความตั้งใจ และลงมือปฏิบัติอย่างจริงจัง ผู้ใหญ่ควรเป็นตัวอย่างที่ดีแก่เยาวชน พ่อแม่ต้องดูแลเอาใจใส่ลูกอย่างใกล้ชิด ครูต้องมีจิตสำนึกและวิญญานของความเป็นครูเพิ่มขึ้น ภาครัฐและเอกชน องค์การศาสนา และสื่อมวลชน ต้องตื่นตัว กระตือรือร้น และผนึกกำลังเพื่อการพัฒนาไปสู่ความก้าวหน้าอย่างมั่นคงอย่างน้อยที่สุดทุกคนควรทำงานให้เต็มกำลัง เต็มความสามารถ และเต็มเวลาด้วย ๘ คุณธรรมพื้นฐานคือ ขยัน ประหยัด ซื่อสัตย์ มีวินัย สะอาด สดอาด สามัคคี และมีน้ำใจ หากเกิดขึ้นกับครอบครัว ชุมชน หน่วยงาน สถาบัน ตลอดจนประเทศใดแล้ว โดยเฉพาะประเทศไทยนั้นก็จะพ้นวิกฤติทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม พัฒนาชาติ ให้มีความเจริญก้าวหน้า เป็นสังคมคุณธรรมนำความรู้ ชีวิตของคนในชาติ คงจะดีกว่าเดิม สังคมไทยจะสงบสุขกว่านี้ ประเทศไทยก็คงเป็นไทยอยู่ตลอดไป มีการพัฒนาอย่างรุดหน้าไม่ด้อยกว่าประเทศใดในโลกนี้ทั้งปัจจุบันและอนาคตอย่างแน่นอน

เพื่อความเข้าใจยิ่งขึ้นในแต่ละด้านทางผู้วิจัยได้รวบรวมจากนักวิชาการต่างๆ ที่ได้อธิบายเกี่ยวกับการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมแก่นักเรียนชั้นพื้นฐาน ๘ ด้าน ในแต่ละด้านไว้ดังนี้

๑. ความขยัน

ความขยันจะทำให้เด็กเป็นที่รักของคนอื่น เด็กขยันจะเป็นผู้สร้างประโยชน์ได้มาก ถ้าไม่ขยัน สิ่งที่เราจะได้จากชีวิตจะไม่เกิด ทั้งๆที่ฉลาด รู้ เข้าใจทุกอย่าง ถ้าเกียจคร้านก็คงไม่ประสบความสำเร็จ เราจึงควรมุ่งสอนเด็กให้มีความขยัน ทำงานอย่างมีความสุข มีความตั้งใจตั้งใจทำจริง เห็นคุณค่าของสิ่งที่ทำ และอดทนต่ออุปสรรคผู้ใหญ่ควรปลูกฝังให้เด็กเห็นว่า “ไม่มีใครเคยประสบความสำเร็จ ทั้งที่ยังเกียจคร้าน” ความขี้เกียจ ความเกียจคร้านเป็นสิ่งที่น่ากลัว เป็นมลทินชีวิต เป็นอุปสรรคสำคัญที่ต้องเอาชนะด้วยวิริยะ ความมีจิตริเริ่ม ไม่ปล่อยตามสบาย เลื่อนลอยไปเรื่อยๆ แต่เด็กๆจะต้องมีจิตริเริ่มที่จะทำสิ่งที่ควรทำ พยายาม และมีความอดทนต่ออุปสรรคที่เกิดขึ้นระหว่างการทำงานนั้นๆ เด็กทุกคนจึงควรได้รับอบรมเลี้ยงดูให้รู้จักอดทน รู้จักควบคุม รู้จักเอาชนะใจตัวเอง ฝึกให้เป็นผู้มีสติ มีความสันโดษ มีความอดทน มีระเบียบวินัย มีความขยัน หลีกละความชั่ว ประกอบความดี ไม่ย่อท้อ ไม่ละเลยทอดทิ้งธุระหน้าที่ มีจิตใจที่รักการสู้เพื่อสิ่งที่ถูกต้อง มีการพัฒนาในทุกๆ ด้าน และมีความมุ่งมั่นที่จะชนะตัวเอง ที่จะทำตัวเองให้ดีที่สุด^{๒๒}

กระทรวงศึกษาธิการ ให้ความหมายของ ความขยัน ว่า หมายถึง ความบากบั่นทำการทำงานอย่างแข็งขันไม่ปล่อยปละละเลย ทำหรือประพฤติเป็นปกติสม่ำเสมอ ไม่เกียจคร้านพยายามทำกิจกรรมไม่ทอดลอย นักเรียนมีความขยันในการทำกิจกรรมต่างๆ ดังนี้^{๒๓}

๑. ขยันหมั่นเพียรเรียนหนังสือ ฟัง คิด การเขียน ขณะเรียนอย่างตั้งใจ
๒. ขยันทำงานที่ได้รับมอบหมายไม่คั่งค้าง
๓. ขยันทำงานช่วยเหลือในกิจการโรงเรียน
๔. ขยันทำงานช่วยเหลือในกิจการของ บิดา มารดา ครอบครัว

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ ให้ความหมายของ ความขยัน หมายถึง ผู้ที่มีความตั้งใจพากเพียร ทำหน้าที่การทำงานอย่างจริงจังและต่อเนื่องในเรื่องที่ถูกที่ควร สู้งาน มีความพยายามไม่ทอดลอย กล้าเผชิญอุปสรรค รักงานที่ทำ ตั้งใจทำหน้าที่อย่างจริงจัง^{๒๔}

ราชบัณฑิตยสถาน ให้ความหมายของ ความขยัน หมายถึง ขยันทำงานอย่างแข็งขัน ไม่ปล่อยปละละเลย ทำหรือประพฤติเป็นปกติสม่ำเสมอ ไม่เกียจคร้าน แข็งแรง เข้าที่^{๒๕}

^{๒๒}ชยสาโรภิกขุ, โทลหนึ่งก็ถึง : คุณธรรม ๑๒ ประการ เพื่อความสำเร็จในการศึกษาวิधिพุทธ (กรุงเทพมหานคร : บริษัท คิว พรินท์ แมเนจเม้นท์ จำกัด, ๒๕๔๙), หน้า ๘๐.

^{๒๓}กระทรวงศึกษาธิการ, คู่มือการจัดกิจกรรมแนะแนว เล่มที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๕๐). หน้า ๙-๑๑.

^{๒๔}กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, “การปฏิรูปการเรียนรู้ของกระทรวงศึกษาธิการ”, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๓), หน้า ๑๕๖.

^{๒๕}ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔, หน้า ๑๗๒.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ให้ความหมายของ ความขยัน หมายถึง ความตั้งใจเพียรพยายาม ทำหน้าที่การงานอย่างต่อเนื่อง สม่ำเสมอ อดทน ความขยันต้องปฏิบัติควบคู่กับการใช้สติปัญญาแก้ปัญหาจนเกิดผลสำเร็จ ผู้ที่มีความขยัน คือ ผู้ที่ตั้งใจทำ อย่างจริงจังต่อเนื่องในเรื่องที่ถูกที่ควรเป็นคนสู้งานมีความพยายาม ไม่ท้อถอย กล้าเผชิญอุปสรรค รักงานที่ทำ ตั้งใจทำอย่างจริงจัง^{๒๖}

สรุปได้ว่า ความขยัน หมายถึง ผู้ที่มีความตั้งใจเพียรพยายามทำหน้าที่การงานอย่างจริงจังและต่อเนื่อง ในเรื่องที่ถูกที่ควร สู้งาน มีความพยายาม ไม่ท้อถอย กล้าเผชิญอุปสรรค รักงานที่ทำ ตั้งใจทำหน้าที่อย่างจริงจัง

๒. ความประหยัด

ความประหยัดเป็นการรู้จักเก็บออม ถนอมใช้ทรัพย์สิน สิ่งของให้เกิดประโยชน์คุ้มค่า ไม่ฟุ่มเฟือย ฟุ้งเฟ้อ พอเพียง

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ ได้ให้ความหมายว่า ความประหยัด หมายถึง การรู้จักใช้สิ่ง ต่าง ๆ ให้เกิดประโยชน์ มียอมให้หมดเปลืองไปโดยเปล่าประโยชน์ เป็นต้นว่า การประหยัดเวลา การประหยัดทรัพย์ ซึ่งหมายถึงการรู้จักใช้เวลาและรู้จักใช้ทรัพย์ให้ถูกต้องเหมาะสม^{๒๗}

ราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้ความหมายว่า ความประหยัด หมายถึง การยับยั้ง ระมัดระวังใช้จ่ายแต่พอควรแก่ฐานะ ผู้ที่มีคุณธรรมในด้านความประหยัดนั้นเรียนรู้ที่จะดำเนินชีวิตในรูปแบบที่เรียบง่าย ประหยัดได้ถึงฐานะการเงินของตน ถนอมใช้จ่ายตามฐานะานุรูปที่มี^{๒๘}

กรมสามัญศึกษา ได้ให้ความหมายว่า ความประหยัด หมายถึง การประหยัดและออม หมายถึง การรู้จักออมทรัพย์สิน เวลา ทรัพยากร ทั้งส่วนตนและสังคมตามความจำเป็นให้เกิดประโยชน์ และคุ้มค่าที่สุด รวมทั้งรู้จักดำรงชีวิตให้เหมาะสมกับสภาพฐานะความเป็นอยู่ส่วนตนและสังคม โดยแบ่งการประหยัดออกเป็น ๓ ส่วน คือ^{๒๙}

๑. การประหยัดเวลา หมายถึง การที่นักเรียนรู้จักวางแผนใช้เวลาของตนและใช้เวลาให้เกิดประโยชน์คุ้มค่ามากที่สุด ในเรื่องการใช้เวลาเดินทางไปโรงเรียนและเดินทางกลับบ้าน การใช้เวลาในการศึกษาเล่าเรียน ทำแบบฝึกหัดทบทวนบทเรียน และหาความรู้เพิ่มเติม การใช้เวลาทำธุรกิจส่วนตัว การใช้เวลานอน การพักผ่อน การใช้เวลาในการช่วยเหลืองานบ้าน ชุมชน สังคม

^{๒๖}สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, คู่มือ “เส้นทางครุมีอาชีพสำหรับครูผู้ช่วย”, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, ๒๕๕๓), หน้า ๓๕.

^{๒๗}กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, “การปฏิรูปการเรียนรู้ของกระทรวงศึกษาธิการ”, หน้า ๓๔.

^{๒๘}ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔, หน้า ๗๑๓.

^{๒๙}กรมสามัญศึกษา หน่วยงานศึกษาพิเศษ, แนวทางพัฒนากระบวนการการเรียนรู้ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๔๓), หน้า ๓๔.

๒. ประหยัดเงิน หมายถึง การที่นักเรียนรู้จักการวางแผนการใช้จ่ายเงิน ใช้เงินให้เกิดประโยชน์คุ้มค่ามากที่สุด เหมาะสมกับรายรับ และมีการเก็บออมยั้งความต้องการของตน อันมีผลทำให้เงินอยู่ในขอบเขตที่พอเหมาะพอควร ตัดสินใจใช้เงินโดยคำนึงถึงประโยชน์ความคุ้มค่า ความจำเป็นของตนเองอย่างรอบคอบ ไม่ตระหนี่ถี่เหนียวจนเกินไป

๓. การประหยัดในด้านสิ่งของ เครื่องใช้ หมายถึง การที่นักเรียนรู้จักใช้เครื่องใช้สิ่งของเครื่องใช้ทั้งของตนเองและส่วนรวมให้ได้ประโยชน์คุ้มค่ามากที่สุด รักษา ซ่อมแซมสิ่งของเครื่องใช้ของตนเองและส่วนรวมให้ใช้งานได้อยู่เสมอ ไม่ใช้จ่ายสิ่งของเครื่องใช้อย่างฟุ่มเฟือยเกินความจำเป็นด้วยความเคยชินหรือความสะดวกสบายของตน ให้ความร่วมมือในการประหยัดไฟฟ้าและน้ำประปาของส่วนรวม

รุจิร ภูสาระ ได้ให้ความหมายว่า ความประหยัด หมายถึง การใช้จ่ายตามความจำเป็นหรือใช้จ่ายอย่างเหมาะสมกับสภาพของตนเองและครอบครัว^{๓๐}

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ให้ความหมายของ ความประหยัด หมายถึง การรู้จักเก็บออม ถนอมใช้ทรัพย์สิน สิ่งของแต่พอควรพอประมาณให้เกิดประโยชน์คุ้มค่า ไม่ฟุ่มเฟือย ฟุ้งเฟ้อ ผู้ที่มีความประหยัด คือ ผู้ที่ดำเนินชีวิตความเป็นอยู่เรียบง่าย รู้จักฐานะ การเงินของตนคิดก่อนใช้ คิดก่อนซื้อ เก็บออม ถนอมใช้ทรัพย์สินสิ่งของอย่างคุ้มค่า รู้จักทำบัญชีรายรับ-รายจ่าย รายออม ของตนเองอยู่เสมอ^{๓๑}

สุวรรณี ปราบวิจิต ได้ให้ความหมายของ ความประหยัด หมายถึง การใช้สิ่งของทั้งหลายพอเหมาะ พอควรให้ได้ประโยชน์มากที่สุด ไม่ยอมให้มีส่วนเกินมากนัก รวมทั้งระมัดระวังรู้จักยับยั้งความต้องการให้อยู่ในกรอบ และขอบเขตที่พอเหมาะพอควร^{๓๒}

สรุปได้ว่า ความประหยัด หมายถึง ผู้ที่ดำเนินชีวิตความเป็นอยู่อย่างเรียบง่าย รู้จักฐานะการเงินของตน คิดก่อนใช้ คิดก่อนซื้อ เก็บออมถนอมใช้ทรัพย์สินสิ่งของอย่างคุ้มค่า ไม่ฟุ่มเฟือย ฟุ้งเฟ้อ รู้จักทำบัญชีรายรับ รายจ่าย ของตนเองอยู่เสมอ

๓. ความซื่อสัตย์

ความซื่อสัตย์เป็นคุณสมบัติของผู้ดี ซึ่งเป็นสิ่งที่ควรปลูกฝังให้กับนักเรียน เพื่อให้นักเรียนเป็นผู้ที่มีความซื่อสัตย์ต่อตนเอง และผู้อื่น ดังนี้

^{๓๐}รุจิร ภูสาระ, คุณธรรมสำหรับเยาวชน, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๑), หน้า ๙.

^{๓๑}สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, คู่มือ “เส้นทางक्रमมีอาชีพสำหรับครูผู้ช่วย”, หน้า ๔๔.

^{๓๒}สุวรรณี ปราบวิจิต, การศึกษาพฤติกรรมเชิงจริยธรรมของนักเรียนในโรงเรียนต่างประเทศ, ม.ป.พ., (๒๕๓๘), หน้า ๑๙.

กรมการศาสนา ได้ให้ความหมายว่า ความซื่อสัตย์ หมายถึง ให้เป็นคนตรง ประพฤติอะไร ด้วยน้ำใสใจจริง

ราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้ความหมายว่า ความซื่อสัตย์ หมายถึง ประพฤติตรงและจริง ไม่ คดโกงและไม่หลอกลวง^{๓๓}

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ให้ความหมายของ ความซื่อสัตย์ หมายถึง ประพฤติตรงไม่เอินเอียงไม่มีเล่ห์เหลี่ยม มีความจริงใจ ปลอดจากความรู้สึกลำเอียง หรืออคติ ผู้ที่มีความซื่อสัตย์ คือ ผู้ที่มีความประพฤติตรงทั้งต่อหน้าที่ ต่อวิชาชีพ ตรงต่อเวลา ไม่ใช่เล่ห์กล คดโกง ทั้งทางตรงและทางอ้อม รับรู้หน้าที่ของตนเองและปฏิบัติอย่างเต็มที่ถูกต้อง^{๓๔}

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึงความสำคัญของความซื่อสัตย์ ไว้ว่า บุคคล ที่จะประสบความสำเร็จในการครองเรือน เป็นที่น่าเคารพนับถือเป็นตัวอย่างจะต้องกำกับชีวิตด้วยธรรม สี่ คือ ปฏิบัติตามหลักธรรมสำหรับการครองชีวิตของคฤหัสถ์ ที่เรียกว่า ขรवासธรรม ๔ ประการ คือ ๑. สัจจะ หมายถึง ความซื่อตรง ความจริง ๒. ทมะ หมายถึง การฝึกตน ๓. ขันติ หมายถึง ความอดทน และ ๔. จาคะ หมายถึง การเสียสละ^{๓๕}

พระมหาสมชาย ฐานวุฑโฒ ได้อธิบายความหมายของความซื่อสัตย์ ไว้ว่า ความซื่อสัตย์ เป็นข้อหนึ่งในศีล ๕ อันเป็นเครื่องมือที่จะทำให้บุคคลที่อยู่ในสังคมอยู่ด้วยกันอย่างสงบสุขเพราะศีล คือ ความปกติ ดังนั้นคนทุกคนจะต้องพูดกันด้วยความตรงไปตรงมา มีความจริงใจต่อกัน ถ้าใครโกหก หลอกลวงก็ผิดปกติไป ฉะนั้นเพื่อรักษาความปกติไว้ ศีลข้อที่ ๔ จึงขึ้นชื่อว่า คนจะต้องไม่พูดเท็จ คือ มีความซื่อสัตย์สุจริตต่อกัน หากบุคคลไม่รักษาความซื่อสัตย์สังคม ประเทศชาติ ก็จะไม่สงบสุข มีแต่ ความหวาดระแวงกัน นอกจากนี้ยังส่งผลเสียต่อตนเอง คือ ทำให้เกิดโรคความจำเสื่อม ผู้ที่โกหกมากๆ เข้าลงท้ายแม้กระทั่งตัวเองก็หลงลืมว่าเรื่องที่ตนพูดนั้นเป็นเรื่องจริงหรือโกหก^{๓๖}

ธีรบุษ สุนทร ได้ให้ความหมายของ “ความซื่อสัตย์” หมายถึง การประพฤติปฏิบัติในสิ่ง ที่ถูกต้อง เหมาะสมดีงาม ตรงต่อความเป็นจริงอย่างตรงไปตรงมา ทั้งทางกาย วาจา และทางใจ ทั้งต่อ ตนเองและผู้อื่น^{๓๗}

^{๓๓}ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔, หน้า ๓๘๒.

^{๓๔}สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, คู่มือ “เส้นทางครูมืออาชีพสำหรับครูผู้ช่วย”, หน้า ๓๕.

^{๓๕}พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), ธรรมบุญชีวิต พุทธจริยธรรมเพื่อชีวิตที่ดีงาม, พิมพ์ครั้งที่ ๕๖, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิบรรจงสนธิ และสหปฏิบัติฯ, ๒๕๔๖), หน้า ๖๓.

^{๓๖}พระมหาสมชาย ฐานวุฑโฒ, มงคลชีวิต ฉบับทางก้าวหน้า, (กรุงเทพมหานคร : คณะกรรมาธิการ การศึกษา ศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม วุฒิสภา, ๒๕๔๗), หน้า ๗๖-๘๐.

บุรชัย ศิริมหาสาคร ได้อธิบายลักษณะของความซื่อสัตย์ไว้ว่า ความซื่อสัตย์สุจริตเป็นคุณธรรมที่จำเป็นสำหรับการอยู่ร่วมกันในสังคม พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลปัจจุบันทรงเน้นถึงความซื่อสัตย์สุจริตมาก ดังจะเห็นได้จากพระบรมราโชวาทที่พระราชทานแก่ชาวไทย ๔ ประการ คือ

๑. การรักษาความสัตย์ ความจริงใจต่อตัวเอง ที่จะประพฤติปฏิบัติแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์และเป็นธรรม

๒. รู้จักข่มใจตนเอง ฝึกใจตนเองให้ประพฤติปฏิบัติอยู่ในความสัตย์

๓. การอดทนอดกลั้น และอดออมที่ไม่ประพฤติปฏิบัติล่วงความสัตย์สุจริตไม่ว่าจะด้วยเหตุประการใด

๔. การรู้จักละวางความชั่ว ความทุจริต และรู้จักสละประโยชน์ส่วนน้อยของตนเพื่อประโยชน์ส่วนใหญ่ของบ้านเมือง^{๓๘}

ชูลีพร รัตนเจริญชัย ให้ความหมายว่า ความซื่อสัตย์ หมายถึง การประพฤติปฏิบัติตรงต่อความจริง ได้แก่ การตรงต่อหน้าที่ความรับผิดชอบ การตรงต่อความสัตย์สัญญา การตรงต่อระเบียบกฎเกณฑ์ของสังคม ความซื่อสัตย์ในพระพุทธศาสนาแบ่งเป็น ๓ ด้าน คือ^{๓๙}

๑. ความซื่อสัตย์ทางกาย หมายถึง การไม่ฆ่าสัตว์ การไม่ลักทรัพย์ การไม่ประพฤติผิดในกาม และการให้ความช่วยเหลือผู้อื่นเท่าที่จะสามารถทำได้

๒. ความซื่อสัตย์ทางวาจา หมายถึง การพูดความจริง ตรงไปตรงมา พูดในสิ่งที่ควรพูดไม่พูดเพื่อเจ้า และเป็นคาพูดที่อ่อนหวานน่าฟัง

๓. ความซื่อสัตย์ทางใจ หมายถึง ใช้ใจเป็นสำคัญ ได้แก่ การไม่โลภ ไม่อยากได้ของของคนอื่นมาเป็นของตน

พิไลลักษณ์ ทองรอด ได้ให้ความหมายของความซื่อตรง ไม่คดโกง ถ้าแสดงออกทางใจจะเป็นน้ำใสใจจริง ไม่มีเงื่อนงำซ่อนไว้ในใจทางกายเป็นการทำจริง ไม่ใช่ทำดีเพื่อลวงให้คนอื่นติดกับ

^{๓๘}บุรชัย ศิริมหาสาคร, **เทคนิคการจัดการเรียนการสอนเพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์**, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทบุ๊คพ้อยท์ จำกัด, ๒๕๔๖) หน้า ๕๕-๕๖.

^{๓๙}ชูลีพร รัตนเจริญชัย, “การศึกษาจริยธรรมนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นโรงเรียน ในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาขอนแก่น”, **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต**, (สาขาหลักสูตรและการสอน คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๔๗), หน้า ๓๔ - ๓๕.

ทางวาจา คือ พูดจริง พูดคงเส้นคงวาเป็นที่เชื่อถือและไว้วางใจได้ และยังอธิบายถึงความซื่อสัตย์สุจริตของบุคคลเป็นข้อ ๆ ว่า^{๔๐}

๑. ต้องซื่อสัตย์ ไม่คิดโกงหรือหลอกลวงเขากิน ประกอบอาชีพในทางสุจริต สิ่งที่ทำทุจริตผิดศีลธรรม จะต้องเลิกอย่างเด็ดขาด

๒. ต้องซื่อสัตย์ต่อตนเอง ต่อครอบครัว และมิตรสหาย และต้องมีความจงรักภักดีต่อประเทศชาติ ไม่คิดทรยศ

๓. ต้องซื่อสัตย์ในที่ถูกทางโดยเฉพาะทางที่เป็นประโยชน์และดีงามเท่านั้นทางที่จะเป็นการทำลายประโยชน์ให้เกิดความเสียหายแล้ว ไม่ควรทำอย่างอื่น เช่นการซื่อสัตย์ต่อบุคคลทำลายชาติ

๔. ต้องรักษาความพูดของตนให้มีคุณค่าน่าเชื่อถือได้ ให้เป็นคนมีวาจาสิทธิ์ ว่าจะให้ความช่วยเหลือใครแล้ว ต้องเป็นไปตามที่พูด

ปิยนันท์ ภิรมย์ไกรภักดิ์ ให้ความหมายว่า ความซื่อสัตย์ หมายถึง การประพฤติตนด้วยความจริงใจ และตรงไปตรงมา ทั้งวาจาและใจ ทั้งต่อตนเอง และผู้อื่น^{๔๑}

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ได้รวบรวมคุณลักษณะของบุคคลที่มีความซื่อสัตย์ ไว้ว่าคนที่ซื่อสัตย์เป็นคนที่มีใจเที่ยงตรงและยึดมั่นในหลักการความถูกต้องตามคุณธรรมและจริยธรรมที่ดีงาม จะมีคุณลักษณะดังนี้^{๔๒}

๑. เป็นบุคคลที่รักษาคำพูด
๒. เป็นบุคคลที่รักษาคำมั่นสัญญา
๓. มีความยุติธรรมในการดำเนินการต่าง ๆ โดยไม่เล่นพรรคเล่นพวก
๔. มีความกล้าหาญในการทำความดี หรือกระทำในสิ่งที่ถูกต้อง
๕. เป็นบุคคลที่ไม่รักษาหน้าแต่กล้าที่จะรับผิดชอบ ไม่โยนความผิดให้ผู้อื่น
๖. ไม่เอาเปรียบผู้อื่นเพื่อผลประโยชน์ส่วนตน
๗. เป็นบุคคลที่มีความรับผิดชอบในหน้าที่ของตนเองเป็นอย่างดี

^{๔๐}พิไลลักษณ์ ทองรอด. การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยบางประการกับคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ สังกัดสำนักงานคณะกรรมการ การศึกษาเอกชน กรุงเทพมหานคร . ปรินญา นิพนธ์. กศ.ม.(การวิจัยและสถิติทางการศึกษา). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๗.

^{๔๑}ปิยนันท์ ภิรมย์ไกรภักดิ์, “การส่งเสริมจริยธรรมนักเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดนนทบุรี”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (สาขาวิชาการบริหารการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๔),หน้า ๕๔.

^{๔๒}สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, ภาพอนาคตและคุณลักษณะของคนไทยที่พึงประสงค์, (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด วิ.ที.ซี. คอมมิวนิเคชั่น, ๒๕๔๖), หน้า ๙๖-๙๗.

สรุปได้ว่า ความซื่อสัตย์ หมายถึง ผู้ที่มีความประพฤติตรงทั้งต่อเวลา ต่อหน้าที่และต่อวิชาชีพ มีความจริงใจ พุดแต่ความจริง ยอมรับผิดเมื่อทำความผิด ปลอดภัยจากความรู้สึกลำเอียงหรืออคติ ไม่ใช่เล่ห์กลคดโกงทั้งทางตรงและทางอ้อม ไม่ถือโอกาสนำของผู้อื่นมาเป็นของตน ประพฤติปฏิบัติ อย่างตรงไปตรงมา ไม่เอาเปรียบคนอื่น รับรู้หน้าที่ของตนเองปฏิบัติอย่างเต็มที่และถูกต้อง

๔. ความมีวินัย

การมีวินัย คือ ความสามารถของบุคคลในการควบคุมพฤติกรรมและมีความรับผิดชอบ โดยเกิดจากการสำนึกขึ้นมาเอง ไม่เฉพาะอยู่ภายใต้เงื่อนไขที่บังคับจากภายนอกเท่านั้น และบุคคลจะต้องยอมรับการกระทำของตนเองแม้จะมีอุปสรรค ก็คงไม่เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมนั้นๆ

ราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้ความหมายของคำว่า “วินัย” หมายถึง ระเบียบแบบแผน ข้อบังคับ ข้อปฏิบัติ เช่น วินัยทหาร วินัยสิกขาบทของพระสงฆ์ เป็นต้น^{๔๓}

กรมวิชาการ ได้กล่าวถึง วินัยไว้ว่า คือ ระเบียบ กฎเกณฑ์ ข้อตกลงที่กำหนดขึ้น เพื่อใช้เป็นแนวทางในการให้บุคลากรประพฤติปฏิบัติในการดำรงชีวิตร่วมกัน เพื่อให้อยู่อย่างราบรื่น มีความสุข ความสำเร็จ โดยอาศัยการฝึกให้รู้จักปฏิบัติตน รู้จักควบคุมตนเองอันเป็น การควบคุมตนเองทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ “การควบคุมพฤติกรรมของบุคคลซึ่งอาจทำได้ ๒ วิธี คือ โดยกฎ ข้อบังคับ คำสั่ง และการบังคับโดยใช้การลงโทษเป็นเครื่องหนุ่ หรือ โดยการสั่งสอน ฝึกอบรม และประสบการณ์ในการมีความพร้อมรับผิดชอบเป็นการฝึกปฏิบัติทาง ไตรทวาร คือ กาย วาจา ใจ เป็นระเบียบเรียบร้อย “อุบายสำหรับฝึกกาย วาจา นั่นคือ เรื่อง ของศีล ส่วนวินัยในการดำรงชีวิตปราชญ์ทั้งหลายให้ความหมายว่า คือ กระบวนการปฏิบัติ เป็น อุบายฝึกหัดกาย วาจา ใจ ” เป็นเรื่อง จำเป็นต้องสร้างวินัยให้เกิดมีขึ้น เพื่อความเรียบร้อยของหมู่คณะ “หากไม่ปฏิบัติตามอาจจะเกิดความเสียหาย หรือความไม่เป็นระเบียบเรียบร้อยเป็น เหตุให้ทำผิด และถูกลงโทษในที่สุด^{๔๔}

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ได้ให้ความหมายของ วินัย หมายถึง คนที่สามารถควบคุมตนเองให้ดำเนินตามระบบระเบียบ หรือตามกฎเกณฑ์ที่ตั้งไว้ได้^{๔๕}

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ให้ความหมายของ ความมีวินัย หมายถึง การยึดมั่นในระเบียบแบบแผน ข้อบังคับและข้อปฏิบัติ ซึ่งมีทั้งวินัยในตนเองและวินัยต่อสังคม ผู้มี

^{๔๓}ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔, หน้า ๑๑๒๑.

^{๔๔}กรมวิชาการ, การสังเคราะห์รูปแบบการพัฒนาศักยภาพของเด็กไทยด้านรับผิดชอบและมีวินัย ในตนเอง, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๒), หน้า ๒๑.

^{๔๕}สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, ภาพอนาคตและคุณลักษณะของคนไทยที่พึงประสงค์, หน้า ๙๕ – ๙๖.

วินัย คือ ผู้ที่ปฏิบัติตนในขอบเขต กฎ ระเบียบ ของสถานศึกษา สถาบัน/องค์กร/สังคมและประเทศ โดยที่ตนเองยินดีปฏิบัติตามอย่างเต็มใจและตั้งใจ^{๔๖}

วัฒนา สุวรรณไตรย์ และประยูร บุญใช้ ได้ให้ความหมายของคำว่า “วินัย” หมายถึง ระเบียบ ข้อบังคับหรือแนวปฏิบัติที่กำหนดขึ้น เพื่อให้เป็นหลักให้คนปฏิบัติและควบคุมพฤติกรรมของคนในสังคม เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข^{๔๗}

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) ได้กล่าวว่า วินัย คือ การฝึกให้ความประพฤติและความเป็นอยู่เป็นระเบียบแบบแผน หรือ การบังคับควบคุมตนให้อยู่ในระเบียบ แบบแผน รวมทั้งการใช้ระเบียบแบบแผนต่างๆ เป็นเครื่องจัดระเบียบความประพฤติ ความเป็นอยู่ของคน และกิจการของหมู่ชน ข. ระเบียบแบบแผน กฎเกณฑ์ ข้อบังคับต่างๆ ที่วางลง ไว้เป็นหลักหรือเป็นมาตรฐานสำหรับใช้ฝึกคน หรือใช้บังคับควบคุมตน ตลอดจนเป็นเครื่องจัด ระเบียบความประพฤติ ความเป็นอยู่ของคน และกิจการของหมู่ชนให้เรียบร้อยดีงาม^{๔๘}

กัลยา ศรีปาน ให้ความหมายว่า การมีระเบียบวินัยต้องให้ได้ทั้งหลักการ และหลักปฏิบัติ โดยมีหลักเกี่ยวกับระเบียบวินัย ดังนี้^{๔๙}

๑. ความมีระเบียบช่วยประหยัดเวลา และทำให้งานสำเร็จด้วยความเรียบร้อย
๒. ผู้มีวินัยในตนเองมีความตรงต่อเวลา
๓. การมีวินัยในตนเองเป็นสิ่งที่ฝึกฝนได้
๔. การมีวินัยทำให้เกิดการเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน
๕. การขาดวินัย ทำให้เป็นผลเสียแก่งานและตนเอง

สุสิทธิ์ รัตนะเจริญชัย ให้ความหมายว่า ความมีระเบียบวินัย หมายถึง การเน้นให้รู้จักปฏิบัติตามที่มีรูปแบบ มีขั้นตอน ฟังความคิดเห็นของผู้อื่น การอยู่ในชั้นเรียน การทำความเคารพ มีวินัยในการเล่นกีฬา ซึ่งเป็นสื่อเชื่อมโยงให้เคารพกฎหมายและระเบียบของสังคมต่อไป^{๕๐}

^{๔๖}สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, คู่มือ “เส้นทางครูมืออาชีพสำหรับครูผู้ช่วย”, หน้า ๓๖.

^{๔๗}วัฒนา สุวรรณไตรย์ ผศ.ดร. และประยูร บุญใช้ ผศ.ดร., การพัฒนารูปแบบกิจกรรมพัฒนาจริยธรรมของนักศึกษาหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต (หลักสูตร ๕ ปี), รายงานการวิจัย, (ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม : สำนักงานบริหารและพัฒนาองค์ความรู้ (องค์การมหาชน), ๒๕๕๙), หน้า ๕๔.

^{๔๘}พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ : “มัชฌิมนิเทศนา/มัชฌิมาปฎิปปทา หรือ กฎธรรมชาติ และคุณค่าสำหรับชีวิต, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๔๔๙.

^{๔๙}กัลยา ศรีปาน, “ศึกษาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนระดับประถมศึกษา โรงเรียนบุญเลิศอนุสรณ์ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน จังหวัดสงขลา”, วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต, (สาขาการบริหารการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ, ๒๕๕๒), หน้า ๑๓๕.

^{๕๐}สุสิทธิ์ รัตนะเจริญชัย, “การมีวินัยในตนเองของนักเรียนระดับประถมศึกษา โรงเรียนบ้านหนองบัว จังหวัดบุรีรัมย์”, วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต, (สาขาการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์, ๒๕๕๓), หน้า ๓๕.

วินัย พัฒนรัฐ และคณะ กล่าวว่า ความมีระเบียบวินัย หมายถึงการประพฤติปฏิบัติตามกฎหมาย ข้อบังคับ และกติกาต่างๆ ที่สังคมกำหนดขึ้นเพื่อให้เป็นแนวทางในการปฏิบัติและใช้ควบคุมความประพฤติของคนในสังคม เช่นกฎหมาย คำสั่ง คำประกาศ ระเบียบของโรงเรียนและกล่าวถึงพฤติกรรมที่แสดงออกถึงความมีระเบียบวินัยไว้ดังนี้^{๕๑}

๑. รู้จักรับผิดชอบต่อตนเองและผู้อื่น
๒. เคร่งครัดในระเบียบวินัยอยู่เสมอ
๓. ปฏิบัติตามกฎหมายระเบียบของสังคม
๔. การปฏิบัติหน้าที่ ที่ได้รับมอบหมายด้วยความมุ่งมั่น รอบคอบและถูกต้อง

สกลุชา ศิริเฉลิมพงศ์ ให้ความหมายว่า ความสร้างวินัยในตนเองหรือการรู้จักบังคับตนเองของเด็ก บิดามารดาจะต้องปฏิบัติดังต่อไปนี้คือ^{๕๒}

๑. ต้องสร้างความสัมพันธ์อันดีกับเด็ก
๒. วางกฎเกณฑ์ในโอกาสที่เหมาะสมเมื่อเด็กทำผิดควรอธิบายให้เด็กเข้าใจ ถ้าจะลงโทษเด็กไม่ควรลงโทษด้วยอารมณ์แต่ควรลงโทษเพื่อเป็นการสั่งสอนและให้เด็กเข้าใจว่า

ทำไมเขาจึงถูกลงโทษ ควรสอนให้เด็กรู้จักปรับตัวให้เข้ากับกฎเกณฑ์ต่างๆ และบิดามารดาจะต้อง คงเส้นคงวา ยินยอมให้เด็กมีอิสระในการพัฒนาตนเองบ้าง ต้องมีความนับถือในตัวเด็ก และชมเชยเด็กบ้างในโอกาสที่สมควร

๓. ต้องเข้าใจถึงความสามารถของเด็กและช่วยให้เขาได้เรียนรู้ในสิ่งต่างๆ ที่ควรกระทำ ควรยกบุคคลที่มีระเบียบวินัยที่ดีมา让孩子ได้ดูเป็นตัวอย่าง

สรุปได้ว่า ความมีวินัย หมายถึง ผู้ที่ปฏิบัติตนในขอบเขต กฎระเบียบของสถานศึกษา สถาบัน องค์กรสังคมและประเทศ โดยที่ตนเองยินดีปฏิบัติตามอย่างเต็มใจและตั้งใจ ยึดมั่นในระเบียบแบบแผนข้อ บังคับ ข้อปฏิบัติรวมถึงการมีวินัยทั้งต่อตนเองและสังคม

^{๕๐}สุสิทธิ์ รัตนะเจริญชัย, “การศึกษาจริยธรรมนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาขอนแก่น”, **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**, (สาขาหลักสูตรและการสอน คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๔๗), หน้า ๓๔ – ๓๕.

^{๕๑}วินัย พัฒนรัฐ; และคณะ, **แบบเรียนมาตรฐานฉบับพิเศษ เน้นกระบวนการกลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย ๖**, (กรุงเทพมหานคร: ประสานมิตร, ๒๕๔๓), หน้า ๙.

^{๕๒}สกลุชา ศิริเฉลิมพงศ์, “แนวทางการพัฒนาความมีวินัยในตนเองของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนบุรีรัมย์พิทยาคมจังหวัดบุรีรัมย์”, **วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๔๔), หน้า ๒๒.

๕. ความสุภาพ

ความสุภาพ คือ เรียบร้อย ละมุนละม่อม มีกิริยามารยาทที่ดีงาม มีสัมมาคารวะ อ่อนน้อม อ่อนโยน ไม่ก้าวร้าว รุนแรง เป็นผู้มีมารยาท วางตนเหมาะสม

ราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้ความหมายคำว่า รอบคอบและถูกต้อง ความสุภาพ หมายถึง เรียบร้อย เช่น เขาแต่งกายสุภาพตามกาลเทศะและตามนิยม อ่อนโยน ละมุนละม่อม เช่น เขาพูดด้วยน้ำเสียงสุภาพ ไม่กระโชกโฮกฮาก สุภาพชนผู้แต่งกายเรียบร้อย ผู้ที่มีกิริยามารยาทอ่อนโยน พูดจาเรียบร้อย รู้กาลเทศะ เช่น สุภาพชนย่อมไม่เสียงดัง^{๕๓}

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ ได้กล่าวถึง ความสุภาพ ว่า เด็กและเยาวชนผู้ที่ได้รับการบ่มเพาะคุณธรรมในด้านความสุภาพจะมีกิริยามารยาท ที่ดีเหมาะสมกับกาลเทศะ และวัฒนธรรมไทย ไม่ก้าวล่วงใช้กิริยาหรือวาจาทำร้ายจิตใจหรือสิทธิของผู้อื่น^{๕๔}

พระมหาสมชาย ฐานวุฑโฒ ได้กล่าวถึง ความสุภาพ ว่า แต่งกายสุภาพ ที่แรกที่เราชำระศีลให้บริสุทธิ์ กายกับวาจาเป็นธรรมแล้ว พอเราทำสมาธิบ่อยๆ เข้า ใจของเราก็เป็นธรรมด้วย ถึงเวลาสนทนาก็ต้องแต่งกายให้สุภาพ สะอาดตา ยิ่งถ้าเป็นชุดขาวได้ยิ่งดีมาก ไม่ควรใช้เสื้อผ้าสีบาดตา ทั้งนี้เพื่อให้เครื่องประกอบกายของเราเป็นธรรมด้วย กิริยาสุภาพ จะยืนจะเดินจะนั่งให้เรียบร้อย หนักแน่น สงบเสถียร สำรวม มีกิริยาเป็นธรรม ไม่ให้กิริยาของเราทำให้ผู้อื่นขุ่นใจ เช่น เดินลงส้นเท้ามาปั๋งๆ วาจาสุภาพ คือ มีวาจาสุภาพติดได้กล่าวมาแล้ว ไม่พูดเสียงดัง ไม่สรวลเสเฮฮา ไม่ยกตนข่มท่าน ไม่รู้บอกว่าไม่รู้ ควรชมก็ชม ควรติก็ติ แต่ไม่ด่า^{๕๕}

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ให้ความหมายของ ความสุภาพ หมายถึง เรียบร้อย อ่อนโยน ละมุนละม่อม มีกิริยามารยาทที่ดีงาม มีสัมมาคารวะผู้ที่มีความสุภาพ คือ ผู้ที่อ่อนน้อมถ่อมตนตามสถานภาพ และกาลเทศะ ไม่ก้าวร้าว รุนแรง วางอำนาจข่มขู่ผู้อื่นทั้งโดยวาจา และท่าทาง แต่ในเวลาเดียวกันยังคงมีความมั่นใจในตนเอง เป็นผู้มีมารยาท วางตนเหมาะสมตามวัฒนธรรมไทย^{๕๖}

สำนักการลูกเสือ ยุวกาชาด และกิจการนักเรียน สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ ให้ความหมายของ ความสุภาพ หมายถึง เรียบร้อย อ่อนโยน ละมุนละม่อม มีกิริยามารยาทที่ดีงาม มีสัมมาคารวะ ผู้ที่มีความสุภาพ คือ ผู้ที่อ่อนน้อมถ่อมตนตามสถานภาพและกาลเทศะ ไม่ก้าวร้าว

^{๕๓}ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔, หน้า ๑๒๔๕.

^{๕๔}สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ, “ประเมินผลคุณธรรม ๘ ประการของผู้เรียน : เจตคติและพฤติกรรม”, รายงานการวิจัย, (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ), หน้า ๘.

^{๕๕}พระมหาสมชาย ฐานวุฑโฒ, มงคลชีวิต ฉบับทางก้าวหน้า, หน้า ๒๘๐.

^{๕๖}สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, คู่มือ “เส้นทางक्रमมีอาชีพสำหรับครูผู้ช่วย”, หน้า ๓๗.

รุนแรง วางอำนาจข่มผู้อื่น ทั้งโดยวาจาและท่าทาง แต่ในเวลาเดียวกันยังคงมีความมั่นใจในตนเอง เป็นผู้ที่มีการยาท วางตนเหมาะสมตามวัฒนธรรมไทย^{๕๗}

สรุปได้ว่า ความสุภาพ หมายถึง เรียบร้อย อ่อนโยน ละมุนละม่อม มีกิริยามารยาทที่งดงาม มีสัมมาคารวะ ผู้ที่มีความสุภาพ คือ ผู้ที่อ่อนน้อมถ่อมตนตามสถานภาพและกาลเทศะ ไม่ก้าวร้าว รุนแรง วางอำนาจข่มผู้อื่น ทั้งโดยวาจาและท่าทาง แต่ในเวลาเดียวกันยังคงมีความมั่นใจในตนเอง เป็นผู้ที่มีการยาท วางตนเหมาะสมตามวัฒนธรรมไทย

๖. ความสะอาด

พฤติกรรมทั้งหมดของเรา ล้วนเริ่มต้นมาจากความคิด ความเห็น และความเชื่อ เราคิด เราเชื่ออย่างไร เราก็ทำอย่างนั้น หากความคิด ความเห็น และความเชื่อนั้นประกอบด้วยปัญญา มีเหตุผล หรือตั้งอยู่บนความรู้ที่ถูกต้อง ย่อมส่งผลให้เรามีพฤติกรรมที่ถูกต้องดีงามและนำไปสู่ความสุข เราทุกคนจึงควรทำความสะอาดกายและใจจนเป็นนิสัย

ราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้ความหมายคำว่า สะอาด ไว้ ๒ ลักษณะความหมายแรกนั้น มุ่งเน้นลักษณะทางกายภาพ ซึ่งนิยามว่า สะอาดก็คือ ไม่สกปรก อันหมายรวมถึง การมีความผ่องใส เป็นที่เจริญตา ทำให้เกิดความสบายใจแก่ผู้พบเห็นความหมายที่สองนั้นมุ่งเน้นลักษณะของจิตใจ ซึ่ง สะอาด ก็คือ การมีจิตใจบริสุทธิ์^{๕๘}

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ ได้กล่าวถึง ความสุภาพ ว่า เด็กและเยาวชนผู้ที่ได้รับการบ่มเพาะคุณธรรมในด้านความสะอาดกายและใจจะรักษา ร่างกายและ สภาพแวดล้อมให้สะอาดปราศจากความมัวหมอง พร้อมทั้งดูแลจิตใจของตน ให้ก่อปรไปด้วยความคิด ที่ดีต่อผู้อื่น ไม่มั่วร้าย ไม่อิจฉาริษยา^{๕๙}

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ให้ความหมายของ ความสะอาด หมายถึง ปราศจากความมัวหมองทั้งกาย ใจ และสภาพแวดล้อม ความผ่องใสเป็นที่เจริญตา ทำให้เกิดความ สบายใจ แก่ผู้พบเห็นผู้ที่มีความสะอาด คือ ผู้รักษาร่างกาย ที่อยู่อาศัย สิ่งแวดล้อมถูกต้องตาม สุขลักษณะฝึกฝนจิตใจมิให้ขุ่นมัว จึงมีความแจ่มใสอยู่เสมอ^{๖๐}

^{๕๗}สำนักงานการลูกเสือ ยุวกาชาด และกิจการนักเรียน สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ, คู่มือการ ฝึกอบรมหลักสูตรลูกเสือคุณธรรม, (กรุงเทพมหานคร : กลุ่มส่งเสริมและพัฒนาการลูกเสือ สำนักงานการลูกเสือ ยุวกาชาด และกิจการนักเรียน สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๕๔), หน้า ๗๗.

^{๕๘}ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔, หน้า ๑๑๙๖.

^{๕๙}สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ, “ประเมินผลคุณธรรม ๘ ประการของ ผู้เรียน : เจตคติและพฤติกรรม”, รายงานการวิจัย, หน้า ๙.

^{๖๐}สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, คู่มือ “เส้นทางครูมืออาชีพสำหรับครูผู้ช่วย”, หน้า ๓๗.

สมหวัง วิทยาปัญญานนท์ ได้กล่าวเกี่ยวกับ การบริหารงานด้วยความสะอาด สว่าง สงบ สะอาด หมายถึง ไกลจากกิเลส ทำความสะอาดด้วยศีล ในทางบริหารงานนั้นต้องมีกฎระเบียบ มีมาตรฐานตาม ISO การบริหารก็ต้องยึดหลักกฎระเบียบและมาตรฐานงานต่างๆ เป็นหลัก หากฝ่าฝืนกฎหรือมาตรฐานก็ถือว่าไม่สะอาด การทำธุรกิจก็ต้องมีอาชีพสุจริต ไม่ทำกิจกรรมต้องห้ามที่ทำให้ ผิดศีลหรืออบายมุข เช่น ค้าขายคน ข่าสัตว์ขาย ขายสุรา ขายยาเสพติด ขายห่วยขายเบอร์ เป็นต้น และไม่ทำอาชีพผิดกฎหมาย อาชีพที่สุจริตต้องไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น รักษาสิ่งแวดล้อม ดูแลความปลอดภัย รักษาคุณภาพสินค้าและบริการ ไม่หลอกลวงโฆษณาเกินจริง ไม่โกงไม่คอร์รัปชันการตัดสินใจต้องยุติธรรมไม่ลาเอียง ไม่โลภในเชิงธุรกิจ ดีถูกกันคู่แข่งจนเกิดการลงทุนเกินไป (Over Investment) รักความสามัคคี ไม่ทิ้งลูกน้อง การบรรลุเป้าหมายต้องชนะทั้งเชิงวัตถุและเชิงศีลธรรมด้วย จะเป็นการชนะอย่างชาวสะอาด^{๖๑}

สำนักการลูกเสือ ยุวกาชาด และกิจการนักเรียน สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ ให้ความหมายของ ความสะอาด หมายถึง ปราศจากความมัวหมอง ทั้งกาย ใจ และสภาพแวดล้อม ความผ่องใส เป็นที่เจริญตา ทำให้เกิดความสบายใจแก่ผู้พบเห็น ผู้ที่มีความสะอาด คือ ผู้รักษาร่างกายที่อยู่อาศัย สิ่งแวดล้อมถูกต้องตามสุขลักษณะ ผักผ่อนจิตใจมิให้ขุ่นมัว มีความแจ่มใสอยู่เสมอ^{๖๒}

นวลศิริ เปาว์โรหิต ได้กล่าวว่าความสะอาดร่างกายเพียงอย่างเดียวคงยังไม่เพียงพอต่อการเสริมสร้างความองอาจทางจิตใจของเด็กและเยาวชน อนาคตของชาติกลุ่มนี้ควรที่จะได้รับการปลูกฝังและฝึกฝนให้มีความบริสุทธิ์สะอาดของจิตใจ ไม่มุ้งร้ายหรืออิจฉาริษยาผู้อื่นมองและคิดถึงสิ่งต่างๆ ในแง่ดี เป็นรากฐานที่แข็งแกร่งในการเสริมสร้างสภาวะทางจิตใจของเด็กและเยาวชนต่อไป^{๖๓}

สรุปได้ว่า ความสะอาด หมายถึง ปราศจากความมัวหมอง ทั้งกาย ใจ และสภาพแวดล้อม ความผ่องใส เป็นที่เจริญตา ทำให้เกิดความสบายใจแก่ผู้พบเห็น ผู้ที่มีความสะอาด คือ ผู้รักษาร่างกายที่อยู่อาศัย สิ่งแวดล้อมถูกต้องตามสุขลักษณะ ผักผ่อนจิตใจมิให้ขุ่นมัว มีความแจ่มใสอยู่เสมอ

๗. ด้านความสามัคคี

คุณธรรมในด้านของความสามัคคีจะได้รับการปลูกฝังให้มุ่งมั่นในการรวมพลัง ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เพื่อให้การทำงานสำเร็จลุล่วง แก้ปัญหาและขจัดความขัดแย้งได้ บุคคล เหล่านี้เป็นผู้มีเหตุผล

^{๖๑}สมหวัง วิทยาปัญญานนท์, “ภูมิปัญญารอบตัวตามวิถีไทยพุทธ”, (กรุงเทพมหานคร : ปากเพรียวการช่าง จำกัด, ๒๕๕๘), หน้า ๗๘.

^{๖๒}สำนักการลูกเสือ ยุวกาชาด และกิจการนักเรียน สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ, คู่มือการฝึกอบรมหลักสูตรลูกเสือคุณธรรม, หน้า ๗๘.

^{๖๓}นวลศิริ เปาว์โรหิต, จิตวิทยาชีวิตครอบครัว : ทำอย่างไรให้พ่อ แม่ ลูก และทุกคนในครอบครัวอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข เข้าใจ และเห็นใจซึ่งกันและกัน, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ ๑๐๘ สดุดยอดไอดี, ๒๕๕๐), หน้า ๑๓.

มีใจเปิดกว้าง ยอมรับความแตกต่างหลากหลายทางวัฒนธรรม ความคิด ความเชื่อ พร้อมทั้งจะปรับตัว เพื่อยู่ร่วมกันอย่างสันติ

ราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้ความหมายของ สามัคคี หมายถึง ความพร้อมเพรียง สมานฉันท์ ร่วมมือร่วมใจ ประองตองกัน^{๖๔}

กรมวิชาการ ได้ให้ความหมายของ ความสามัคคี หมายถึงการแสดงออกซึ่งการร่วมแรง ร่วมใจกัน เพื่อปฏิบัติงานให้สำเร็จลุล่วงอย่างมีประสิทธิภาพ ความสามัคคีต้องอาศัย ความอดทน เสียสละ ความเห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกัน และตระหนักในปัญหาร่วมกัน^{๖๕}

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ ได้กล่าวถึง ความสามัคคี ว่า เด็กและเยาวชนผู้ที่ได้รับการบ่มเพาะคุณธรรมในด้านความสามัคคีจะมีจิตใจเปิดกว้าง ไม่เห็นแต่ประโยชน์ส่วนตน พร้อมทั้งจะเอื้ออำนวยให้เกิดความสำเร็จแก่หมู่คณะ และรักษา ไว้ซึ่งความสัมพันธ์ อันดีระหว่างกัน บุคคลเหล่านี้ทำงานร่วมกับผู้อื่นได้เป็นอย่างดี รับ บทบาทผู้นำและผู้ตามได้เหมาะสม มีพฤติกรรมร่วมมือร่วมใจทำงานอันเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม ไม่สร้างความแตกแยก และไม่ใช้ความรุนแรงในการแก้ปัญหา^{๖๖}

สำนักการลูกเสือ ยุวกาชาด และกิจการนักเรียน สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ ให้ความหมายของ ความสามัคคี หมายถึง ความพร้อมเพรียงกัน ความกลมเกลียวกัน ความปรองดอง กัน ผู้ที่มีความสามัคคี คือ ผู้ที่เปิดใจกว้างรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น รับผิดชอบต่อตน ทั้งในฐานะ ผู้นำและผู้ตามที่ดี มีความมุ่งมั่นต่อการรวมพลัง ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เพื่อให้การงานสำเร็จลุล่วง แก้ปัญหาและขัดความขัดแย้งได้ เป็นผู้มีเหตุผล ยอมรับความแตกต่างหลากหลายทางวัฒนธรรม ความคิด ความเชื่อ พร้อมทั้งจะปรับตัวเพื่อยู่ร่วมกันอย่างสันติ^{๖๗}

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ให้ความหมายของ ความสามัคคี หมายถึง ความพร้อมเพรียงกัน ความกลมเกลียวกัน ความปรองดองกัน ร่วมใจกันปฏิบัติงานให้ บรรลุผลตามที่ต้องการเกิดงานการอย่างสร้างสรรค์ปราศจากการทะเลาะวิวาท ไม่เอาัดเอาเปรียบกัน เป็นการยอมรับความมีเหตุผล ยอมรับความแตกต่างหลากหลายทางความคิด ความหลากหลายในเรื่องเชื้อชาติ ความกลมเกลียวกันในลักษณะเช่นนี้ เรียกอีกอย่างว่า ความสมานฉันท์ ผู้ที่มีความ

^{๖๔}ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔, หน้า ๕๘.

^{๖๕}กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, “การปฏิรูปการเรียนรู้ของกระทรวงศึกษาธิการ”, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๓), หน้า ๒๗.

^{๖๖}สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ, “ประเมินผลคุณธรรม ๘ ประการของผู้เรียน : เจตคติและพฤติกรรม”, รายงานการวิจัย, หน้า ๙.

^{๖๗}สำนักการลูกเสือ ยุวกาชาด และกิจการนักเรียน สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ, คู่มือการฝึกอบรมหลักสูตรลูกเสือคุณธรรม, หน้า ๗๙.

สามัคคี คือ ผู้ที่เปิดใจกว้าง รับฟังความคิดเห็น ของผู้อื่น รับผิดชอบต่อตน ทั้งในฐานะผู้นำและผู้ตามที่ดี มีความมุ่งมั่น ต่อการรวมพลังช่วยเหลือ เกื้อกูลกัน เพื่อให้การงานสำเร็จลุล่วง แก้ปัญหาและจัดการความขัดแย้งได้ เป็นผู้มีเหตุผล ยอมรับความแตกต่างหลากหลายทางวัฒนธรรม ความคิด ความเชื่อ พร้อมทั้งจะปรับตัวเพื่ออยู่ร่วมกันอย่างสันติ^{๖๘}

สรุปได้ว่า ความสามัคคี หมายถึง ความพร้อมเพรียงกัน ความกลมเกลียวกัน ความปรองดองกัน ร่วมใจกันปฏิบัติงานให้บรรลุผลตามที่ต้องการ การ เกิดงานการอย่างสร้างสรรค์ ปราศจากการทะเลาะวิวาท ไม่เอาัดเอาเปรียบกัน เป็นการยอมรับความมีเหตุผล ยอมรับความแตกต่างหลากหลายทางความคิด ความหลากหลายในเรื่องเชื้อชาติ ความกลมเกลียวกันในลักษณะเช่นนี้ เรียกอีกอย่างว่า ความสมานฉันท์ ผู้ที่มีความสามัคคี คือ ผู้ที่เปิดใจกว้างรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น รับผิดชอบต่อตน ทั้งในฐานะผู้นำและผู้ตามที่ดี มีความมุ่งมั่นต่อการรวมพลัง ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เพื่อให้การงานสำเร็จลุล่วง แก้ปัญหาและจัดการความขัดแย้งได้ เป็นผู้มีเหตุผล ยอมรับความแตกต่างหลากหลายทางวัฒนธรรม ความคิด ความเชื่อ พร้อมทั้งจะปรับตัวเพื่ออยู่ร่วมกันอย่างสันติ

๘. ด้านความมีน้ำใจ

ผู้ที่มีคุณธรรมในด้านของความมีน้ำใจจะได้รับการปลูกฝังให้ไม่มุ่งเน้นแต่เพียงประโยชน์ส่วนตัว หากแต่มีความเห็นอกเห็นใจ เห็นคุณค่าในเพื่อนมนุษย์ มีความเอื้ออาทร เอาใจใส่ในความสนใจ ความต้องการ ความจำเป็น หรือความทุกข์สุขของผู้อื่น และพร้อมที่จะให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลผู้อื่นตามความเหมาะสม

ราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้ความหมายของ ความมีน้ำใจ ไว้ว่า ความเอื้อเฟื้อ อุดหนุน เจื้อจวน หรือแสดงน้ำใจดีแก่ผู้อื่น^{๖๙}

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ ได้กล่าวถึง ความมีน้ำใจ ว่า เด็กและเยาวชนผู้ที่ได้รับการบ่มเพาะคุณธรรมในด้านความมีน้ำใจจะรู้จักการให้และ การเสียสละโดยไม่หวังผลตอบแทน อันเป็นผลมาจากการมีจิตใจที่ดี รู้จักการเอาใจเขา มาใส่ใจเรา มีความเห็นอกเห็นใจต่อผู้อื่น^{๗๐}

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ให้ความหมายของ ความมีน้ำใจ หมายถึง ความจริงใจที่ไม่เห็นแก่เพียงตัวเองหรือเรื่องของตัวเอง แต่เห็นอกเห็นใจเห็นคุณค่าในเพื่อนมนุษย์ มีความเอื้ออาทร เอาใจใส่ ให้ความสนใจในความต้องการ ความจำเป็นความทุกข์สุขของผู้อื่นและพร้อมที่จะให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลกันและกัน ผู้ที่มีน้ำใจ คือ ผู้ให้และผู้อาสาช่วยเหลือสังคมรู้จักแบ่งปัน

^{๖๘}สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, คู่มือ “เส้นทางครูมีอาชีพสำหรับครูผู้ช่วย”, หน้า ๓๘.

^{๖๙}ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔, หน้า ๕๘๐.

^{๗๐}สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ, “ประเมินผลคุณธรรม ๘ ประการของผู้เรียน : เจตคติและพฤติกรรม”, รายงานการวิจัย, หน้า ๑๐.

เสียสละความสุขส่วนตนเพื่อทำประโยชน์แก่ผู้อื่น เข้าใจ เห็นใจผู้ที่มีความเดือดร้อนอาสาช่วยเหลือสังคมด้วยร่างกาย สติปัญญาลงมือปฏิบัติการเพื่อบรรเทาปัญหา หรือร่วมสร้างสรรค์สิ่งดีงาม ให้เกิดขึ้นในชุมชน^{๗๑}

สำนักการลูกเสือ ยุวกาชาด และกิจการนักเรียน สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ ให้ความหมายของ ความมีน้ำใจ หมายถึง ความจริงใจที่ไม่เห็นแก่เพียงตัวเองหรือเรื่องของตัวเอง แต่เห็นอกเห็นใจ เห็นคุณค่าในเพื่อนมนุษย์ มีความเอื้ออาทร เอาใจใส่ ให้ความสนใจในความต้องการ ความจำเป็น ความทุกข์สุขของผู้อื่น และพร้อมที่จะให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลกันและกัน^{๗๒}

สรุปได้ว่า ความมีน้ำใจ หมายถึง ความจริงใจที่ไม่เห็นแก่เพียงตัวเองหรือเรื่องของตัวเอง แต่เห็นอกเห็นใจ เห็นคุณค่าในเพื่อนมนุษย์ มีความเอื้ออาทร เอาใจใส่ ให้ความสนใจในความต้องการ ความจำเป็น ความทุกข์สุขของผู้อื่น และพร้อมที่จะให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลกันและกัน ผู้ที่มีน้ำใจ คือ ผู้ให้และผู้อาสาช่วยเหลือสังคม รู้จักแบ่งปัน เสียสละความสุขส่วนตน เพื่อทำประโยชน์แก่ผู้อื่น เข้าใจ เห็นใจ ผู้ที่มีความเดือดร้อน อาสาช่วยเหลือสังคมด้วยร่างกาย สติปัญญา ลงมือปฏิบัติการ เพื่อบรรเทาปัญหาหรือร่วมสร้างสรรค์สิ่งดีงามให้เกิดขึ้นในชุมชน

๒.๑.๓ ความสำคัญของคุณธรรม จริยธรรม

ประเทศไทยเป็นประเทศกำลังพัฒนา มีความจำเป็นที่จะต้องแก้ไขปัญหาด้านต่าง ๆ อาทิ ปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ ปัญหาการเมือง ปัญหาทางสังคม รวมถึงปัญหาที่เกี่ยวกับคุณธรรมและจริยธรรมของประชาชน เพื่อให้ประเทศพัฒนาก้าวหน้าขึ้น

เพ็ญแข ประจันปัจจนิก และคณะ ได้นำเสนอพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่ทรงพระราชทานไว้ในพระราชพิธีบวงสรวงสมเด็จพระบูรพมหากษัตริยาธิราชเจ้าเกี่ยวกับการปลูกฝังคุณธรรม และจริยธรรมเพื่อให้เป็นสมบัติของคนไทยทั้งประเทศ มีอยู่ ๔ ประการ ดังนี้^{๗๓}

๑. การรักษาความสัตย์ ความจริงใจต่อตัวเองที่จะประพฤติปฏิบัติแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์ และเป็นธรรม

๒. การรู้จักข่มใจตนเอง ฝึกใจตนเองให้ประพฤติปฏิบัติอยู่ในความสัจความดีนั้น

^{๗๑}สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, คู่มือ “เส้นทางक्रमืออาชีพสำหรับครูผู้ช่วย”, หน้า ๓๙.

^{๗๒}สำนักการลูกเสือ ยุวกาชาด และกิจการนักเรียน สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ, คู่มือการฝึกอบรมหลักสูตรลูกเสือคุณธรรม, หน้า ๗๙.

^{๗๓}เพ็ญแข ประจันปัจจนิก และคณะ, การยกระดับคุณธรรม จริยธรรมของสังคมไทยเพื่อการปฏิรูปสังคม : แนวทางและการปฏิบัติ, รายงานการวิจัย, (สำนักงานสภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ๒๕๕๑), หน้า ๑๔.

๓. การอดทน อดกลั้นและอดออม ที่จะไม่ประพฤติล่วงความสัจสุจริต ไม่ว่าจะด้วยเหตุผลประการใด

๔. การรู้จักวางความชั่ว ความทุจริต และรู้สละประโยชน์ส่วนน้อยของตน เพื่อประโยชน์ส่วนใหญ่ของบ้านเมือง

คุณธรรมและจริยธรรมทั้ง ๔ ประการ ประชาชนทุกคนควรนำมาประพฤติปฏิบัติ จะช่วยให้ประเทศชาติเกิดความสงบสุข ร่มเย็น และส่งผลให้ประเทศสามารถพัฒนาให้มั่นคงก้าวหน้าต่อไป

ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม ได้กล่าวถึงความสำคัญของคุณธรรม และจริยธรรมไว้พอสรุปได้ว่า เด็กและเยาวชนเป็นทรัพยากรบุคคลที่ทรงคุณค่าอย่างยิ่งต่อการพัฒนาประเทศ จำเป็นต้องมีการปลูกฝังคุณลักษณะที่พึงประสงค์ทั้งด้านความรู้ และคุณธรรม ซึ่งจำเป็นต้องกระทำตั้งแต่วัยเด็ก จนกระทั่งเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่สร้างคุณประโยชน์ให้แก่สังคมในปัจจุบันและอนาคต^{๗๔}

ปวย อึ้งภากรณ์ ได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับความสำคัญของคุณธรรม และจริยธรรมที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาไว้พอสรุปได้ว่า การศึกษาควรมีจุดมุ่งหมาย ต่อไปนี้^{๗๕}

๑. เพื่อที่จะอบรมนักเรียนให้เป็นมนุษย์ที่ดี มีความซื่อสัตย์สุจริต มีศีลธรรม เป็นพลเมืองดี มีความคิดชอบ ทำชอบ ประพฤติชอบ

๒. ควรจะอบรมนักเรียน รวมทั้งนักศึกษามหาวิทยาลัยให้รู้จักใช้ความคิด รู้จักบำรุงสติปัญญาให้เฉียบแหลมเพื่อนำมาใช้ประโยชน์แก่ตนและแก่ประชาชน

๓. ฝึกนักเรียนให้มีความรู้สำหรับใช้ประกอบอาชีพ โดยไม่เบียดเบียนผู้อื่นพร้อมได้แสดงทัศนะเพิ่มเติมอีกว่า การศึกษาอบรมดังกล่าวไม่ได้จำกัดอยู่แต่ในสถานศึกษาเท่านั้น โดยเฉพาะในหัวข้อที่ ๑ ควรจะได้รับการอบรมจากทางบ้าน ข้อนี้สำคัญมาก แม้จะเป็นเรื่องที่รู้ ๆ กันอยู่ แต่ด้วยสมัยปัจจุบันพ่อ-แม่ ผู้ปกครอง มักโยนความรับผิดชอบไปให้ครู-อาจารย์ และสถานศึกษา ดังนั้นสถานศึกษามีความสำคัญมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกี่ยวกับวิชาการและวิชาชีพตามข้อ ๒ และข้อ ๓ ผู้ใดได้รับการศึกษาในระดับต่ำก็จะได้รับประโยชน์น้อย แต่ถ้าการศึกษาสูงขึ้นไปก็จะได้รับประโยชน์เพิ่มพูนขึ้น แต่หากผู้ใดมีสันดานเลวและบกพร่องในข้อ ๑ คือ ปราศจากความซื่อสัตย์สุจริตและศีลธรรม คุณประโยชน์ที่จะได้รับจากข้อ ๒ และข้อ ๓ ย่อมกลายเป็นโทษ และในบางกรณีย่อมกลายเป็นโทษมหันต์

^{๗๔}ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม (ศูนย์คุณธรรม), **สังคมมีคุณค่าจากต้นกล้าคุณธรรม**, (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์คุณธรรม, ๒๕๕๑), หน้า ๗.

^{๗๕}ปวย อึ้งภากรณ์, **ทัศนะว่าด้วยการศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๔๕), หน้า ๓-๔.

อมรา เล็กเริงสินธุ์ ได้กล่าวว่า คุณธรรม จริยธรรม เป็นพื้นฐานที่สำคัญของคนทุกคน คุณธรรมเป็นเรื่องนามธรรม เกี่ยวกับคนดีที่อยู่ภายในจิตใจ คุณธรรมเป็นพฤติกรรมหรือลักษณะการแสดงออกของคนเราจากภายใน เป็นสิ่งดีที่แสดงออก ทางกาย วาจาหรือจิตใจ ทั้งคุณธรรมจริยธรรมเป็นคำที่มีความเกี่ยวข้องกันในด้านคุณงาม ความดี กล่าวคือ จริยธรรม คือ ความประพฤติที่ถูกต้อง ดีงามทั้งกายและวาจา สมควรที่บุคคลจะประพฤติปฏิบัติเพื่อให้ตนเองและคนในสังคมรอบข้างมีความสุข สงบ เยือกเย็น จริยธรรมเป็นเรื่องของการฝึกนิสัยที่ดี โดยกระทำอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอจนเป็นนิสัย ผู้มีความประพฤติดีงามอย่างแท้จริงจะต้องเป็นผู้มีความรู้สึกในด้านดีอยู่จนเป็นนิสัยความประพฤติดีงามอย่างแท้จริง จะต้องเป็นผู้มีความรู้สึกในด้านดีอยู่ตลอดเวลา คือ มีคุณธรรมอยู่ในจิตใจ หรืออาจกล่าวได้ว่า จริยธรรมเป็นเรื่องของการประพฤติปฏิบัติ เป็นพฤติกรรมภายนอก ส่วนคุณธรรมเป็นสภาพความงามความดีภายในจิตใจ ซึ่งทั้งสองส่วนต้องเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน พฤติกรรมของคนที่แสดงออกมาทั้งทางกายและวาจานั้น ย่อมเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์และเป็นไปตามความรู้สึกนึกคิดทางจิตใจ และสติปัญญา การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของบุคคลจึงต้องพัฒนาทั้ง ๓ ด้านควบคู่กันไปคือ การพัฒนาด้านสติปัญญา ด้านจิตใจและด้านพฤติกรรม^{๗๖}

วศิน อินทสระ ได้กล่าวถึงความสำคัญและประโยชน์ของจริยธรรม ดังนี้^{๗๗}

๑. จริยธรรมเป็นรากฐานอันสำคัญแห่งความเจริญรุ่งเรือง ความมั่นคงและความสุขของปัจเจกชน สังคมและประเทศชาติอย่างยิ่ง รัฐควรส่งเสริมประชาชนให้มีจริยธรรมเป็นอันดับแรก เพื่อให้เป็นแกนกลางของการพัฒนาด้านอื่นๆ ทั้งเศรษฐกิจ การศึกษา การเมือง การปกครองฯลฯ การพัฒนาที่ขาดจริยธรรมเป็นหลักยึดย่อมเกิดผลร้ายมากกว่าดี เพราะผู้มีความรู้แต่ขาดคุณธรรมย่อมก่อให้เกิดความเสียหายมากกว่าผู้ด้อยความรู้

๒. การพัฒนาบ้านเมือง ต้องพัฒนาจิตใจคนก่อนหรืออย่างน้อยก็ให้พร้อม ๆ กันไปกับการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม การศึกษาวิชาการอื่นๆ เพราะการพัฒนาที่ไม่มีจริยธรรมเป็นแกนนำ นั้นจะสูญเปล่าและเกิดผลเสียเป็นอันมาก

๓. จริยธรรม หมายถึง ความประพฤติ การกระทำและความคิดที่ถูกต้องเหมาะสม การทำหน้าที่ของตนอย่างถูกต้องสมบูรณ์ เว้นสิ่งควรเว้น ทำสิ่งควรทำด้วยความฉลาดรอบคอบ รู้เหตุรู้ผล ถูกต้องตามกาลเทศะและบุคคล

๔. การทุจริต คดโกง การเบียดเบียนกันในรูปแบบต่างๆ อันเป็นเหตุให้สังคมเสื่อมโทรม มีสาเหตุมาจากการขาดจริยธรรมของคนในสังคม ทรัพยากรธรรมชาติในโลกนี้น่าจะพอเลี้ยงชาวโลกไปได้อีกนาน ถ้าชาวโลกช่วยกันละทิ้งความละโมภโลภมากแล้วมามีชีวิตอยู่อย่างเรียบง่าย ช่วยกัน

^{๗๖}อมรา เล็กเริงสินธุ์, *คุณธรรมจริยธรรมสำหรับผู้บริหาร*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สมาธรรม, ๒๕๔๒), หน้า ๖-๗.

^{๗๗}วศิน อินทสระ, *พุทธจริยศาสตร์*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ทองกวาว, ๒๕๔๑), หน้า ๖-๙.

สร้างสรรค์สังคม ยึดจริยธรรมเป็นทางดำเนินชีวิต ไม่ใช่ยึดเอาลาภยศความมีหน้ามีตาในสังคมเป็นจุดหมาย

๕. จริยธรรมสอนให้เราเลิกดูหมิ่นกดขี่คนจน ให้เอาใจใส่เอื้ออาทรต่อผู้สูงอายุ ซึ่งเป็นบุพการีของชาติ สอนให้เราถ่อมตัวเพื่อเข้ากันได้ดีกับคนทั้งหลาย และไม่วางโตโอหัง อดดีหรือก้าวร้าวคนอื่น สอนให้เราลดทิฐิมานะลงให้มากๆ เพื่อจะได้มองเห็นสิ่งต่างๆ ตามความเป็นจริงไม่หลงสำคัญตัวว่ารู้ดีกว่า มีความสามารถกว่าใคร ผู้นำ ที่มีจริยธรรมสูงย่อมเป็นที่เคารพ กราบไหว้ของผู้คนทั้งหลายได้อย่างสนิทใจ เราจึงควรเลือกผู้นำที่สามารถนำ ความสงบสุขทางจิตใจมาสู่มวลชนได้ด้วย เพื่อสันติสุขจะเกิดขึ้นภายในและภายนอก ความแข็งแกร่งทางกา ลังกาย กา ลังทรัพย์และกำลังอาวุธนั้น ถ้าปราศจากความแข็งแกร่งทางจริยธรรมเสียแล้ว บุคคลนั้นๆ หรือประเทศชาติจะเจริญมั่นคงอยู่นานไม่ได้

ทัศนีย์ ผลเนืองมาและคณะ กล่าวว่า การพัฒนาจริยธรรมจึงเป็นองค์ประกอบที่จะช่วยให้บุคคลในสังคมเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ คือ มีลักษณะนิสัย สามารถควบคุมความประพฤติของตนให้อยู่ในขอบเขตที่ดีงาม มีความรับผิดชอบต่อการกระทำของตนโดยไม่ต้องใช้กฎหมายหรือกฎเกณฑ์จากภายนอกมาบังคับเพราะผู้ที่มีจริยธรรมในระดับสูงจะเป็นผู้ที่สามารถควบคุมตนเองได้ดีกว่า ผู้ที่มีจริยธรรมในระดับรองลงมา สรุปว่า การพัฒนาสติปัญญาควบคู่ไปกับการพัฒนาจริยธรรมจะปลูกฝังกล่อมเกลายาวชนให้มีคุณลักษณะตามความต้องการของสังคมได้เป็นอย่างดี^{๗๘}

การศึกษาเป็นหัวข้อของการพัฒนาประเทศ เพราะความเจริญที่ปรากฏ ทั้งในด้านวัตถุและด้านคุณธรรม และจริยธรรมนั้น เป็นผลสะท้อนคุณภาพของคน ในสังคมอันเป็นผลจากการอบรมบ่มนิสัยจากครอบครัว สถาบันการศึกษา ตลอดจนการได้รับกระบวนการขัดเกลาและประสบการณ์ในสังคมที่ดี ดังนั้นการที่ประเทศไทย จะพัฒนาสู่การเป็นประเทศอุตสาหกรรมหรือประเทศเกษตรกรรมที่มีศักยภาพสูงขึ้นกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน การศึกษาอบรมเพื่อพัฒนาเด็กและเยาวชนที่พึงประสงค์ให้กับสังคมก็ยิ่งทวีความสำคัญมากขึ้น^{๗๙}

อย่างไรก็ตามระบบการศึกษาของไทยที่เป็นอยู่ในขณะนี้ยังน่าเป็นห่วงอยู่มาก เพราะจากการสังเกตประสบการณ์ต่างๆ ในสังคมพบว่ายังมีข้อบกพร่องหลายประการ เช่นความเสื่อมโทรมเรื่องจริยธรรมที่เกิดในด้านการเมืองการปกครอง การประพฤติปฏิบัติตนในสังคมที่มีค่านิยมไปในทางที่ไม่

^{๗๘}ทัศนีย์ ผลเนืองมาและคณะ, รายงานการวิจัยรูปแบบของการจัดประสบการณ์เพื่อปลูกฝังจริยธรรมแก่เด็กนักเรียนด้วยการสอนเป็นคณะ, (กรุงเทพมหานคร : โรงเรียนสาธิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ฝ่ายประถม, ๒๕๔๗), หน้า ๗.

^{๗๙}หน่วยศึกษานิเทศก์สำนักงานการศึกษา, แนวทางการส่งเสริมจริยธรรมและสร้างค่านิยมทางศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา, ๒๕๔๔), หน้า ๑.

ถูกต้อง ได้แก่ความพึงพอใจ การไม่เคารพความจริง ไม่พูดความจริง ขาดความซื่อสัตย์ อีกทั้งผู้ใหญ่ก็ไม่ทำตัวให้เป็นที่เราเคารพนับถืออย่างแท้จริง และไม่ได้เป็นแบบอย่างที่ดีแก่เด็กและเยาวชน จากปัญหาต่างๆ เหล่านี้ ระบบการศึกษาและสถาบันต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการอบรมปณิธาน และถ่ายทอดค่านิยมต่างๆ ให้แก่เด็กและเยาวชนจึงควรทบทวนแนวที่เคยดำเนินมาต่อเนื่องกันมาเป็นเวลานานว่าควรจะปรับเปลี่ยนทิศทางกันอย่างไรเพื่อสร้างระบบใหม่ให้เป็นระบบที่เหมาะสมกับสภาพสังคมปัจจุบันให้เป็นระบบที่ถูกต้องและคำนึงถึงคุณภาพของเด็กและเยาวชนเป็นสำคัญสำหรับการส่งเสริมจริยธรรมหรือการพัฒนาจริยธรรมนั้น ถือว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งเพราะเด็กในวันนี้กำลังอยู่ในช่วงอายุที่จะพัฒนาหลายๆ ด้าน ทั้งด้านร่างกายและด้านจิตใจ สภาพแวดล้อมก็มีส่วนสำคัญในการส่งเสริมจริยธรรมแก่นักเรียนมาก เช่น บิดา มารดา ครู โรงเรียน และเพื่อนๆ สังคมปัจจุบัน เป็นสังคมที่ต้องทำงานนอกบ้าน พ่อแม่ไม่ค่อยมีเวลาอยู่กับลูกๆ โรงเรียนจึงเป็นเหมือนบ้านหลังที่สองของเด็กที่จะสร้างความรักความอบอุ่นให้แก่เด็กและเด็กจะได้รับการปลูกฝังจริยธรรม และค่านิยมที่ฝังมาติดตัวไปได้ ซึ่งสอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ ที่จะต้องจัดการศึกษา เพื่อมุ่งเน้นคุณภาพของเด็กให้เป็นคนดี คนเก่ง และมีความสุขกล่าวโดยสรุป จริยธรรม ก็คือ หลักการประพฤติปฏิบัติตนให้เป็นคนดีโดยทั่วไปจริยธรรม มักอิงอยู่กับศาสนา คำสอนทางศาสนามีส่วนสร้างระบบจริยธรรมให้สังคมจะเห็นได้ชัดเจนว่า หลักธรรมของพระพุทธศาสนาได้กำหนดหลักปฏิบัติไว้ให้พุทธศาสนิกชนปฏิบัติในชีวิตประจำวัน แต่ทั้งนี้ไม่ได้หมายความว่า จริยธรรมถูกกำหนดให้อยู่บนพื้นฐานคำสอนของศาสนาเพียงอย่างเดียว เพราะจริยธรรม วัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณี สิ่งเหล่านี้เป็นบ่อเกิดของจริยธรรม เช่น จริยธรรมแต่งกายจริยธรรมการรับประทานอาหาร จริยธรรมทางสังคม จริยธรรมการต้อนรับ ถือว่าเป็นสิ่งที่ดีงามของไทย ซึ่งปัจจุบันนี้ จริยธรรมต่างๆ ที่กล่าวมาเยาวชนมองข้ามจริยธรรมต่างๆ แต่รับจริยธรรมของต่างชาติเสียมากกว่า

ดังนั้น คุณธรรมจริยธรรม จึงเป็นพื้นฐานที่สำคัญของมนุษย์ทุกคน เป็นสิ่งสำคัญในสังคม ความสงบสุขและความเจริญก้าวหน้าจะบังเกิดขึ้น เมื่อคนในสังคมมีคุณธรรม นโยบายสังคมของรัฐบาล มุ่งมั่นที่จะสร้างสังคมเข้มแข็งให้คนในชาติ อยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันอย่างสมานฉันท์ บนพื้นฐานของคุณธรรม ในส่วนของภาคการศึกษาได้กำหนดไว้ว่า จะเร่งรัดปฏิรูปการศึกษาโดยยึดคุณธรรมนำความรู้ พัฒนาคนโดยใช้คุณธรรม เป็นพื้นที่ของกระบวนการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงความร่วมมือของสถาบันครอบครัว สถาบันศาสนาและสถาบันการศึกษา คุณธรรมจริยธรรม จึงมีความสำคัญและเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับสังคมไทยที่ต้องการทั้งคนดีและคนเก่ง

สรุปได้ว่า คุณธรรมและจริยธรรมมีความสำคัญต่อการพัฒนามนุษย์ เพื่อให้มีคุณพาลักษณะอันนำมาซึ่งความเป็นพลเมืองที่ดี ความประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ดีงามตามคำสั่งสอนในศาสนา

หรือการประพฤติตามเกณฑ์ที่ถูกต้องทั้งกาย วาจา และใจ อันก่อให้เกิดประโยชน์และความสุขทั้งต่อตนเองและสังคมส่วนรวม นำมาซึ่งความเจริญก้าวหน้าของสังคม เพราะฉะนั้นจึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องสร้างคุณธรรมและจริยธรรมให้เกิดมีในตัวบุคคลมากที่สุด คุณธรรมจริยธรรม คือ แนวทางหรือหลักการที่นำไปสู่การประพฤติปฏิบัติ ที่ถูกต้องเหมาะสม เป็นสิ่งที่สังคมยอมรับว่าเป็นสิ่งที่ดี ไม่ก่อความเดือดร้อนให้กับใคร สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้เป็นอย่างดี ส่งผลให้ตนเองและสังคมมีความเจริญงอกงาม

๒.๑.๔ ความสำคัญของคุณธรรมจริยธรรมขั้นพื้นฐาน ๘ ด้าน

คุณธรรมพื้นฐาน ๘ ประการมีประโยชน์ต่อเด็กในการดำเนินชีวิต หมายถึง เรื่องของชีวิตที่เป็นอยู่ทั้งหมด ซึ่งทางพุทธศาสนาหมายถึงเรื่องต่างๆ ๓ เรื่อง ดังนี้^{๘๐}

๑. เรื่องของความสัมพันธ์กับโลกภายนอก ด้วยพฤติกรรมทางกาย วาจา และการใช้อินทรีย์ต่างๆ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย การเห็น การได้ยิน ฯลฯ สัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางวัตถุและสิ่งแวดล้อมทางสังคม เรียกสั้นๆ ว่า ศील

๒. เรื่องของจิตใจ เจตจำนง ความตั้งใจ แรงจูงใจ ที่จะทำให้เรามีพฤติกรรมต่างๆ สัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมนั้น ตามภาวะและคุณสมบัติต่างๆของจิตใจของเรา เรียกว่า สมาธิ

๓. เรื่องของปัญญา ความรู้ ความคิด เป็นตัวชี้ทางว่าเราทำพฤติกรรมของเราไปตามความรู้ ความเข้าใจ และภายในขอบ เขตของความรู้ นั้น ซึ่งเรียกว่า ปัญญา ความสัมพันธ์ทั้งหมดนี้เป็นปัจจัยส่งผลกระทบต่อกัน ระหว่างพฤติกรรม จิตใจ/อารมณ์ และปัญญา ซึ่งเป็นส่วนประกอบแห่งการดำเนินชีวิต เป็นเรื่องของชีวิตของเรา จะแยกจากกันไม่ได้ รวมทั้งหมดเรียกว่า “จริยะ” ในชีวิตที่เป็นอยู่ เด็กย่อมต้องพบประสบการณ์ต่างๆ และต้องเจอสถานการณ์ใหม่ๆตลอดเวลาทุกวัน เมื่อเจอประสบการณ์ใหม่ เราก็ต้องเรียนรู้และต้องมีปฏิกิริยาตอบไป เมื่อมีสถานการณ์เกิดขึ้นใหม่ เราก็ต้องคิดว่าจะจัดการอย่างไร จะแก้ปัญหาอย่างไร นี่คือการศึกษ คุณธรรม จริยธรรม หรือการดำเนินชีวิตที่ดี คือ ชีวิตที่มีการศึกษา ดังนั้น ในการพัฒนามนุษย์ จึงเป็นการพัฒนาชีวิตที่ดำเนินไปพร้อมกันทั้ง ๓ ด้าน แยกจากกันไม่ได้ ดังนี้^{๘๑}

พัฒนาด้านความสัมพันธ์ แบ่งเป็น

พัฒนาด้านความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางวัตถุหรือสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ คือ การพัฒนาร่างกายให้แข็งแรงเจริญเติบโต สะอาด มีสุขภาพดี รู้จักเลือกเฟ้นบริโภคใช้สอยปัจจัย ๔ อุปกรณ์ และเทคโนโลยีเพื่อการพัฒนาและสร้างสรรค์ รู้จักเลือกใช้อย่างรู้คุณค่า ประหยัด คิดก่อนใช้

^{๘๐}ชยสาโรภิกขุ, พ่อแม่ ผู้แสดงโลก, (กรุงเทพฯ : โรงเรียนทอสี , ๒๕๔๖).

^{๘๑}พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต), สุขภาวะองค์กรรวมแนวพุทธ, (กรุงเทพฯ : ธรรมสภา, ๒๕๔๘).

พัฒนาความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางสังคมกับเพื่อนมนุษย์ ตั้งแต่การอยู่ร่วมกันในครอบครัว มีวินัยในการดำรงชีวิต ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ซื่อสัตย์สุจริต มีความสามัคคี รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น รับผิดชอบต่อตน ให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลกัน แก้ปัญหาและขจัดความขัดแย้งได้

พัฒนาด้านจิตใจ เรื่องของคุณธรรม ความดี สมรรถภาพจิตใจ ความเข้มแข็ง ขยันหมั่นเพียร อดทน มีสติ มีสมาธิ มีความสุข สดชื่น เบิกบาน สุขภาพเรียบร้อย อ่อนโยน ละเอียดอ่อน มีกิริยามารยาทที่งดงาม มีสัมมาคารวะ มีน้ำใจ มีจิตใจกว้างขวาง เสียสละ โอบอ้อมอารี

พัฒนาด้านความรู้ ความเข้าใจ การคิด เหตุผล เน้นการรู้ตรงตามความเป็นจริง และสามารถนำความรู้มาใช้ในการคิด แก้ปัญหา และดับทุกข์ได้ในที่สุด

๒.๒ ทฤษฎีเกี่ยวกับคุณธรรมและจริยธรรม

นักทฤษฎีจริยธรรมได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับพัฒนาการทางจริยธรรมไว้หลากหลาย แต่ละแนวคิดมีความเชื่อพื้นฐานที่แตกต่างกัน กล่าวคือ บางแนวคิดเชื่อว่าสังคมมีอิทธิพลอย่างยิ่งต่อพัฒนาการทางจริยธรรมของบุคคล พร้อมกันนี้ได้มีนักวิชาการและผู้ทรงคุณวุฒิได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับการปลูกฝังคุณธรรม และจริยธรรมไว้หลายท่าน นักวิชาการส่วนใหญ่เชื่อว่าคุณธรรม และจริยธรรมมีการพัฒนาเป็นลำดับตั้งแต่วัยเด็กจนถึงเติบโตเป็นผู้ใหญ่ซึ่งสามารถประมวลทฤษฎีในการปลูกฝังคุณธรรม และจริยธรรม ได้ดังนี้

๒.๒.๑ ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของเพียเจต์

นวลลออ แสงสุข กล่าวถึงทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของเพียเจต์ ซึ่งเพียเจต์ได้ศึกษาในเรื่องพัฒนาการทางสติปัญญาของมนุษย์ และเป็นผู้ริเริ่มทางความคิดที่ว่า พัฒนาการทางจริยธรรม ของมนุษย์ขึ้นอยู่กับพัฒนาการทางสติปัญญาของแต่ละบุคคล เพียเจต์แบ่งขั้นของการพัฒนาจริยธรรม ของมนุษย์เป็น ๓ ขั้น คือ^{๔๒}

๑. ขั้นก่อนจริยธรรม พัฒนาการขั้นนี้เริ่มตั้งแต่แรกเกิดจนถึง ๑ ปี เด็กในขั้นนี้ยังไม่มีความสามารถในการรับรู้สิ่งแวดล้อมได้อย่างละเอียด มีแต่ความต้องการทางกาย ซึ่งต้องการที่จะได้รับการบำบัดโดยไม่คำนึงถึงกาลเทศะ เมื่อเด็กมีความสามารถในการพูดก็จะเริ่มรับรู้สภาพแวดล้อมและบทบาทของตนเองต่อบุคคลอื่น

^{๔๒} นวลลออ แสงสุข, “การศึกษาพฤติกรรมเชิงจริยธรรมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยรามคำแหง”, วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต, (สาขาการอุดมศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๔), หน้า ๑๓ – ๑๖.

๒. **ขั้นยึดคำสั่ง** พัฒนาการขั้นนี้อยู่ในช่วงอายุ ๒ - ๑๑ ปี เด็กจะมีความเกรงกลัวผู้ใหญ่ และเห็นว่าคำสั่งของผู้ใหญ่คือประกาศิตที่ตนต้องกระทำตาม ในขั้นนี้การตัดสินใจกระทำใดถูก หรือผิด จะดูจากผลที่ตนเองได้รับจากการกระทำเป็นหลัก มากกว่าการดูที่เจตนาของการกระทำ

๓. **ขั้นยึดหลักแห่งตน** พัฒนาการขั้นนี้จะอยู่ในช่วงอายุ ๑๒ ปีขึ้นไป เพียเจต์เชื่อว่าเกิดขึ้น จากพัฒนาการทางสติปัญญาและประสบการณ์ในการมีบทบาทในกลุ่มเพื่อนเด็กด้วยกัน ความเกรงกลัวอำนาจภายนอกจะกลายเป็นหลักภายในจิตใจของเด็ก ส่วนความยุติธรรมจะหมายถึงการ แลกเปลี่ยนกันและความเท่าเทียมกันของบุคคล ในขั้นนี้เด็กจะตัดสินใจว่าถูก หรือผิด ทางจริยธรรม โดยพิจารณาจากเจตนาของการกระทำนั้นในช่วงอายุ ๑๒ ปี เด็กที่อยู่ในสภาพสังคมปกติจะบรรลุถึง ขั้นที่ ๓ แต่อาจมีเด็กบางคนพัฒนาการช้ากว่านี้ ในบางกรณีพัฒนาการอาจหยุดชะงัก ในขั้นที่ ๒ เนื่องจากการบีบบังคับอย่างผิดปกติของผู้เลี้ยงดูหรือสังคมหรือขาดประสบการณ์ในกลุ่มเพื่อน

เพียเจต์ แบ่งพัฒนาการทางสติปัญญาไว้ ๔ ขั้น คือ

๑. **ขั้นรับรู้ประสาทสัมผัสและการเคลื่อนไหว (Sensorimotor operation)** เป็นระยะ ตั้งแต่ช่วงอายุแรกเกิด ถึง ๒ ปี เด็กจะรับรู้ประสาทสัมผัสอย่างง่าย ๆ ทำให้เกิดการ พัฒนาการ ทาง สติปัญญา และความนึกคิด เด็กจะมีโครงสร้างทางความคิดจากสิ่งที่เห็นและจากสิ่งที่สัมผัส

๒. **ขั้นความคิดก่อนปฏิบัติการ (Pre -operational thinking)** ช่วงอายุ ๒ ถึง ๗ ปี เด็ก เริ่มใช้ภาพแทนวัตถุและเหตุการณ์ สามารถลอกเลียนแบบคนอื่นได้ และมีพัฒนาการอย่างรวดเร็ว สามารถใช้ภาษาติดต่อสื่อสารทางสังคมได้อย่างกว้างขวาง และเริ่มมีการพัฒนาความคิดเชิง ตรรกศาสตร์ ความคิดส่วนใหญ่จะเกิดจากประสาทสัมผัส

๓. **ขั้นปฏิบัติการด้วยรูปธรรม (Concrete operational thinking)** ช่วงอายุ ๗ ถึง ๑๑ ปี เด็กเริ่มมีความคิดเชิงตรรกศาสตร์ในสิ่งที่มองเห็นและสัมผัสได้ และค้นหาความจริง เกี่ยวกับวัตถุ และสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นแบบแผน

๔. **ขั้นปฏิบัติการด้วยนามธรรม (Formal prepositional thinking or formal operational- thinking)** ช่วงอายุ ๑๑ ถึง ๑๕ ปี พัฒนาการทางสติปัญญาและความคิดของเด็กจะอยู่ในขั้นสูงสุด สามารถคิดหาเหตุผลนอกเหนือข้อมูลที่มีอยู่ได้ สามารถที่จะแก้ปัญหาด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ได้

๒.๒.๒ ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของ ลอร์เรนซ์ โคลเบิร์ก

แพรภัทร ยอดแก้ว กล่าวถึงทฤษฎีของโคลเบิร์ก (Kolhberg) ว่าเป็นทฤษฎีที่มีรากฐาน สืบเนื่องมาจากทฤษฎีของเพียเจต์ แต่โคลเบิร์กได้ปรับปรุงวิธีการวิจัย การวิเคราะห์ผล รวมทั้ง ยังได้ ทาการวิจัยอย่างกว้างขวาง โคลเบิร์กได้คิดวิธีการวิเคราะห์ข้อมูลโดยมีระบบการให้คะแนนอย่างมี ระเบียบแบบแผน ผู้ที่จะใช้วิธีการให้คะแนนระดับพัฒนาการทางจริยธรรมจะต้องได้รับการอบรม เป็น พิเศษ วิธีการวิจัยที่โคลเบิร์กใช้ที่คล้ายคลึงกับวิธีการของเพียเจต์มาก คือ การสร้างสถานการณ์สมมติ

ปัญหาทางจริยธรรมที่ผู้ตอบยากที่จะตัดสินใจได้ว่า “ถูก” “ผิด” “ควรทำ” หรือ “ไม่ควรทำ” อย่างเด็ดขาด เพราะขึ้นกับองค์ประกอบหลายอย่าง การตอบจะขึ้นกับวัยของผู้ตอบซึ่งเกี่ยวกับความเห็นใจในบทบาทของผู้มีพฤติกรรมในเรื่องค่านิยม ความสำนึกในหน้าที่ในฐานะเป็นสมาชิกของสังคม ความยุติธรรมหรือหลักการที่ตนยึด การวิเคราะห์คำตอบของผู้ตอบวัยต่างๆ โคลเบอร์กได้แบ่งพัฒนาการทางจริยธรรมออกเป็น ๓ ระดับ (Levels) แต่ละระดับแบ่งออกเป็น ๒ ขั้น (Stages) พัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบอร์กจึงมีทั้งหมด ๖ ขั้น คำอธิบายของระดับและขั้นต่าง ๆ ของพัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบอร์ก มีดังนี้^{๘๓}

ระดับที่ ๑ ระดับก่อนกฎเกณฑ์ (Pre-Conventional Level) เด็กในระดับนี้จะตัดสินใจเลือกกระทำในสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อตนเอง โดยไม่คำนึงถึงผู้อื่น ในระดับนี้บุคคลจะขึ้นอยู่กับผู้มีอำนาจเหนือตน ระดับนี้เด็กจะมีอายุประมาณ ๒ – ๑๐ ขวบ แบ่งได้เป็น ๒ ขั้น คือ

ขั้นที่ ๑ ขั้นหลักการหลบหลีกการถูกลงโทษ (The Punishment and Obedience Orientation) เด็กจะปฏิบัติตามผู้ที่มีอำนาจเหนือกว่าตน เพราะกลัวการถูกลงโทษ เช่น ไม่กล้าหนีเรียน เพราะกลัวครูตัดคะแนน เป็นต้น (พบในเด็กอายุ ๒ – ๗ ขวบ)

ขั้นที่ ๒ ขั้นหลักการแสวงหารางวัล (The Instrumental Relativist Orientation) เด็กจะทำตามกฎเกณฑ์เพราะเห็นว่าเป็นเครื่องมือที่ทำให้ได้สิ่งที่ต้องการ โดยมุ่งการตอบแทนทางกายและวัตถุมากกว่าในเรื่องของนามธรรม (พบในเด็กอายุ ๗ – ๑๐ ขวบ)

ระดับที่ ๒ ระดับตามกฎเกณฑ์ (Conventional Level) เด็กในระดับนี้จะทำตามกฎเกณฑ์ของกลุ่ม เพราะต้องการเป็นที่ยอมรับ จะเลียนแบบหรือคล้อยตามบุคคลในกลุ่มเพื่อปรับตัวให้เข้ากับความต้องการของสังคม โดยไม่คำนึงถึงผลที่จะเกิดขึ้นในขณะนั้น ระดับนี้เด็กจะมีอายุประมาณ ๑๐ – ๑๖ ปี แบ่งได้เป็น ๒ ขั้น คือ

ขั้นที่ ๓ ขั้นใช้หลักการทำตามที่ผู้อื่นเห็นชอบ (The Enter Personal) เด็กจะกระทำในสิ่งที่ตนคิดว่าคนอื่น จะเห็นด้วยและพอใจ เพื่อการเป็นที่ยอมรับของเพื่อน โดยจะกระทำตามกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ของสังคมอย่างเคร่งครัด (พบในเด็กอายุ ๑๐ – ๑๓ ปี)

ขั้นที่ ๔ หลักการทำตามหน้าที่ของสังคม (The Law and Order Orientation) ในระดับนี้บุคคลจะเข้าใจในกฎเกณฑ์ บรรทัดฐานของสังคม ถือว่าตนมีหน้าที่ทำตามกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ของสังคมอย่างเคร่งครัด (พบในเด็กอายุ ๑๓ – ๑๖ ปี)

^{๘๓}แพรวภัทร ยอดแก้ว, พฤติกรรมทางจริยธรรมกับภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของนักศึกษา มหาวิทยาลัยสยาม, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยสยาม, ๒๕๕๑), หน้า ๑๕.

ระดับที่ ๓ ระดับเหนือกฎเกณฑ์ (Post Conventional Level) ในระดับนี้บุคคลจะตัดสินข้อขัดแย้งต่าง ๆ ด้วยการพิจารณาไตร่ตรองอย่างรอบคอบด้วยตนเอง พิจารณาสິงต่าง ๆ อย่างลึกซึ้งและกว้างขวาง หลุดพ้นจากกฎเกณฑ์ของสังคม แบ่งได้เป็น ๒ ขั้น คือ

ขั้นที่ ๕ ขั้นทำตามคำมั่นสัญญาหรือมีเหตุผลเคารพตนเอง (Social Contract Legalistic Orientation) บุคคลจะเห็นความสำคัญของชนหมู่มาก เคารพตนเอง เคารพมติที่มาจาก การลงความเห็น มีเหตุผล ถือว่ากฎเกณฑ์ต่าง ๆ เปลี่ยนแปลงได้โดยคำนึงถึงประโยชน์ของส่วนรวม เป็นใหญ่ (พบในผู้ที่มีอายุ ๑๖ ปีขึ้นไป ได้แก่ วัยรุ่นตอนปลายและผู้ใหญ่)

ขั้นที่ ๖ ขั้นทำตามหลักอุดมคติสากล (The Universal Ethical Principle) บุคคลจะสำนึกถึงคุณค่าของความถูกต้อง โดยคำนึงถึงเหตุผลอย่างกว้างขวาง คำนึงถึงประโยชน์ของส่วนรวม และปฏิบัติตามความถูกต้องนั้นอย่างไม่หวั่นไหว มีความละเอียดต่อการทำความเข้าใจ เหตุผลเชิงจริยธรรมข้างต้น สามารถสรุปสาระโดยสังเขปเป็นตาราง ได้ดังนี้

ตารางที่ ๒.๑ แสดงระดับการใช้เหตุผลตามทฤษฎีพัฒนาทางจริยธรรมของโคลเบอร์ก

ขั้นการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม	ระดับของจริยธรรม
ขั้นที่ ๑ ขั้นหลักการหลบหลีกการถูกลงโทษ	๑. ระดับก่อนกฎเกณฑ์ (อายุ ๒ – ๑๐ ปี)
ขั้นที่ ๒ ขั้นหลักการแสวงหารางวัล	
ขั้นที่ ๓ ขั้นใช้หลักการทำตามที่ผู้อื่นเห็นชอบ	๒. ระดับตามกฎเกณฑ์ (อายุ ๑๐ – ๑๖ ปี)
ขั้นที่ ๔ หลักการทำตามหน้าที่ของสังคม	
ขั้นที่ ๕ ขั้นทำตามคำมั่นสัญญาหรือมีเหตุผลเคารพตนเอง	๓. ระดับเหนือกฎเกณฑ์ (อายุ ๑๖ ปีขึ้นไป)
ขั้นที่ ๖ ขั้นทำตามหลักอุดมคติสากล	

โคลเบอร์ก เชื่อว่า พัฒนาการจริยธรรมนั้นไม่ใช่การรับรู้จากการสั่งสอนจากผู้อื่น แต่เป็นการผสมผสานระหว่างความรู้เกี่ยวกับบทบาทของตนเองต่อผู้อื่น และบทบาทของผู้อื่น รวมถึงกฎเกณฑ์ของกลุ่มต่าง ๆ การพัฒนาทางด้านการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมเป็นไปตามขั้น ส่วนการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมจะพัฒนาจากขั้นต่ำแล้วพัฒนาขึ้นไปด้วยประสบการณ์ใหม่ ๆ ทางสังคม ทำให้การใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมอยู่ในขั้นสูงขึ้น

๒.๒.๓ ทฤษฎีจิตวิเคราะห์ของ فروยด์ (Psychoanalytic Theory)

ซิกมันด์ فروยด์ ผู้นำทฤษฎีจิตวิเคราะห์ ได้อธิบายถึงการพัฒนาการด้านต่างๆ ของมนุษย์ เช่น ด้านจริยธรรม ด้านบุคลิกภาพ และด้านบทบาททางเพศ ทฤษฎีจิตวิเคราะห์ที่อธิบายถึงการพัฒนาทางจริยธรรมนั้น فروยด์เห็นว่าทารกเกิดมาพร้อมกับสัญชาตญาณพื้นฐาน ๒ ประการ^{๘๔}

๑. สัญชาตญาณแห่งชีวิต (Eros)

๒. สัญชาตญาณแห่งความตาย (Than Atos)

สัญชาตญาณพื้นฐาน ๒ ประการนี้ เป็นแหล่งก่อให้เกิดพลังงานทางจิต ซึ่งกระจายกันทำงานในระบบของบุคลิกภาพ ๓ ระบบ ซึ่งพัฒนาตามลำดับขั้นตอน คือ

๑. อิด (Id) เป็นระบบที่มีติดตัวทารกมาตั้งแต่แรกเกิด ซึ่งหน้าที่หลักของอิด คือ พลังงานทางจิต เป็นไปในทางตอบสนองความต้องการตามสัญชาตญาณ โดยอิดทำงานตามหลักการแสวงหาความสุขให้แก่ทารก หลบหลีกสถานการณ์ที่ก่อให้เกิดความไม่สุขสบายทั้งปวง

๒. อีโก้ (Ego) เป็นการพัฒนาขึ้นมาจากอิด (Id) เพื่อทำหน้าที่ในการคิดและวางแผนตอบสนองความต้องการของอิด โดยการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมที่เป็นจริง

๓. ซูเปอร์อีโก้ (Superego) เป็นขั้นการพัฒนาที่สามของบุคลิกภาพและ เป็นระบบที่เรียกว่าระบบควบคุมจริยธรรมของบุคคล ซูเปอร์อีโก้พัฒนาขึ้นมาเมื่อทารกมีอายุระหว่าง ๓-๖ ปี ในซูเปอร์อีโก้ยังมีระบบย่อยอีกสองระบบที่พัฒนาขึ้นมาควบคู่กัน ระบบหนึ่งเรียกว่าอีโก้ไอดีล (Ego Ideal) เป็นระบบที่เด็กจดจำการกระทำที่พ่อแม่บอกว่าดีและควรกระทำ อีกระบบหนึ่งเรียกว่ามโนธรรม (Conscience) เป็นระบบที่เด็กจดจำการกระทำที่พ่อแม่บอกว่าไม่ดีและไม่ควรกระทำ ระบบย่อยทั้งสองระบบของซูเปอร์อีโก้คอยควบคุมการกระทำของเด็กจนเติบโตเป็นผู้ใหญ่ เมื่อใดที่บุคคลทำในสิ่งที่อีโก้ไอดีลก็จะให้รางวัล ทำให้บุคคลเกิดความรู้สึกผิด จึงกล่าวได้ว่า ซูเปอร์อีโก้ช่วยให้เด็กควบคุมตนเองทางจริยธรรมได้เหมือนกับพ่อแม่ควบคุมตน โดยใกล้ชิดมาก่อน

๒.๒.๔ ทฤษฎีความต้องการของ อับราฮัม มาสโลว์

อับราฮัม มาสโลว์ (Abraham Maslow) ได้กล่าวไว้ว่า แนวคิดด้านจิตวิทยามนุษยนิยม (Humanistic Theory) เป็นแนวคิดที่นิยมใช้กันมากในการพัฒนามนุษย์ โดยมีความเชื่อพื้นฐานว่า มนุษย์มีความดีและมีคุณค่าต่อการยอมรับ มาสโลว์มองว่าความต้องการของมนุษย์มีลักษณะเป็นลำดับขั้น จากระดับต่ำสุดไปยังระดับสูงสุดเมื่อความต้องการในระดับหนึ่งได้รับการตอบสนองแล้ว

^{๘๔}มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, โรงเรียนประถมศึกษากับการพัฒนาจริยธรรม, (นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๓๕), หน้า ๑๗๖-๑๗๘.

มนุษย์ก็จะมีความต้องการอื่น ๆ ในระดับที่สูงขึ้นต่อไปมาสโลว์แบ่งลำดับชั้นความต้องการของมนุษย์ออกเป็น ๕ ชั้น ดังนี้^{๔๕}

๑. ความต้องการทางร่างกาย (Physiological needs) เป็นความต้องการขั้นพื้นฐานของมนุษย์เพื่อความอยู่รอด เช่น อาหารเครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค อากาศ น้ำดื่ม การพักผ่อน เป็นต้น

๒. ความต้องการความปลอดภัยและมั่นคง (Security or Safety needs) เมื่อมนุษย์สามารถตอบสนองความต้องการทางร่างกายได้แล้วมนุษย์ก็จะเพิ่มความต้องการในระดับที่สูงขึ้นต่อไป เช่น ความต้องการความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ความต้องการความมั่นคงในชีวิตและหน้าที่การงาน

๓. ความต้องการความผูกพันหรือการยอมรับ (Affiliation or Acceptance needs) เป็นความต้องการเป็นส่วนหนึ่งของสังคมซึ่งเป็นธรรมชาติอย่างหนึ่งของมนุษย์ เช่น ความต้องการให้และได้รับซึ่งความรัก ความต้องการเป็นส่วนหนึ่งของหมู่คณะ ความต้องการได้รับการยอมรับ การต้องการได้รับความชื่นชมจากผู้อื่น เป็นต้น

๔. ความต้องการการยกย่อง (Esteem needs) หรือ ความภาคภูมิใจในตนเอง เป็นความต้องการได้รับการยกย่อง นับถือและสถานะจากสังคม เช่น ความต้องการได้รับความเคารพนับถือ ความต้องการมีความรู้ความสามารถ เป็นต้น

๕. ความต้องการความสำเร็จในชีวิต (Self-Actualization) เป็นความต้องการสูงสุดของแต่ละบุคคล ที่มีความรักและศรัทธาในตน มีวินัย มีจริยธรรม และประสิทธิภาพในการดำเนินชีวิต เช่น ความต้องการที่จะทำทุกสิ่งทุกอย่างได้สำเร็จ ความต้องการทำทุกอย่างเพื่อตอบสนองความต้องการของตนเองแต่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของคุณธรรมและจริยธรรม เป็นต้น

๒.๒.๕ ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของบรอนเฟนเบรนเนอร์ (Bronfenbrenner's Theory)

ทองคุณ หงส์พันธุ์ กล่าวถึงแนวคิดนี้ว่า พัฒนาการทางด้านจริยธรรมขึ้นอยู่กับการเรียนรู้ทางสังคมของบุคคลเป็นสำคัญ และพัฒนาการพฤติกรรมเชิงจริยธรรมจะมากกว่าลักษณะทางจริยธรรมอื่น ๆ บรอนเฟนเบรนเนอร์ ได้วิเคราะห์แบบของการตัดสินใจจริยธรรมและพฤติกรรมเชิงจริยธรรม ดังนี้^{๔๖}

^{๔๕} อับราฮัม มาสโลว์ (Abraham Maslow), *Motivation and Personality*, (New York : Harper and Row Publishers, 1987), pp. 15-23.

^{๔๖} ทองคุณ หงส์พันธุ์ (อ้างถึงใน กรรยา รินสอน), “คุณธรรมและจริยธรรมที่ปฏิบัติจริงและที่พึงประสงค์ของผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษาในสหวิทยาเขตราชโยธิน ตามทัศนะของครู”, *วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต*, (สาขาการบริหารการศึกษา สถาบันราชภัฏจันทรเกษม, ๒๕๔๖), หน้า ๒๒.

๑. จริยธรรมโดยยึดถือตนเอง (Self-oriented morality) คือ การยึดถือและให้ความสนใจอยู่ที่ความพึงพอใจของตนเองโดยไม่คำนึงถึงความพอใจของคนอื่น ลักษณะนี้จะมีอยู่ในเด็กวัยต้น ๆ (Early Childhood)

๒. จริยธรรมโดยยึดถือผู้มีอำนาจ (Authority-oriented morality) ในขั้นนี้ได้รวมถึงผู้ใหญ่ จะมีจุดที่ตกลงร่วมกันอยู่ในตัวตนของอำนาจนับจากพ่อแม่จนถึงหัวหน้างานและผู้มีอำนาจระดับประเทศ และผู้มีอำนาจทางศาสนาโดยนามาเป็นตัวอธิบายความถูกต้องหรือความผิด

๓. จริยธรรมโดยยึดถือเพื่อน (Peer-oriented morality) เป็นจริยธรรมที่ยึดถือความสอดคล้องกับกลุ่มโดยจะยอมปฏิบัติตามแนวของเพื่อนฝูง เพื่อนจะเป็นผู้ตัดสินว่าถูกหรือผิด ส่วนใหญ่จริยธรรม ในระดับนี้จะพบมากในวัยรุ่นเนื่องจากเป็นวัยที่ต้องการการยอมรับจากกลุ่มเพื่อน

๔. จริยธรรมโดยยึดถือกลุ่ม (Collective – oriented morality) เป็นจริยธรรมที่ยืนอยู่ข้างกลุ่มคนส่วนใหญ่ที่บุคคลนั้นดำเนินชีวิตอยู่ซึ่งจะมีข้อผูกมัดในการปฏิบัติตามเป้าหมายของกลุ่ม โดยไม่ได้คำนึงถึงตัวบุคคล หน้าที่ของบุคคลในสังคมนั้นถือเป็นเกณฑ์ที่กำหนดให้เป็นจุดยืนที่ต้องคำนึงถึง

๕. จริยธรรมโดยยึดถืออุดมการณ์ (Objectively - oriented morality) เป็นจริยธรรมที่ไม่ได้ขึ้นอยู่กับผู้ใด หรือกลุ่มสังคมใด แต่จะเป็นจริยธรรมที่เป็นจริงในตัวเอง

๒.๒.๖ ทฤษฎีทางพุทธศาสตร์

พระธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาแม้จะมีเป็นจำนวนมากแต่เพื่อจะให้ง่ายต่อความเข้าใจและความจำ ท่านจึงสรุปได้ ๓ หลักการหรือเรียกว่า หัวใจของพระพุทธศาสนา คือ

๑. ห้ามไม่ให้กระทำความชั่วทุกชนิดทั้งทางกาย วาจาและใจ

๒. ให้กระทำความดีทุกอย่างทั้งทางกาย วาจา และใจ

๓. ขำระจิตให้บริสุทธิ์ เพราะจิตบริสุทธิ์จะทำให้กายและวาจาบริสุทธิ์ด้วย

คนบางคนไม่กระทำความชั่ว แต่ก็ไม่กระทำความดีจะถือว่าเป็นคนที่สมบูรณ์ไม่ได้ เช่นไม่ฆ่าสัตว์ แต่ไม่ช่วยเหลือสัตว์ที่ได้รับทุกข์ทรมานทั้งๆ ที่ตนเองมีขีดความสามารถจะช่วยเหลือได้ เรียกว่าเป็นคนขาดเมตตา ไร้หัวใจ ส่วนคนบางคนไม่กระทำความชั่วทั้งยังกระทำความดี ก็น่าจะเรียกได้ว่าเป็นคนดีที่สมบูรณ์ได้ แต่ก็ยังไม่ถือว่าเป็นคนดีที่สมบูรณ์ถ้าจิตใจของเขายังไม่บริสุทธิ์ เช่นคนให้ทานปรารณาชื่อเสียง ปรารณาให้เขายกย่อง หรือปรารณาหาผลประโยชน์ที่สูงกว่านั้น เช่นผู้แทนนำของไปให้ประชาชนโดยหวังคะแนนเสียง ไม่ได้ให้ด้วยความปรารถนาจะให้เขาพ้นทุกข์ส่วนคนบางคนกระทำครบทั้ง ๓ ประการ คือ ไม่กระทำความชั่วทุกอย่างหมั่นกระทำความดีทุกชนิดที่พระพุทธศาสนาสอนไว้ และกระทำการชำระจิตใจให้บริสุทธิ์ด้วยการเจริญสมาธิเป็นประจำสม่ำเสมอ จนจิตมีเมตตา กรุณา

มุทิตา และอุเบกขา ที่เรียกว่า พรหมวิหารธรรม หรือจิตหลุดพ้นไปจากความโลภ ความโกรธ และความหลง จึงจะเรียกว่าเป็นคนดีที่สมบูรณ์ในความมุ่งหมายของพระพุทธศาสนา^{๘๗}

หลักธรรมที่พระพุทธศาสนานำมาประกาศเป็นคุณธรรมที่สอดคล้องเชื่อมโยงกันทั้งหมด คือ การปฏิบัติตามหลักธรรมข้อใดข้อหนึ่ง ย่อมเกี่ยวโยงกับหลักธรรมข้ออื่นๆ อันเป็นหลักแนวคิดทางจริยศาสตร์ ที่กำหนดข้อประพฤติปฏิบัติทางกาย และทางจิตใจ เริ่มตั้งแต่สิ่งที่ป็นข้อประพฤติปฏิบัติขั้นพื้นฐานทางการกระทำทางกาย เป็นลำดับไปสู่ข้อประพฤติปฏิบัติข้อสูงที่เป็นแนวคิดที่มุ่งสู่ความบริสุทธิ์ ความหลุดพ้นทางจิตใจ

กรมศาสนา ได้นำเสนอหลักจริยธรรมในพุทธศาสนา มี ๓ ชั้น คือ

๑. จริยธรรมขั้นมูลฐาน คือ เบญจศีล (ศีล ๕) เบญจธรรม (ธรรม ๕)

เบญจศีล ๕ เบญจธรรม ๕

- ไม่ฆ่าสัตว์	- มีเมตตากรุณา
- ไม่ลักทรัพย์	- ซื่อสัตย์สุจริต
- ไม่ประพฤติผิดในกาม	- ยินดีพอใจในคู่ครองของตน
- ไม่พูดปด	- พูดคำจริง อ่อนหวาน ประสานประโยชน์
- ไม่ดื่มของมึนเมา	- มีสติสัมปชัญญะ รู้คิด รู้ทำ รู้จำ รู้พูด

๒. จริยธรรมชั้นกลาง หรือกุศลกรรมบถ ๑๐

- ทางกาย ๓ ไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ลักทรัพย์ ไม่ประพฤติผิดในกาม
- ทางวาจา ๔ พูดคำจริง พูดไพเราะอ่อนหวาน พูดประสานสามัคคี พูดมีประโยชน์
- ทางใจ ๓ ไม่โลภอยากได้ของผู้อื่น ไม่โกรธ ไม่อาฆาตพยาบาท ไม่เห็นผิดจาก

ทำนองคลองทำ คือ เห็นถูกว่าทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว เชื่อกรรม

๓. จริยธรรมชั้นสูง หรือมัชฌิมาปฏิบัติ คือ ปฏิบัติทางสายกลาง เรียกว่า อริยมรรคทางเดินอย่างประเสริฐ มี ๘ ประการ คือ

๑. สัมมาทิฐิ คือ ความเห็นชอบ	} ปัญญา
๒. สัมมาสังกัปปะ คือ ความดำริชอบ	
๓. สัมมาวาจา คือ เจรจาชอบ	} ศีล
๔. สัมมากัมมันตะ คือ การงานชอบ ศีล	
๕. สัมมาอาชีวะ คือ เลี้ยงชีวิตชอบ	
๖. สัมมาวายามะ คือ ความเพียรพยายามชอบ	} สมาธิ
๗. สัมมาสติ คือ ตั้งสติชอบ สมาธิ	

^{๘๗} กรมการศาสนา, **ความรู้ศาสนาเบื้องต้น**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทยจำกัด, ๒๕๕๔), หน้า ๑๕.

จากทั้ง ๔ ทฤษฎีสรุปได้ว่า การพัฒนาทางจริยธรรมเกิดจากกระบวนการภายในการเลี้ยงดู อีกทั้งอิทธิพลและกฎเกณฑ์ทางสังคมก็มีอิทธิพลต่อการพัฒนาทางจริยธรรมด้วย ขณะที่การมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นก็ส่งผลต่อการพัฒนาทางจริยธรรมให้ผู้อื่นหรือสังคมยอมรับอีกด้วย

๒.๓ บทบาทผู้บริหารในการส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมนักเรียน

ด้วยภาวะวิกฤติทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคมซึ่งประเทศไทยต้องเผชิญอยู่ขณะนี้ เมื่อพิจารณาอย่างรอบด้าน หนทางที่จะผ่อนคลายนไทยทุกคนก็ควรหันหน้าเข้าหากัน ร่วมคิด ร่วมแรง ร่วมทำ ร่วมแก้ปัญหา ทุกฝ่ายยอมลดเป้าหมายเมื่อพบกันครึ่งทาง เพื่อความอยู่รอด ปลอดภัย ความเจริญของประเทศอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน จะด้วยวิธีใดก็ตามสิ่งสำคัญต้องอยู่บนรากฐานของคุณธรรม ซึ่งเป็นสิ่งที่สังคมควรแก่การประพฤติปฏิบัติ การพัฒนาบุคคลโดยใช้คุณธรรมนั้นเป็นสิ่งที่จะช่วยพัฒนาคนในชาติให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ด้วยกาย วาจา ใจ การศึกษาก็มีความสำคัญต่อการพัฒนาประเทศ การแข่งขันทางเศรษฐกิจในโลกยุคโลกาภิวัตน์ก็ขึ้นอยู่กับการศึกษา การพัฒนาการเมืองก็ขึ้นอยู่กับการศึกษา สังคมกำลังเสื่อมโทรม ก็ต้องหันไปพึ่งการศึกษา การพัฒนาการศึกษาจึงเป็นเงื่อนไขสำคัญของการพัฒนาประเทศ^{๘๘}

ตามมาตรา ๓๙ ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ ที่ให้กระทรวงกระจายอำนาจการบริหารจัดการไปยังคณะกรรมการ และสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาโดยตรง ใน ๔ ด้าน คือ ด้านวิชาการ การบริหารงบประมาณ การบริหารบุคคล และการบริหารทั่วไป^{๘๙}

นอกจากบทบาทของผู้บริหารสถานศึกษาตามกรอบภาระงานแล้วบทบาทหน้าที่ของผู้บริหารสถานศึกษายังรวมไปถึงบทบาทของผู้บริหารสถานศึกษาในการปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้โดยยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ บทบาทของผู้บริหารสถานศึกษาที่มีการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน (SMB : School Based Management) บทบาทของผู้บริหารสถานศึกษาในการประกันคุณภาพทางการศึกษาบทบาทของผู้บริหารสถานศึกษาในการปฏิรูปการศึกษา ดังนั้น การพัฒนาโรงเรียนทั้งระบบผู้บริหารสถานศึกษาจะต้องเปลี่ยนแปลง บทบาทของตนเองโดยการใช้หลักการบริหารคุณภาพที่ทำให้ทุกคนมีส่วนร่วมคิดร่วมตัดสินใจ โรงเรียนสร้างทีมงาน

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ได้ส่งเสริมให้มีการปฏิรูปครูและบุคลากรทางการศึกษาและการส่งเสริมสนับสนุนการปฏิบัติงานด้วยการพัฒนาสถานศึกษาทั้งระบบ ซึ่งมีกระบวนการที่สำคัญ คือ การปฏิรูปครูและบุคลากรทางการศึกษาที่มีอยู่ให้มีศักยภาพสูงสุดพร้อมที่

^{๘๘}กรมวิชาการ, การปฏิรูปการเรียนรู้ของกระทรวงศึกษาธิการ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๕๓), หน้า ๓๒.

^{๘๙}สำนักงานการปฏิรูปการศึกษา, รายงานความก้าวหน้าการดำเนินงานของสำนักงานปฏิรูปการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานปฏิรูปการศึกษา, ๒๕๕๓), หน้า ๘๒-๘๔.

จะเข้าสู่ระบบ โครงสร้างใหม่ตามพระราชบัญญัติแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๔๕ ด้วยยุทธศาสตร์การพัฒนาดนเองอย่างต่อเนื่อง และขยายไปสู่ทีมงานร่วมกันสร้าง เครือข่ายการพัฒนาให้เข้มแข็ง โดยมีเป้าหมายสำคัญ คือ การพัฒนาคุณภาพนักเรียนให้เป็นคนดี คน เก่งและมีความสุขเพื่อเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์อันจะส่งผลให้เติบโตเป็นสมาชิกของชุมชนที่มีความ เข้มแข็งต่อไปในอนาคต

ดร.อาจอง ชุมสาย ณ อยุธยา ผู้บริหารสูงสุดของโรงเรียนสัจตยาไส ได้กล่าวว่า การสร้าง ผู้เรียนให้เป็นคนดีตามแนวคิดของท่านคือ เน้นการเรียนการสอนแบบบูรณาการคุณค่าความเป็น มนุษย์ นับได้ว่าเป็นการสร้างคนที่ถูกหลัก (พัฒนาคนดีจากภายในก่อน) ที่เน้นการพัฒนาที่จิต หากจิต ใต้สำนึกมีข้อมูลที่บันทึกไว้แต่สิ่งที่ดีงาม สิ่งที่เป็นคุณค่าความเป็นมนุษย์ จิตสำนึกมีสมาธิ มีเครื่อง ป้องกันให้ผู้เรียนเป็นคนดีคงทน โดยให้รู้จักรักษาสุขภาพจิตและสุขภาพกาย ยกระดับจิตใจผู้เรียนให้ สูงขึ้น ผู้เรียนก็จะสัมผัสจิตเหนือสำนึกซึ่งเป็นเป้าหมายสูงสุดที่ต้องการให้เกิดขึ้นกับผู้เรียน แนนอนผู้ที่ มีบทบาทสำคัญยิ่งในการที่จะพัฒนาผู้เรียนให้เป็นคนดี คือ ครู ครูต้องเป็นแบบอย่าง พุดภาษา ใจ สร้างแรงบันดาลใจ สร้างบรรยากาศ ดึงเอาคุณธรรมออกมาจากตัวผู้เรียน บูรณาการคุณค่าความ เป็นมนุษย์ลงไปในการจัดการเรียนการสอน

การส่งเสริม คุณธรรมจริยธรรม และความภาคภูมิใจในความเป็นไทย โดยไม่ใช่เพียง แคให้เด็กรู้ว่า ความดีคืออะไร ความชั่วคืออะไรเท่านั้น แต่ต้องนำความดีเข้าไปสู่วิถีชีวิต สามารถ ปฏิบัติจริงเป็นรูปธรรม รวมถึงค่านิยม ความเชื่อที่ถูกต้อง ทิศทางการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง และมี ความภาคภูมิใจในความเป็นไทย ตามที่สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงมีพระราช เสาวณีย์ เรื่องการเรียนวิชาประวัติศาสตร์ เพื่อให้เด็กมีความภาคภูมิใจในความเป็นไทยนอกจากนี้ ผลการสำรวจของสภาการศึกษา ฯ เกี่ยวกับความภูมิใจในความเป็นไทยของนักเรียนนักศึกษา ด้านคุณธรรม จริยธรรม และความเป็นไทย (Decency) มีคุณธรรม จริยธรรม ความดีงาม รู้ผิด ชอบชั่วดี มีความภาคภูมิใจในความเป็นไทย และยึดถือปฏิบัติอยู่ในวิถีชีวิต^{๙๐}

ปัจจุบันการศึกษาทางเลือกกำลังได้รับความสนใจ เป็นที่ยอมรับ และรัฐให้ความสำคัญ มากขึ้นเนื่องจากสามารถจัดการศึกษาได้สอดคล้องกับหลักการปฏิรูปการศึกษา (ดี เก่ง มีสุข) อย่าง เป็นรูปธรรมมากกว่าโรงเรียนในระบบ นโยบายของกระทรวงศึกษาธิการที่มุ่งเน้นคุณธรรม นำความรู้ ทำให้โรงเรียนในระบบต้องเร่งดำเนินงานตามนโยบาย แต่มีปัจจัยหลายอย่างที่ทำให้โรงเรียนในระบบ ไม่ประสบความสำเร็จเหมือนอย่างโรงเรียนที่จัดการศึกษาทางเลือก นั้นแสดงให้เห็นว่าการศึกษา ทางเลือกนั้นจะเป็นทางรอดให้กับโรงเรียนที่จะพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมผู้เรียนนำไปเป็นแนวทาง

^{๙๐}แหล่งที่มา : <https://sites.google.com/site/siranee2820/2-dan-khunthrm-crythrm-laea-khwam-pen-thiy>. (๑๑ ตุลาคม ๒๕๕๗).

พัฒนาให้ผู้เรียนเป็นคนดีจริง อย่างยั่งยืน ซึ่งถือเป็นเรื่องท้าทายมาก มีปัจจัยหลายประการ ที่ทำให้โรงเรียนทางเลือกที่เน้นพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม ผู้เรียนประสบความสำเร็จ ได้แก่^{๙๑}

๑. ผู้บริหารโรงเรียน โรงเรียนที่จัดการศึกษาทางเลือkd้านคุณธรรม จริยธรรม จำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้นำต้องเป็นแบบอย่างที่ดีในด้านคุณธรรม มีความรัก ความเมตตาต่อครูและลูกศิษย์ มีวิสัยทัศน์ มีความรู้ ความเข้าใจที่แท้จริงในการพัฒนาผู้เรียน โดยปัจจุบันที่ควรเน้นเคารพคุณค่าความเป็นมนุษย์ อาจมีชื่อเสียงเป็นที่ยอมรับของคนในสังคม มีรูปแบบการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมของผู้เรียนที่เป็นระบบ มีเอกลักษณ์เฉพาะตน เช่น โรงเรียนสัตยาไส ของ ดร.อาจอง ชุมสาย ณ อยุธยา ท่านเป็นแบบอย่างที่ดีในด้านคุณธรรม มีชื่อเสียง มีวิสัยทัศน์ มีรูปแบบในการพัฒนาคุณธรรมที่เป็นระบบเน้นการบูรณาการคุณค่าความเป็นมนุษย์ให้ผู้เรียนได้ซึมซับภายใต้บรรยากาศที่สงบเป็นสมาธิ เพื่อมุ่งให้ผู้เรียนเป็นคนดี

๒. มีรูปแบบการพัฒนาที่เป็นระบบ กล่าวคือ โรงเรียนทางเลือกผู้บริหารมักจะเป็นผู้คิดรูปแบบการบริหารจัดการศึกษาที่เป็นระบบ เช่น

๒.๑ มีแนวคิด เป้าหมายที่ชัดเจนว่าใช้แนวคิด ยึดหลักปรัชญาใด มีเป้าหมายมุ่งให้ผู้เรียนเป็นอย่างไร เช่น โรงเรียนอมตยกุลของ ดร.เกียรติวรรณ อมตยกุล ยึดหลักจิตวิทยามนุษย์นิยมแนวใหม่ หรือนีโอฮิวแมนนิส ที่มีจุดเน้นในการเคารพในคุณค่าของมนุษย์ ซึ่งโรงเรียนในระบบส่วนใหญ่ยังใช้จิตวิทยาสัตว์ที่เน้นการลงโทษ และให้รางวัลเพื่อให้นักเรียนเป็นคนดี แต่กลับทำให้เด็กก้าวร้าว มีพฤติกรรมเบี่ยงเบนต่างๆ ไม่ได้เป็นคนดีจากภายใน การพัฒนาให้ผู้เรียนเป็นคนดีจากภายในนั้นเราคงต้องพัฒนาที่จิต และปัจจุบันแนวทางจิตตปัญญาศึกษาเป็นแนวทางสำคัญที่กำลังได้รับความสนใจของนักการศึกษา ที่ช่วยให้เกิดการพัฒนาคุณธรรมในตัวผู้เรียนอย่างยั่งยืน เนื่องจากจิตตปัญญาศึกษา เป็นการศึกษาที่ทำให้ผู้เรียนเข้าใจด้านในของตัวเอง (การใช้จิตคิดใคร่ครวญจนเกิดปัญญา จิตอิสระ จิตเป็นกุศล (จิตอาสา) รู้ตัว เข้าถึงความจริง ทำให้เปลี่ยนมุมมองเกี่ยวกับโลกและผู้อื่น เกิดความเป็นอิสระ ความสุข ปัญญา และความรักอันไพศาลต่อเพื่อนมนุษย์ ธรรมชาติ และสรรพสิ่ง หรือเพื่อให้เกิดความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เพื่อความสุขและการอยู่ร่วมกันด้วยสันติ และท่าน ดร.อาจอง ชุมสาย ณ อยุธยา ก็นำแนวทางนี้ไปใช้พัฒนาผู้เรียนที่มุ่งให้เป็นคนดี ได้แก่ มีความรักความเมตตา เข้าใจสรรพสิ่งตามความจริง มีความสงบสุข มีความประพฤติชอบ ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ธรรมชาติ และสรรพสิ่ง จนประสบผลสำเร็จ

^{๙๑}จักรกฤษณ์ จันทะคุณ, อ่างใน อาจอง ชุมสาย ณ อยุธยา, ดร. การศึกษาทางเลือก ทางรอดในการพัฒนาคุณธรรมที่ยั่งยืน, (ออนไลน์). แหล่งที่มา: <https://www.gotoknow.org/posts/259324>. (๖ มกราคม ๒๕๕๘).

๒.๒ มีระบบการในการรับนักเรียน โดยส่วนใหญ่แล้วโรงเรียนที่จัดการศึกษาทางเลือกทางด้านคุณธรรม จะรับนักเรียนเข้าเรียนตั้งแต่ระดับชั้นอนุบาลต่อเนื่องจนถึงมัธยมศึกษาตอนปลาย เนื่องจากการพัฒนาคุณธรรมผู้เรียนนั้นขึ้นอยู่กับวุฒิภาวะ และเวลา

ดังนั้น จึงเป็นหน้าที่ของสถานศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในทุกระดับ จะต้องนำไปดัดแปลงวิธีการปฏิบัติให้เหมาะสมและสอดคล้องกับงานในบทบาทและหน้าที่ที่ตนเอง รับผิดชอบ โดยเฉพาะโรงเรียนซึ่งถือเป็นองค์กรหลักและหน่วยงานปฏิบัติสุดท้ายที่เกี่ยวข้องกับผู้เรียนโดยตรง ต้องปฏิรูป การบริหารจัดการ ปฏิรูปครูและบุคลากรทางการศึกษา ปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ ตลอดจนการประกันคุณภาพของสถานศึกษาด้วยวิธีการที่เหมาะสมเพื่อให้ผู้เรียนที่ผ่านกระบวนการจัดการเรียนการสอนของโรงเรียนออกไปมีคุณสมบัติและลักษณะเป็นไปตามลักษณะที่พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติกำหนด คือ ผู้เรียนเป็นคนดี คนเก่งและมีความสุข

คนดี คือ คนที่ดำเนินชีวิตอย่างมีคุณภาพ มีจิตใจที่ดีงาม มีคุณธรรม จริยธรรม มีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ทั้งด้านจิตใจและพฤติกรรมที่แสดงออก เช่น มีวินัย มีความเอื้อเฟื้อเกื้อกูล มีเหตุผล รู้หน้าที่ ขยัน ประหยัด มีจิตใจเป็นประชาธิปไตย เคารพความคิดเห็นของผู้อื่น มีความเสียสละ รักษาสิ่งแวดล้อม สามารถอยู่ร่วมกันอย่างมีสันติสุข

คนเก่ง คือ คนที่มีสมรรถภาพสูงในการดำเนินชีวิต โดยมีความสามารถด้านใดด้านหนึ่งหรือรอบด้าน หรือมีความสามารถพิเศษเฉพาะทาง เป็นคนทันสมัย ทันเหตุการณ์ ทันโลก ทันเทคโนโลยี มีความเป็นไท สามารถพัฒนาตนเองได้เต็มศักยภาพและก่อประโยชน์ให้เกิดแก่ตนสังคมและประเทศชาติได้

คนมีความสุข คือ คนที่มีสุขภาพดีทั้งกายและจิตใจ เป็นคนร่าเริงแจ่มใส ร่างกายแข็งแรง จิตใจเข้มแข็ง มีมนุษยสัมพันธ์ มีความรักต่อทุกสรรพสิ่ง มีอิสรภาพปลอดพ้นจากการตกเป็นทาสของอบายมุขและสามารถดำรงชีวิตได้อย่างพอเพียงแก่อัตภาพ

๒.๔ การส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมแก่นักเรียนขั้นพื้นฐาน ๘ ด้าน

การส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมแก่นักเรียนเป็นการมุ่งเน้นการพัฒนานักเรียนให้มีพฤติกรรมและความคิดที่ดีงามตามอุดมคติที่สังคมพึงประสงค์ หรือลักษณะที่ต้องการให้เกิดขึ้นแก่นักเรียน อันเป็นคุณลักษณะที่สังคมต้องการในด้านคุณธรรม จริยธรรม ค่านิยม จิตสำนึก สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข

๒.๔.๑ แนวทางการส่งเสริมและปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม

แนวทางการพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมที่กำหนดโดยรัฐบาล จากคุณสมบัติของผู้มีจริยธรรมดังกล่าว แสดงถึงความเป็นคนมีคุณภาพ มีภาวะความเป็นผู้นำ อันเป็นที่ต้องการขององค์กรและสังคมทุกระดับ รัฐบาลไทยได้เห็นความสำคัญของการพัฒนาคุณภาพของประชาชนใน

ด้านจริยธรรมและ คุณธรรมในสังคม จึงได้บรรจุไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ฉบับที่ ๘ โดยเน้นการพัฒนาจิตใจในลักษณะที่สอดคล้องและเหมาะสมกับสภาพทางเศรษฐกิจและ สังคมปัจจุบัน ซึ่งผลที่ปรากฏในปัจจุบันก็คือ มีการเผยแผ่ธรรมะทางสื่อต่าง ๆ มากมาย วัดวาอารามก็ได้เข้ามามีส่วนร่วมส่วนช่วยในการอบรมสั่งสอนด้วย จริยธรรมเป็นจริยสมบัติ หน่วยงานต่าง ๆ ก็ให้การสนับสนุนเป็นอย่างดี คนไทยวัยหนุ่มสาวและเยาวชนได้ให้ความสนใจเป็นจำนวนมาก จากที่เห็นได้จากสื่อและข่าวต่าง ๆ เนื่องจากจริยธรรมเป็นคุณสมบัติที่ทำหน้าที่เป็นเครื่องมือในการวัดคุณภาพของคน ซึ่งมีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของประชากรทั้งประเทศ รัฐบาลจึงได้กำหนดแนวทางการพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมไว้ดังนี้^{๙๒}

๑. พัฒนาจิตใจประชากรกลุ่มเป้าหมาย โดยให้ผู้ผู้นำแต่ละกลุ่มเป็นผู้บริหารเปลี่ยนแปลง
๒. ให้สถาบันของสังคมและครอบครัวทำหน้าที่อันถูกต้อง ขอบธรรมของตนเอง แก้ไขข้อบกพร่องโดยรีบด่วน
๓. บรรจุการพัฒนาจิตใจในหลักสูตร การฝึกอบรมทุกหลักสูตร และให้ดำเนินการพัฒนาต่อเนื่องต่อไป
๔. ให้มีการพัฒนาวิธีปลูกฝัง อบรม สั่งสอนศีลธรรม จริยธรรม ตามความเหมาะสมของกลุ่มเป้าหมายให้เป็นที่น่าสนใจ
๕. สร้างสรรค์สิ่งแวดล้อมของสังคมอันได้แก่ศิลปะ วัฒนธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่ถูกต้องดีงามตามหลักศีลธรรมและจริยธรรม

นอกจากการพัฒนาของรัฐบาลดังกล่าว องค์การควรได้ส่งเสริมและพัฒนาบุคลากรขององค์การในวิธีเดียวกันในองค์การอีก แห่งหนึ่ง เพื่อให้บุคลากรขององค์การเป็นทรัพยากรมนุษย์ที่พึงประสงค์ขององค์การและ ประเทศชาติโดยแท้จริง การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์โดยวิธีดังกล่าวอาจเป็นส่วนหนึ่งสำหรับการพัฒนา องค์การ ที่สำคัญก็คือองค์การควรให้มีการสร้างบรรยากาศหรือสภาวะแวดล้อมในการทำงาน ให้ดีด้วย ดังเช่นไม่ให้คนมีงานทำมากเกินไป หรือน้อยเกินไป การพิจารณาความดีความชอบให้มีความยุติธรรม และส่งเสริมด้วยมนุษยสัมพันธ์ภายในองค์การด้วย ซึ่งบรรยากาศที่ดีจะช่วยการพัฒนาจิตใจ ในด้านสถาบันการศึกษาก็ควรได้มีการบรรจุหลักคุณธรรมไว้ในหลักสูตร เพื่อเป็นการพัฒนาและให้การศึกษาแก่คนทั้งชาติ เพื่อการพัฒนาจิตใจของคนในชาติให้มีคุณภาพ

การศึกษาในปัจจุบันยังขาดมิติด้านคุณธรรมอยู่มากซึ่งหากสังคมเราเน้น แต่คนเก่ง เหล่านั้นขาดคุณธรรม จริยธรรมเขาก็จะกลายเป็นคนที่เห็นแก่ตัว คิดถึงตัวเองมากกว่าส่วนรวม เพราะโดยปกติแล้วคนเก่งมักจะไม่มีใครอยากให้อีกคนเก่งกว่า จึงถือว่าหากเราสอนโดยเน้นให้เด็ก

^{๙๒}แหล่งที่มา : <https://sites.google.com/site/siranee2820/2-dan-khunthrrm-crythrrm-laea-khwam-pen-thiy>. (๑๑ ตุลาคม ๒๕๕๗).

เป็นคนเก่ง โดยไม่คำนึงถึงเรื่องคุณธรรมก็จะเป็นการสร้างปัญหาให้กับสังคมดังที่เราเห็นกันอยู่เช่นทุกวันนี้^{๙๓}

ระบบการศึกษาที่คุณธรรมนำความรู้ว่าอุปสรรคของการพัฒนาคุณธรรม และจริยธรรม คือระบบการศึกษาที่เอาวิชาเป็นตัวตั้งมุ่งเน้นว่าเรียนวิชาอะไรได้ใช้ตำราอะไรสอบวิชาอะไรและสำเร็จวิชาอะไรในเรื่องนี้ ท่านเจ้าคุณพรหมคุณาภรณ์ได้พูดมา ๒๐ – ๓๐ ปีว่าเป็นการศึกษาแยกส่วนแยกการศึกษาจากชีวิตเด็กไม่อยากคุยกับพ่อแม่ปู่ย่าตายายเพราะคุยแล้วไม่ได้คะแนนเพราะคะแนนไปอยู่ในการท่องตำราอันที่แท้จริงพ่อแม่ปู่ย่าตายายมีความรู้ในตัวน่าจะเรียนรู้หากนำจริยธรรมไปทำเป็นวิชาจริยธรรมก็จะไม่เกิดเพราะจริยธรรมไม่ใช่วิชาเหมือนกับที่ท่านอาจารย์พุทธทาสจะย้ำว่าการเรียนรู้ที่สำคัญที่สุดคือการปฏิบัติและการได้ผลจากการปฏิบัติที่เรียกว่าปฏิเวธคือผลจากการปฏิบัติ^{๙๔}

สุทธีวรรณ ตันติรจนาวงศ์ และศศิกัญจน์ ทวีสุวรรณ ได้อธิบายถึงการส่งเสริมการปลูกฝังคุณธรรม และจริยธรรมของกระทรวงศึกษาธิการ ไว้ว่า กระทรวงศึกษาธิการได้ประกาศนโยบายเร่งรัดการปฏิรูปการศึกษา โดยยึดคุณธรรมนำความรู้ โดยใช้คุณธรรมเป็นพื้นฐานของกระบวนการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงความร่วมมือของสถาบันต่างๆ เพื่อพัฒนาเยาวชนให้เป็นคนดี มีความรู้ และอยู่ดีมีสุข โดยคุณธรรมพื้นฐานประกอบด้วย^{๙๕}

๑. ประหยัด คือ ดำเนินชีวิตด้วยความเป็นอยู่ที่เรียบง่าย รู้จักฐานะทางการเงินของตนเอง รู้จักเก็บออม
๒. ซื่อสัตย์ คือ ประพฤติตนให้ตรงต่อเวลา ต่อหน้าที่ ต่อวิชาชีพ มีความจริงใจ
๓. มีวินัย คือ ปฏิบัติตนในขอบเขต กฎระเบียบของสถานศึกษา องค์กร ประเทศชาติ รวมถึงการมีวินัยต่อตนเอง
๔. สุภาพ คือ มีความอ่อนน้อมถ่อมตนตามสถานภาพและกาลเทศะ
๕. สะอาด คือ รักษาร่างกาย ที่อยู่อาศัย และสิ่งแวดล้อมได้อย่างถูกต้องตามสุขลักษณะ

^{๙๓}อาจอง ชุมสาย ณ อยุธยา, ดร., คุณธรรมนำความรู้ : รูปแบบการเรียนการสอนแบบบูรณาการคุณค่าความเป็นมนุษย์, (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด วี.ที.ซี. คอมมิวนิเคชั่น, ๒๕๕๐), หน้า ๑.

^{๙๔}ประเวศ วะสี, ระบบการศึกษาที่คุณธรรมนำความรู้, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์และทำปกเจริญผลนันทบุรี, ๒๕๕๐), หน้า ๓-๕.

^{๙๕}สุทธีวรรณ ตันติรจนาวงศ์ และศศิกัญจน์ ทวีสุวรรณ, “การส่งเสริมคุณธรรมที่มีประสิทธิภาพกรณีศึกษากลุ่มเด็ก / เยาวชนและข้าราชการภาครัฐ”, รายงานการวิจัย, (กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, ๒๕๕๒), หน้า ๒๕-๒๖.

๖. สามัคคี คือ เปิดใจกว้าง รับฟังความคิดเห็นของบุคคลรอบข้างทั้งที่เป็นเพื่อน เป็นพี่ หรือเป็นน้อง และรู้บทบาทของตนเอง

๗. มีน้ำใจ คือ รู้จักแบ่งปัน เสียสละความสุขส่วนตนเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม หรือผู้อื่นบ้าง

๘. ขยัน คือ มีความตั้งใจเพียรพยายามทำหน้าที่การทำงานอย่างจริงจัง และต่อเนื่อง สู้งานกล้าเผชิญอุปสรรค

แสง จันทร์งาม ได้กล่าวถึงการส่งเสริมจริยธรรมนักเรียนในโรงเรียนต้องเอาใจใส่กับสิ่งต่อไปนี้^{๙๖}

๑. ตัวจริยธรรม หมายถึง คุณภาพจิตใจที่มีอิทธิพลต่อความประพฤติของคน การสอนจริยธรรมต้องมุ่งที่จิตใจ ไม่ใช่มุ่งควบคุมคำพูดและการกระทำ จริยธรรมเป็นสิ่งที่ส่งเสริมความเจริญแก่ตนเอง เสริมสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างมนุษย์และส่งเสริมชาติบ้านเมือง หน้าที่ของครูสอนจริยธรรม คือ การช่วยปราบปรามและช่วยพัฒนาธรรมในจิตใจของนักเรียน

๒. จุดมุ่งหมายของการสอนจริยธรรม ครูต้องพยายามให้ได้สามารถจดจำข้อเท็จจริง เข้าใจการเปลี่ยนแปลงความคิดเห็น ทศนคติและอารมณ์ ตลอดจนการกระทำต่างๆไปในที่ดี

๓. ครูสอนจริยธรรมต้องศึกษาค้นคว้าในเนื้อหาของจริยธรรมจนเกิดความซาบซึ้ง เพื่อโน้มน้าวจิตใจเด็กให้เกิดความสนใจ และครูควรกระทำตนเป็นตัวอย่าง สร้างศรัทธาแก่เด็กและเรียนรู้สภาพส่วนตัวนักเรียนเท่าที่สามารถทำได้

๔. การสอนจริยธรรมในห้องเรียนก็ต้องมีการเตรียมการดำเนินการสอนทบทวนและสรุป ครูต้องสามารถจูงใจเด็กให้สนใจบทเรียนและมีบทสรุปที่ประทับใจเด็ก นอกห้องเรียนก็ต้องมีการสอนจริยธรรมในทันทีที่โอกาสอำนวย เช่น ตามเหตุการณ์เมื่อเด็กทำผิด แนะนำให้ทำกิจกรรม

๕. การประเมินผลทางจริยธรรม โดยการทดสอบจากความจำ ความเข้าใจ และความเปลี่ยนแปลงในพฤติกรรมไปในทางที่ดี

เพ็ชรี ระบุวิเชตร ได้กล่าวว่า การสร้างคุณธรรม จริยธรรมในสถานศึกษามีสถานศึกษาเป็นจำนวนมากที่ได้ละเลย หรือขาดความเข้มแข็งในการที่จะรักษาหรือส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรมของบุคลากร ทั้งที่เป็นผู้สอนและผู้เรียน ทั้งนี้เพราะมีการมุ่งเน้นการผลิตคนให้มีความรู้ เป็นปริญญามากกว่าปัญญาชน หรือบางแห่งผลิตแต่เป็นคนที่ไม่มีความรู้ความสามารถเพียงพอมีแต่วุฒิการศึกษาเป็นเครื่องประดับเท่านั้น หรือผลิตคนที่มีความรู้แต่ขาดคุณธรรมและจริยธรรม หรือมีทัศนคติและค่านิยมที่

^{๙๖}แสง จันทร์งาม, “การส่งเสริมจริยธรรมนักเรียนในโรงเรียน”, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๓๔), หน้า ๑๓.

ผิดๆจนทำให้คนในสังคมวัดคุณค่ากันที่ผลประโยชน์ การมุ่งหาสิ่งตอบสนองความต้องการของตนเองอย่างขาดคุณธรรมประจำใจมีความพึงพอใจพุ่มพวย การเอาเปรียบซึ่งกันและกัน นอกจากนี้ยังได้ให้เห็นว่าการแก้ไขหรือการสร้างคุณธรรมและจริยธรรมในสถานศึกษา ครู อาจารย์มีส่วนสำคัญในการนำและการสร้างคุณธรรมและจริยธรรม เพราะเป็นเรื่องภายในจิตใจที่สะท้อนออกมาเป็นพฤติกรรมภายนอก ครูจึงเป็นแบบอย่างที่ดี ครูต้องสร้างจิตใจที่มีความเมตตา กรุณาต่อนักเรียนมีความปรารถนาดีต่อนักเรียน การสอนทุกครั้งจะต้องสอดแทรกคุณธรรม และจริยธรรมและทักษะชีวิต ตลอดจนเป็นที่ปรึกษาของนักเรียนอย่างสม่ำเสมอ ครูต้องหมั่นหาบทความรายงานการวิจัยงานเขียนเรื่องราว หรืออาจสร้างบทความ ที่ดีที่สร้างคุณธรรมและจริยธรรมให้แก่สังคมและนำมาเผยแพร่ให้นักเรียนในห้องเรียนหรือติดบอร์ดเพื่อให้มีการอ่านอย่างทั่วถึงอยู่เสมอ ครูต้องมีการณรงค์ส่งเสริมยกย่อง ประกาศให้รางวัลแก่นักเรียน หรือคนในสังคมที่ทำความดีงาม และมีคุณธรรมและจริยธรรมเป็นที่น่ายกย่อง และเป็นแบบอย่าง ขณะเดียวกัน นักเรียนที่ขาดคุณธรรม และจริยธรรมที่ดีงาม ครูจะต้องให้อภัยและให้โอกาสสนับสนุนให้นักเรียนคนนั้นกลับตัวกลับใจเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมเสียใหม่อย่างอดทนอดกลั้นและทุ่มเท^{๙๗}

กัญจน์คหัฐ ปิยะกาญจน์ ได้อธิบายถึงการปลูกฝังคุณธรรม และจริยธรรมโดยครอบครัว ไว้ว่า ผู้ปกครองในครอบครัวของเยาวชน ได้ใช้วิธีการปลูกฝังคุณธรรมแต่เยาวชนภายในการดูแลของตน ดังนี้^{๙๘}

๑. โดยการสั่งสอนโดยตรง คือ การบอกให้กระทำ หรือห้ามไม่ให้กระทำสิ่งใดๆ จะใช้วิธีการชี้แนะ สั่งสอน อบรมโดยตรงในเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเฉพาะหน้า

๒. การเป็นต้นแบบ โดยมีตัวแบบ ๓ ประเภท คือ ๑. ตัวแบบจริง ได้แก่ ผู้ปกครอง แสดงให้เห็นจริง ๒. ตัวแบบสัญลักษณ์ ได้แก่ ตัวแบบในโทรทัศน์ ภาพยนตร์ โดยการดูละคร หนังสือหรือรายการโทรทัศน์ร่วมกันระหว่างเยาวชนกับผู้ปกครอง ๓) ตัวแบบคำบอกเล่า ได้แก่ การเล่าให้ฟัง นำหนังสือมาให้อ่าน เช่น นิทาน เป็นต้น

๓. สอดแทรกขณะทำกิจกรรมยามว่างร่วมกัน

^{๙๗} เพ็ชรี รูปะวิเชตร , เอกสารรวบรวมบทความทางวิชาการ บทความพิเศษ และบทความงานวิจัยของอาจารย์ดร.เพ็ชรี รูปะวิเชตร, (เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ สาขาบริหารธุรกิจ ภาควิชาอาชีวศึกษาคณะศึกษาศาสตร์, ๒๕๕๓), หน้า ๑๔-๑๕.

^{๙๘} กัญจน์คหัฐ ปิยะกาญจน์, “วิธีการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมแก่เยาวชน”, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๓), หน้า ๑๐๑-๑๐๒.

๔. ใช้หลักศาสนา ได้แก่ การชวนบุตรหลานเข้าวัดทำบุญ ฝึกให้สวดมนต์ก่อนนอน เป็นต้น

ภณิขญา ชมสุวรรณ ได้กล่าวถึงพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ในเรื่องเกี่ยวกับคุณธรรมที่พึงประสงค์ อันเป็นแนวทางในการส่งเสริมคุณธรรม และจริยธรรมให้กับคนไทย ได้แก่^{๙๙}

๑. พากเพียร หมายถึง พลังในการปฏิบัติตน ปฏิบัติงานโดยไม่ย่อท้อต่อความเหนื่อยยาก ลำบากและอุปสรรค จนสามารถทำงานได้บรรลุเป้าหมาย

๒. เสริมสร้างคนดี หมายถึง การตั้งกฎเกณฑ์ ระเบียบข้อบังคับให้กับตนเอง โดยใช้ปัญญาพิจารณาและวินิจฉัยการกระทำ และความประพฤติมิให้ผิดพลาดและเสื่อมเสีย

๓. รู้รักสามัคคี หมายถึง การมีความรับผิดชอบในอันที่จะใช้ความรู้ ความคิด ความสามารถ ในการเกื้อกูล สร้างสรรค์ร่วมกับผู้อื่นเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม

๔. มีน้ำใจ หมายถึง ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ให้ความช่วยเหลือแก่ผู้อื่น การให้อภัย ให้กำลังใจ ตลอดจนรู้จักการวางตัวอย่างเหมาะสมกับกาลเทศะ

๕. ใฝ่ประหยัด หมายถึง การรู้จักคิด วิเคราะห์ พิจารณาในการใช้ทรัพยากรต่าง ๆ ให้เกิดประโยชน์สูงสุดด้วยความประหยัด

๖. ซื่อสัตย์สุจริต หมายถึง การใช้สติปัญญาในการกระทำให้เกิดประโยชน์อย่างใดอย่างหนึ่ง ด้วยความบริสุทธิ์ใจ ระลึกถึงความถูกต้อง จนกระทั่งได้รับความเชื่อมั่น และงานประสบความสำเร็จ

๗. เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง การยอมรับตนเองทั้งในด้านความเป็นอยู่ ด้านความรู้ ความสามารถ เพื่อเรียนรู้ พัฒนatanองในการปฏิบัติงาน ยอมรับความคิดของผู้อื่น ไม่ก้าวก่ายในหน้าที่ของผู้อื่น

๘. เรียงร้อยไมตรี หมายถึง การมีวิสัยทัศน์ที่กว้างขวาง มีเหตุผล มีจิตใจมั่นคง ไม่มีอคติ รู้จักประสานสัมพันธ์กับบุคคลเพื่อให้บรรลุเป้าหมายของงาน

๙. หวังดีมีเมตตา หมายถึง การมีความคิดและจิตใจที่เปิดกว้าง หนักแน่น มีเหตุผล ไม่เห็นแก่ตัว ร่วมแรงร่วมใจกับผู้อื่น โดยถือเอาประโยชน์ส่วนรวมเป็นหลัก

^{๙๙}ภณิขญา ชมสุวรรณ, “คุณธรรมที่พึงประสงค์ของนักศึกษาอาชีวศึกษาตามความต้องการของตลาดแรงงาน”, รายงานการวิจัย, (ทุนสนับสนุนจากศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม สำนักงานจัดการองค์ความรู้, ๒๕๕๘), หน้า ๓.

แนวทางในการส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม ตามที่ผู้วิจัยได้รวบรวมไว้ข้างต้น อาจสรุปได้ว่า การจัดกิจกรรมส่งเสริมคุณธรรมเป็นกิจกรรมที่ผู้บริหารโรงเรียนและครูควรจัดและสนับสนุนให้นักเรียนได้เข้าร่วมกิจกรรมและมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้นักเรียนได้มีโอกาสในการเรียนรู้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาอันเป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติที่ถูกต้องดีงามผ่านกิจกรรม เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจและสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้เป็นอย่างดี

สรุปได้ว่า การที่จะส่งเสริมให้นักเรียนมีคุณธรรม และจริยธรรมนั้น สำคัญที่สุดคือ สถาบันการศึกษา ที่จะจัดระบบการเรียนการสอน รวมถึงวิชาที่เรียนให้เกื้อกูลสนับสนุนให้นักศึกษาระหนักถึงความสำคัญของคุณธรรม และจริยธรรม โดยจะต้องปลูกฝังให้นักศึกษามีคุณธรรมจริยธรรมขั้นพื้นฐาน ประกอบด้วย ด้านความขยัน ด้านความประหยัด ด้านความซื่อสัตย์ ด้านความมีวินัย ด้านความสุภาพ ด้านความสะอาด ด้านความสามัคคี และด้านความมีน้ำใจ

๒.๔.๒ แนวทางในการจัดกิจกรรมส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม

กลุ่มนิเทศ ติดตามและประเมินผลการจัดการศึกษา ได้ให้แนวทางการจัดกิจกรรมส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมเพื่อให้ผู้เรียนได้รู้จักคิด มีการฝึกปฏิบัติเสมอๆ ทั้งด้านความประพฤติ (ศีล) จิตใจ (สมาธิ) และปัญญา (ปัญญา) และเพื่อให้เกิดความเจริญงอกงามในชีวิตที่มีสติคอยกำกับสามารถปฏิบัติตามความเหมาะสมกับบริบทของสถานศึกษาใน ๔ ลักษณะ คือ^{๑๐๐}

๑. กิจกรรมเสริมเนื้อหาสาระตามหลักสูตร เช่น

- ๑.๑ พิธีแสดงตนเป็นพุทธมามกะ
- ๑.๒ ประกวดมารยาทชาวพุทธ
- ๑.๓ กิจกรรมค่ายพุทธบุตร
- ๑.๔ กิจกรรมบริหารจัดการจิตเจริญปัญญา
- ๑.๕ เรียนธรรมศึกษา/สอบธรรมศึกษา
- ๑.๖ บรรพชาสามเณรฤดูร้อน

๒. กิจกรรมประจำวัน/ประจำสัปดาห์

๒.๑ กิจกรรมหน้าเสาธง

- ๒.๑.๑ กิจกรรมที่กระทำเพื่อรำลึกถึงชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์
- ๒.๑.๒ กิจกรรมไหว้พระสวดมนต์ แผ่เมตตาและสงบนิ่งทำสมาธิ
- ๒.๑.๓ กิจกรรมพุทธศาสนสุภาษิตวันละบท
- ๒.๑.๔ กิจกรรมนั่งสมาธิ (ในแถวหน้าเสาธง)

^{๑๐๐} กลุ่มนิเทศ ติดตามและประเมินผลการจัดการศึกษา, การปฐมนิเทศโครงการโรงเรียนวิถีพุทธ ๒๙ กันยายน ๒๕๕๗ ณ โรงแรมตรัง, (ม.ป.ท., ๒๕๕๗), หน้า ๑๘-๓๒.

- ๒.๑.๕ กิจกรรมเดินแถวเข้าห้องเรียนอย่างมีสติ
- ๒.๒ กิจกรรมทำความดีระหว่างวัน
- ๒.๒.๑ กิจกรรมเดินอย่างมีสติก่อนเข้าโรงอาหาร
- ๒.๒.๒ กิจกรรมกล่าวคำพิจารณาอาหารก่อนรับประทานอาหาร
- ๒.๒.๓ กิจกรรมรับประทานอาหารอย่างมีสติ
- ๒.๒.๔ กิจกรรมขอบคุณหลังรับประทานอาหาร
- ๒.๒.๕ กิจกรรมนั่งสมาธิก่อนเรียน ๕ นาที
- ๒.๓ กิจกรรมก่อนเลิกเรียน
- ๒.๓.๑ กิจกรรมไหว้พระสวดมนต์
- ๒.๓.๒ กิจกรรมรำลึกพระคุณของพระรัตนตรัยและคุณของบิดามารดา ครู อาจารย์
- ๒.๓.๓ กิจกรรมบันทึกความดีประจำวัน
- ๒.๔ กิจกรรมประจำสัปดาห์/เดือน/วันที่สถานศึกษา
- ๒.๔.๑ กิจกรรมนิมนต์พระภิกษุสงฆ์มาสอนศีลธรรมในโรงเรียน
- ๒.๔.๒ กิจกรรมสวดมนต์สรภัญญะประจำสัปดาห์
- ๒.๔.๓ กิจกรรมทำบุญตักบาตร
๓. กิจกรรมเนื่องในโอกาสวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา
- ๓.๑ กิจกรรมวันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา วันมาฆบูชา และวันเข้าพรรษาควรจัดกิจกรรม ดังนี้
- ๓.๑.๑ ทำบุญ ตักบาตรบริเวณหน้าสนามสถานศึกษา
- ๓.๑.๒ ฟังพระเทศน์ (โดยนักเรียนเป็นผู้ดำเนินการพิธีกรรม)
- ๓.๑.๓ เวียนเทียนที่วัดหรือสถานศึกษา
- ๓.๒ ร่วมกับชุมชนหล่อเทียนพรรษาและแห่เทียนพรรษา
- ๓.๓ สถานศึกษาจัดบรรยายภาควันสำคัญทางศาสนา โดยประดับธงทิวสีเหลือง เชิญธงธรรมจักร ธงฉัพพรรณรังสี เปิดเพลงธรรมะ (เสียงตามสาย)
- ๓.๔ จัดนิทรรศการหรือจัดบอร์ดถึงประวัติ ความสำคัญของวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา
๔. กิจกรรมพิเศษอื่นๆ
- ๔.๑ กิจกรรมตอบปัญหาธรรมะ
- ๔.๒ กิจกรรมวันสำคัญของชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์
- ๔.๓ กิจกรรมการประเมินผลการทำความดี

- ๔.๔ กิจกรรมยกย่องเชิดชูเกียรติผู้ทำความดี
- ๔.๕ กิจกรรมอาสาพิเศษ (มีผู้สังเกตพฤติกรรมของผู้ปฏิบัติ)
- ๔.๖ กิจกรรมต้นไม้พูดได้ (คติธรรม)
- ๔.๗ กิจกรรมการกำหนดทักษะและความรู้ทางพุทธศาสนา
- ๔.๘ กิจกรรมสมาทานศีลในวันพระ
- ๔.๙ กิจกรรมพัฒนาศาสนสถาน
- ๔.๑๐ กิจกรรมสร้างสรรค์สังคม (ทำความสะอาดห้องน้ำ ในสถานศึกษา)
- ๔.๑๑ กิจกรรมอธิษฐานจิตก่อนเรียน
- ๔.๑๒ กิจกรรมถือศีล นอนวัด ปฏิบัติธรรมช่วงเข้าพรรษา
- ๔.๑๓ กิจกรรมปฏิสัมพันธ์ เช่น ครูทักทายนักเรียนด้วยความเมตตา นักเรียนแสดงความเคารพครูด้วยความอ่อนน้อม

แนวทางในการส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม สรุปได้ว่า การจัดกิจกรรมส่งเสริมคุณธรรม เป็นกิจกรรมที่ผู้บริหารโรงเรียนและครูควรจัดและสนับสนุนให้นักเรียนได้เข้าร่วมกิจกรรมและมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้นักเรียนได้มีโอกาสในการเรียนรู้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาอันเป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติที่ถูกต้องดีงามผ่านกิจกรรม เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจและสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้เป็นอย่างดี

๒.๔.๓ แนวทางในการจัดกิจกรรมส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมขั้นพื้นฐาน ๘ ประการ

๑. แนวทางการส่งเสริมด้านความขยัน

ความเพียรพยายาม ความขยัน ความเข้มแข็ง อดทน ความใฝ่รู้ใฝ่ทำ ความรับผิดชอบ ความมีสติ รู้จักยับยั้งชั่งใจ ความจริงใจจริงจัง ความมั่นใจ ความแน่วแน่มั่นคง มีสมาธิ เป็นคุณสมบัติสำคัญ เรียกว่า สมรรถภาพของจิตใจ หรือเรียกสั้นๆ ว่า **สมรรถภาพจิต** ครูจึงปลูกฝังให้เด็กมีสมรรถภาพจิตที่เข้มแข็ง มีความขยัน ตั้งใจเพียรพยายามทำหน้าที่การทำงานอย่างต่อเนื่อง อย่างสม่ำเสมอ อดทนไม่ท้อถอยเมื่อพบอุปสรรค เป็นคนสู้งาน กล้าเผชิญอุปสรรค รักงานที่ทำ ตั้งใจทำหน้าที่อย่างจริงจัง ซึ่งความขยันที่สำคัญสำหรับเด็กวัยเรียน มี ๒ ด้าน ดังนี้^{๑๐๑}

๑. มีความขยัน เพียรพยายามในการเรียน การงานที่ได้รับมอบหมายจนสำเร็จ

๒. มีความเพียรพยายามในการประกอบกรรมดี ละบาป ความขยันในข้อนี้ มี ๔ ประเภท คือ เพียรป้องกันหรือเพียรระวังไม่ทำบาป เพียรละบาป เพียรสร้างความดี และเพียรรักษาความดี รูปแบบและแนวทางในการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาเด็กให้มีความขยันหมั่นเพียรทั้ง ๒ ด้าน ได้แก่ การ

^{๑๐๑}พุทธทาสภิกขุ, เด็กจะเป็นผู้สร้างโลกในอนาคต, (กรุงเทพฯ : มูลนิธิธรรมไทย-อิสราเอล ในพระราชูปถัมภ์ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี, ๒๕๔๓).

เล่านิทานคุณธรรม การปฏิบัติกิจวัตรประจำวัน การทำงานศิลปะ การบริหารจัดการและเจริญปัญญา ด้วยการสวดมนต์ ไหว้พระ แผ่เมตตา นั่งสมาธิ และเดินจงกรม รวมถึงการเข้าร่วมพิธีกรรมทางศาสนา ดังนี้

การเล่านิทานที่มีเนื้อหาสอดแทรกคติธรรม โดยในการอ่านนิทานนั้น ครูจะตั้งให้เด็กมีส่วนร่วม ด้วยการให้ออกเสียง คิดและตอบแทนตัวละครว่า หากเด็กเป็นตัวละครในเรื่องนี้ จะมีวิธีปฏิบัติตัวหรือแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในนิทานอย่างไร มีสิ่งใดน่าชื่นชม ที่ควรนำมาเป็นแบบอย่างในการประกอบกรรมดีของเรา หรือมีสิ่งใดที่น่าละอาย ที่เราไม่ควรทำตาม ควรละบาปนั้นเสีย เป็นต้น เคลื่อนไหวตามลักษณะท่าทางของตัวละคร หรือการแสดงบทบาทสมมติที่เชื่อมโยงมาจากการเล่านิทานนั้น โดยครูจะเปิดโอกาสให้เด็กได้คิด ได้แสดงออกเอง และช่วยกันสรุปประเด็นหรือตั้งคำถาม เพื่อให้เด็กเกิดความ คิดในแง่บวก สามารถนำไปใช้ในชีวิตจริงได้

การปฏิบัติกิจวัตรประจำวันของตัวเอง ด้วยการดูแลจัดกระเป๋า จัดสิ่งของเครื่องใช้ของตัวเอง จัดเก็บ-พับเสื้อผ้าเข้าที่ เป็นระเบียบอยู่เสมอจนเกิดเป็นความคุ้นชินต่อความประณีตและความละเอียดอ่อน ฝึกบริการผู้ใหญ่ด้วยความเรียบร้อย เต็มใจ ทดลองปลูกผัก เพื่อนำไปใช้ประกอบอาหาร ซึ่งเด็กจะต้องดูแลเอาใจใส่ รับผิดชอบ บำรุงพืชผักที่ตนเองปลูกให้เจริญเติบโต มีสภาพสมบูรณ์ จนเมื่อผักเติบโตได้ที่ เด็กก็จะเก็บนำมาทำอาหารง่ายๆ รับประทานร่วมกันเอง รวมไปถึงการฝึกหัดให้เด็กรู้จักเก็บล้างภาชนะต่างๆ เข้าที่ด้วยความเรียบร้อยทุกครั้งทำงาน

การทำงานศิลปะ คือ การฝึกให้เด็กทำงานที่ต้องอาศัยความละเอียด รอบคอบ จดจ่อ และตั้งมั่นกับสิ่งที่ทำ เพื่อให้เกิด ผลที่น่าชื่นชมและมีคุณค่า โดยเด็กสามารถนำงานฝีมือที่ตนเองทำจนเสร็จเรียบร้อย กลับมาใช้หรือแสดงผลงานสู่ผู้อื่นด้วย

การบริหารจิตและเจริญปัญญา ด้วยการสวดมนต์ ไหว้พระ แผ่เมตตา นั่งสมาธิ และเดินจงกรม รวมถึงการเข้าร่วมพิธี กรรมทางศาสนา ครูจะนำเด็กปฏิบัติสิ่งเหล่านี้จนเกิดความเคยชิน โดยอธิบายให้เด็กเกิดความเข้าใจต่อสิ่งที่ทำ เพื่อให้เกิดความซึมซับ ศรัทธา และเห็นคุณค่าที่แท้อันเกิดจากความสงบที่ได้รับ

การจัดการศึกษาเพื่อเสริมสร้างให้เด็กเกิดความขยันหมั่นเพียร ไม่เกียจคร้าน เจริญอกงามขึ้นจนเด็กมีความพร้อมทางสมรรถภาพจิต มีความเข้มแข็ง อดทน ผ่านกิจกรรมสร้างสรรค์ต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นกิจกรรมศิลปะ การเล่านิทาน การวิเคราะห์ตัวละคร การแสดงบทบาทสมมติ การประดิษฐ์งานฝีมือต่างๆ กิจกรรมเหล่านี้ล้วนต้องอาศัยสติที่จดจ่ออยู่กับงานตรงหน้า หรือการตั้งใจฟังครู เพื่อจับใจความสำคัญได้อย่างถูกต้อง การบริหารจัดการเจริญปัญญา เพื่อพาเด็กไปสู่ความสงบ มีสมาธิพร้อมที่จะเรียนรู้ในสิ่งต่างๆ รวมไปถึงการเข้าร่วมพิธีกรรมทางศาสนา ถือเป็นการช่วยขัดเกลาจิตใจของเด็กให้เป็นผู้มีความละเอียดอ่อนและความเมตตา และเป็นผู้ที่น้อมนำใจตนเองให้คิดทำแต่สิ่งที่ดีต่างๆตามมา นอกจากนั้นผลงานที่เด็กๆได้สร้าง สร้างขึ้นจากการประดิษฐ์สิ่งของต่างๆ จากการ

ปฏิบัติกิจวัตรประจำวันด้วยความเรียบร้อย จากการบริการผู้ใหญ่ จะทำให้เด็กๆรู้สึกภาคภูมิใจ และมองเห็นคุณค่าความสามารถและความพยายามของตนเอง ซึ่งเป็นการสร้างความเข้มแข็งทางจิตใจให้กับเด็ก นำไปสู่การเสริมสร้างพฤติกรรมเคยชินที่ดีงาม ที่เป็นผู้มีความขยัน ไม่เกียจคร้าน^{๑๐๒}

๒. แนวทางการส่งเสริมด้านความประหยัด

โรงเรียนจัดกระบวนการเรียนรู้ที่บ่มเพาะปัญญาให้สอดคล้องกับธรรมชาติของเด็กแต่ละวัย เพื่อให้ทั้งนักเรียน ครู ผู้ปกครอง และบุคลากรทุกคนในโรงเรียนได้พัฒนาตนเองให้เข้าถึงคุณค่าแท้ของความเป็นมนุษย์ ดำเนินชีวิตด้วยความตื่นรู้ มีสติ มีวิจาร์ณญาณ เชื่อมโยงตัวเองกับธรรมชาติ และสรรพสิ่งรอบตัว ด้วยการน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในวิถีชีวิต การกระทำทั้งหลายต้องเกิดจากจิตสำนึกหรือความตระหนักในคุณค่าและโทษที่มีต่อตนเองและส่วนรวมจนเกิดสำนึกรับผิดชอบ ซึ่งเป็นรากฐานของจิตใจ เป็นปัจจัยภายในที่ต้องการอาศัยการบ่มเพาะอย่างต่อเนื่อง ผสมผสานกับปัจจัยภายนอกในการจัดระบบแบบแผนที่ชัดเจน ปฏิบัติได้ง่าย และที่สำคัญคือ เป็นไปอย่างสมเหตุสมผล มีความต่อเนื่อง จนกลายเป็นวิถีปฏิบัติที่รับผิดชอบร่วมกัน ตัวอย่างเช่น^{๑๐๓}

๑. โรงเรียนทำเป็นระบบครบวงจร เป็นการจัดทำโครงการต่างๆของโรงเรียน ได้แก่

สถานีแยกขยะ ขยะที่เราทิ้งกันทุกวัน เชื่อไหมว่า ของบางอย่างกลายเป็นทรัพยากรที่มีค่า ทางโรงเรียนสามารถนำไปหมุนเวียนใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อไปได้ ด้วยการเปลี่ยนขยะที่ส่งกลับรบกวนให้เป็นโอกาสแห่งการเรียนรู้ของทั้งเด็ก ครู และผู้ปกครอง ที่ช่วยกันแยกทรัพยากรออกจากขยะ นำมาล้าง ผึ่ง ก่อนทิ้งหรือนำไปใช้ประโยชน์อื่นต่อ ส่งเสริมให้โรงเรียนเป็นชุมชนที่สามารถจัดการขยะและของเสียได้ด้วยตนเอง ด้วยวิธีการที่เหมาะสมและเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม

การจัดการขยะ เริ่มจากแยกทรัพยากรออกจากขยะเปลี่ยนขยะเป็นทรัพยากร ได้แก่ เศษอาหารนำไปเป็นอาหารสัตว์ สิ่งย่อยสลายง่าย ส่งไปหมักเป็นปุ๋ยชีวภาพ วัสดุที่สามารถรีไซเคิลได้นำไปขายให้แหล่งรับซื้อปรับพฤติกรรม เพื่อลดการสร้างขยะ

รณรงค์ ให้ ลด-ละ-เลิก วิธีการบริโภคที่ก่อให้เกิดของเสีย โดยเฉพาะขยะที่ไม่สามารถนำกลับมาใช้ได้อีก เช่น ขวดน้ำ ถุงพลาสติก กล่องโฟม ส่งเสริมให้ใช้ภาชนะที่สามารถล้างและนำกลับมาใช้ได้ อีก เช่น ปิ่นโต ตะกร้า ถุงผ้า เป็นต้น

^{๑๐๒}อดิสร จันทรสขุ, รายงานการวิจัยการปลูกฝังคุณธรรมในเด็กปฐมวัยผ่านกระบวนการสร้างสรรค์ของแกนนำโรงเรียนวิถีพุทธ, โครงการวิจัยภายใต้ทุนสนับสนุนจากศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม (ศูนย์คุณธรรม : สำนักงานบริหารและพัฒนาองค์ความรู้ (องค์การมหาชน), ๒๕๕๘).

^{๑๐๓}มูลนิธิโรงเรียนรุ่งอรุณ, พอดี พอใจ พอใช้ พอเพียง : ปฏิบัติการโรงเรียนเศรษฐกิจพอเพียง, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สานอักษร, ๒๕๕๖).

โรงครัว ร้านอาหาร เศษอาหารจากที่ต่างๆที่เกิดขึ้นในโรงเรียน สามารถนำมาเป็นอาหารเลี้ยงสัตว์ ส่วนเศษผัก ผลไม้ เศษใบไม้ สามารถนำมาแปรรูปเปลี่ยนทำปุ๋ยหมัก ทำน้ำชีวภาพรดน้ำแปลงผักอินทรีย์และต้นไม้ในโรงอาหาร

โรงหมักปุ๋ย นำเศษอาหารและเศษกิ่งไม้ ใบไม้ รวมทั้งการหมักน้ำชีวภาพจากเศษผลไม้ (โดยเฉพาะสับปะรด) นำกลับมาใช้และแจกจ่ายให้คนในชุมชนต่างๆ

น้ำใช้-น้ำทิ้ง จากอาคารเรียน จากโรงครัว ถูกนำมาบำบัดในบ่อบำบัดระบบปิดและระบบเปิด ที่นักเรียนสามารถร่วมกันทำโครงการบำบัดน้ำเสีย โดยนำความรู้ทางวิทยาศาสตร์มาใช้ประดิษฐ์คิดค้นทดลองระบบบำบัดน้ำที่เกิดขึ้นในโรงเรียน ก่อนจะกลายเป็นน้ำใสใช้รดน้ำต้นไม้และคืนลงสู่คลองสาธารณะ เป็นการร่วมดูแลสิ่งแวดล้อมในชุมชนของตนและเกิดจิตสำนึกในการพึ่งพาตนเอง ที่สมาชิกในชุมชนสามารถศึกษาดูการทำงานและตรวจสอบระบบได้

สถานีซ่อม-สร้าง ของเสียที่ซ่อมหรือสรรค์สร้างเป็นสิ่งใหม่ เศษวัสดุต่างๆถูกนำมาปรับเปลี่ยนรูปแบบการใช้ให้เกิดประโยชน์คุ้มค่า ไม่ว่าจะเป็นโต๊ะ เก้าอี้ ชั้น กระดานดำ เครื่องเรือน เครื่องใช้ต่างๆที่เกิดจากการใช้งานในโรงเรียน

อาคารเรียน จัดให้ตั้งอยู่ท่ามกลางธรรมชาติ มีต้นไม้ใหญ่เขียวขจี มีสวนปาร่มรื่น เป็นแหล่งเรียนรู้นอกห้องเรียนของนักเรียนในเรื่องธรรมชาติและระบบนิเวศได้เป็นอย่างดี อีกทั้งกิ่งไม้ใหญ่จากต้นไม้และสวนป่า ก็ถูกนำมาใช้เผาเป็นถ่าน กลับไปใช้ในโรงครัว ช่วยประหยัดพลังงานได้

บึงน้ำ ห้องเรียนธรรมชาติสำหรับเด็กทุกวัยในโรงเรียน ควรออกแบบให้มีบึงน้ำธรรมชาติขนาดใหญ่ เพื่อเป็นการจัดการระบบระบายน้ำ ที่จะช่วยรับน้ำได้มากในหน้าฝน ช่วยป้องกันน้ำท่วม และสามารถเก็บน้ำไว้ใช้รดต้นไม้ในหน้าแล้งได้อีกด้วย การได้อยู่ใกล้ชีวิตธรรมชาติ ย่อมทำให้เด็กเห็นคุณค่า รู้จักดูแลรักษา หวงแหนธรรมชาติแวดล้อมที่ตัวเองอาศัยวิ่งเล่น ปีนป่าย เก็บเศษไม้ ลูกไม้ มาทำของเล่น

โรงเรียนควรเป็นชุมชนที่มีวัฒนธรรมองค์กรและวิถีชุมชนที่ใช้วิถีพอเพียงในชุมชนอย่างเข้มแข็ง เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ร่วมกันของครู ผู้ปกครอง และนักเรียน เป็นกัลยาณมิตรต่อกัน สนับสนุน เอื้อเพื่อ ให้เกียรติและเคารพซึ่งกันและกัน ร่วมมือร่วมใจในการทำกิจกรรมที่เกิดประโยชน์ต่อส่วนรวม ดังนี้^{๑๐๔}

จัดให้มีหลักสูตรการจัดการเรียนการสอน ที่นำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ในบริบทของโรงเรียน เพราะหัวใจของเศรษฐกิจพอเพียง คือ สติและปัญญา ผู้รู้ คือ รู้ตัวเอง ผึกฝนตนจนเกิดปัญญา สามารถตระหนักถึงคุณธรรม มีhiriโอดตัปปะ (ความละอายและเกรงกลัว

^{๑๐๔}อดิสร จันทรสุข, รายงานการวิจัยการปลูกฝังคุณธรรมในเด็กปฐมวัยผ่านกระบวนการสร้างสรรค์ของแกนนำโรงเรียนวิถีพุทธ, โครงการวิจัยภายใต้ทุนสนับสนุนจากศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม (ศูนย์คุณธรรม : สำนักงานบริหารและพัฒนาองค์ความรู้ (องค์การมหาชน),๒๕๕๘).

ต่อบาบ) ความเมตตา กรุณา การไม่เบียดเบียนใคร รวมทั้งการมีปัญญา รู้ว่าอะไรคือสิ่งที่ควรทำ ที่จะเกิดผลดีทั้งต่อตนเองและผู้อื่น ความประหยัด พอดี พอเพียง จึงเป็นพื้นฐานของการอยู่ร่วมกัน และสร้างให้สมาชิกทุกคนในโรงเรียนเป็นบุคคลที่น่ารัก น่าคบ ทำให้โรงเรียนเกิดความอบอุ่น เอื้ออาทร เป็นชุมชนที่น่าอยู่

บูรณาการหลักวิชาการลงสู่วิถีชีวิต ครูจัดการเรียนการสอน ด้วยการให้ได้ลงมือปฏิบัติจริง เรียนรู้จากการทำโครงการ การลงมือปฏิบัติในสถานการณ์ต่างๆ จากบุคคลและชุมชนต้นแบบจนเกิดความเข้าใจในการใช้ชีวิต อยู่กับธรรมชาติอย่างสมดุล เป็นการเรียนรู้ที่แนบอยู่กับวิถีการดำเนินกิจวัตรประจำวัน และการจัดการการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า สมประโยชน์ ผู้เรียนสามารถเรียนรู้การทำงานร่วมกับผู้อื่น กับชุมชน และสังคมภายนอกโรงเรียน สามารถรู้เท่าทันต่อสถานการณ์ต่างๆ ในสังคม เข้าถึงปัญหาและมีส่วนร่วมในการช่วยเหลือชุมชนของตน ตลอดจนสังคมได้

โรงเรียนเป็นพื้นที่ปลอดภัย จัดพื้นที่ต่างๆในบริเวณโรงเรียนเป็นพื้นที่ปลอดภัย มีการรณรงค์ ลด-ละ-เลิก การบริโภคที่เกินจำเป็น ก่อให้เกิดขยะล้น มีการจัดการทรัพยากรอย่างคุ้มค่า ดูแลจัดการทรัพยากรในโรงเรียนอย่างเป็นระบบ จัดพื้นที่ให้คนในชุมชนทำเกษตรอินทรีย์ สนับสนุนการบริโภคการแลกเปลี่ยนในครัวเรือน

ปลูกฝังความประหยัดและอดออม จัดกิจกรรมต่างๆที่ปลูกฝังความประหยัดและอดออมให้กับทุกคนในชุมชน มีกิจกรรมจิตอาสา กิจกรรมส่งเสริมประเพณี วัฒนธรรม และความเป็นไทย ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่น พร้อมทั้งเรียนรู้เท่าทันความหลากหลายของวัฒนธรรมต่างๆ

เลิกลัทธิบริโภคนิยมฟุ่มเฟือย คนในชุมชนพร้อมเพรียงและพร้อมใจกันลด-ละ-เลิก วิถีบริโภคที่ไม่พอเพียง ฟุ่มเฟือย เกินพอดี ครูและบุคลากรทุกคนในโรงเรียนมีความมุ่งมั่น ตั้งใจ เลือกรับใช้สิ่งที่ดี มีความประหยัด อดออม สร้างพฤติกรรมที่พึงปรารถนาให้เกิดขึ้น จนกลายเป็นอุปนิสัยที่ดี ที่สามารถสร้างศรัทธาให้คนในชุมชนได้ปฏิบัติตาม

๒. บ่มเพาะความพอเพียงให้เป็นกิจวัตร ตัวอย่างเช่น

จัดเตรียมอาหารที่เป็นมิตรต่อสุขภาพ โรงเรียนจัดอาหารให้ครู บุคลากร นักเรียน และผู้ปกครองบริโภค ด้วยการปลูกผักปลอดสารพิษรับประทานเอง เปิดโอกาสให้ผู้ทำเกษตรอินทรีย์และผู้บริโภคได้มาพบกัน งดใช้ขวด ถุง ถ้วยพลาสติก กล่องโฟม ส่งเสริมให้ผู้ชื้อนำกล่องหรือปิ่นโตมาใส่อาหาร เพื่อลดขยะพลาสติก

มีของใช้ส่วนตัว ทุกคนในโรงเรียนมีของใช้ประจำตัว เช่น แก้วน้ำ ช้อนส้อม ปิ่นโต กล่อง ถุงผ้า เพื่อลดการใช้ทรัพยากรอื่นๆ เมื่อรับประทานอาหารเสร็จแล้ว ทุกคนสามารถล้างภาชนะที่ใช้ และนำมาใช้ได้เมื่อต้องการ

ดูแลทำความสะอาด ในห้องเรียน ห้องทำงาน เสมือนเป็นบ้านของตัวเอง ทำน้ำยาล้างมือ น้ำยาล้างจาน น้ำยาทำความสะอาดต่างๆที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม เพื่อใช้ในโรงเรียน

๓. แนวทางการส่งเสริมด้านความซื่อสัตย์

การจัดการศึกษาเพื่อให้ความซื่อสัตย์สุจริตเจริญงอกงามขึ้นในตัวเด็กๆ จนเป็นผู้ที่พูดจริง ทำจริง จริงใจ มีความพร้อมทางความประพฤติ กระบวนการสร้างสรรค์ที่เหมาะสมกับการพัฒนาเด็ก ประกอบด้วย^{๑๐๕}

กิจกรรมสร้างสรรค์ เช่น การประดิษฐ์งานศิลปะและงานหัตถกรรมต่างๆ

กิจกรรมเคลื่อนไหวและจังหวะ การร้องเพลงที่มีเนื้อหาส่งเสริมคุณธรรม

การเล่นอย่างมีแบบแผนกติกา เช่น การเล่นกลางแจ้ง เล่นเครื่องเล่นสนาม

การปฏิบัติกิจวัตรประจำวัน ที่เด็กๆจะต้องช่วยเหลือตนเองและดูแลผู้อื่น การให้บริการ ครูอาจารย์และผู้ใหญ่

กิจกรรมเสริมประสบการณ์ เช่น การเล่านิทานที่มีเนื้อหาสอดแทรกคตินิยม การแสดงบทบาทสมมติ รวมถึงการล้อมวงสนทนาพูดคุยถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นทั้งในและนอกห้องเรียน ซึ่งครูสามารถนำมาเป็นตัวอย่าง เป็นกรณีศึกษาในการเรียนรู้และการปลูกฝังความซื่อสัตย์สุจริต ผ่านการฝึกวิเคราะห์จำแนกคุณค่าแท้และคุณค่าเทียมให้กับเด็ก

กระบวนการเหล่านี้จะช่วยให้เด็กเกิดการเรียนรู้ที่จะควบคุมความประพฤติของตนเอง ขณะอยู่กับผู้อื่น เกิดการฝึกฝนวินัย การทำงานร่วมกับผู้อื่น การดูแลรักษาสินทรัพย์ของผู้อื่น ที่เป็นทั้งเครื่องใช้ของตนเองและของส่วนรวม ไม่ล่วงละเมิดในของรักของหวงของผู้อื่น แต่มีน้ำใจ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีเมตตากรุณา ช่วยเหลือเกื้อกูล ไม่ลักขโมย ไม่เอาัดเอาเปรียบ ไม่ละโมภ ไม่คิดหาทางเอาแต่จะได้ คิดให้ คิดเสียสละ พุดจาสุภาพ ถูกกาลเทศะ มีความรับผิดชอบ รักษากฎ กติกา มารยาท ทำแต่สิ่งที่ดีงามถูกต้อง

การดำเนินชีวิตในสังคม ความซื่อสัตย์สุจริตเป็นเรื่องที่สำคัญและจำเป็น ไม่ว่าจะซื่อสัตย์ต่อตนเองหรือผู้อื่น การที่ได้ก็จะมีความซื่อสัตย์สุจริต ครูจะต้องปลูกฝังและสร้างจิตสำนึกเกี่ยวกับความซื่อสัตย์สุจริตอย่างถูกต้อง และให้เห็นโทษของการไม่ซื่อสัตย์สุจริตว่าจะส่งผลต่อตนเองและสังคมอย่างไรบ้าง แล้วทำอย่างไร ครูจึงจะเป็นกัลยาณมิตรที่จะนำพาเด็กๆให้เป็นคนที่พูดจริง ทำจริง เป็นคนจริงใจ เป็นคนตรง ซื่อสัตย์ เป็นที่เชื่อถือ เคารพนับถือของคนอื่น และเป็นผู้ที่เคารพนับถือตัวเองได้ คำตอบก็คือ การฝึกฝนให้เด็กสามารถพึ่งตนเองได้ในทางสติปัญญา ด้วยการที่ครู^{๑๐๖}

^{๑๐๕} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), **ธรรมานุชีวิต พุทธจริยธรรมเพื่อชีวิตที่ดีงาม**, พิมพ์ครั้งที่ ๕๗ (กรุงเทพฯ : ๒๕๕๖).

^{๑๐๖} สุรพล ธรรมรัตน์, **หัวใจรุ่งอรุณ**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สานอักษร มูลนิธิโรงเรียนรุ่งอรุณ, ๒๕๕๑).

รู้จริงและสอนเรื่องราวต่างๆได้อย่างลึกซึ้ง ถึงคุณค่าความดีงาม และเพิ่มพูนสติปัญญาของผู้เรียน โดยที่ความรู้ที่ได้นั้นได้ถูกไตร่ตรองถึงคุณค่าที่มีต่อชีวิตอย่างแท้จริง คำถามที่ว่าเรียนไปทำไม ได้รับการตอบอย่างกระจ่างแจ้ง เด็กๆได้ทดลองคิด ทดลองทำ และนำมาสรุปจนกลายเป็นความรู้ของตน ในบรรยากาศที่ครูมีความเข้าใจในธรรมชาติของผู้เรียน ครูมีเมตตากรุณาต่อผู้เรียนและรับได้ฟังกันอย่างลึกซึ้ง ความรู้ที่ครูได้นั้นจึงผ่านกระบวนการเรียนที่มีทั้งความสนุก ความสุข และความภาคภูมิใจในตนเอง เช่น การได้ลงมือทดลองทำจริง ได้สำรวจพื้นที่เรียนรู้จริง ได้สัมผัสจริง ได้คิดใคร่ครวญจริง ได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้กับผู้รู้จริง เป็นต้น จนผู้เรียนอยากคิดต่อ ทำต่อ โดยเชื่อมโยงและจินตนาการไปสู่ความรู้อื่นๆด้วยความกระตือรือร้น การสอนวิชาความรู้ให้เข้าถึงคุณค่าความดีงามเป็นการฝึกวิถีคิดให้แบบค่าย คือ การน้อมเข้ามาใส่ใจใคร่ครวญด้วยสติปัญญา เข้าถึงความจริง แยกแยะคุณค่าที่ออกจากคุณค่าเทียม และยกจิตให้เป็นกุศล

ฝึกสติในชีวิตประจำวัน ทั้งครูและเด็ก แม้ครูจะมีความรู้มากมาย การจะทำการสอน ทำการงานต่างๆได้ดี ต้องอาศัยสติของตนคอยช่วยเหลือ กำกับตน และประทับประคองกาย วาจา ใจ ให้สามารถแสดงออกได้อย่างเป็นปกติ สามารถข่มใจ ฟ้น พุจิตใจให้สดใสได้

เมื่อครูมีความรู้จริง มีสติ และใจแจ่มใสสดชื่น ขั้นตอนสำคัญต่อไป คือ การวางแผนการสอน โดยเริ่มจากการระบุคุณค่าวิชานั้นๆที่มีต่อจิตใจของผู้เรียนเป็นเรื่องราวอย่างชัดเจน ซึ่งเป็นเป้าหมายคุณค่าที่ครูจะพานักเรียนไปให้ถึง แล้วจึงนำมาจัดลำดับขั้นตอนการสอน เพื่อให้นักเรียนสำนึกในคุณค่าเหล่านั้น โดยแสดงออกได้หรือนำไปใช้ได้ด้วยตนเอง จึงจะเป็นการเรียนรู้อย่างสนุก มีความสุข และภาคภูมิใจในคุณค่าที่เกิดขึ้นกับตน คุณค่าที่เกิดขึ้นกับผู้เรียนนี้ก็คือ ความเห็นที่ถูกต้อง ซึ่งจะช่วยโน้มนำให้เขากระทำแต่ในสิ่งที่ถูกต้อง ความเห็นที่ถูกต้องนี้ เรียกว่า **สัมมาทิฐิ**

๔. แนวทางการส่งเสริมด้านความมีวินัย

โรงเรียนก็เปรียบเสมือนบ้านหลังที่สองของเด็กๆ ดังนั้นโรงเรียนก็เป็นปัจจัยสำคัญที่จะช่วยส่งเสริมวินัยที่ดีและแก้ไขปัญหาวินัยที่ไม่ดี ผู้ที่มีบทบาทสำคัญของโรงเรียนก็คือ ครู ซึ่งเทคนิคการจัดการ ๕ ข้อต่อไปนี้จะเป็นตัวแปรสำคัญที่ทำให้ครูจัดการกับเรื่องวินัยในเด็กได้ง่ายขึ้น^{๑๐๗} ก่อนอื่นต้องบอกกฎหรือข้อตกลงในการปฏิบัติตัวภายในห้องเรียนให้ชัดเจน ซึ่งควรสอดคล้องกับธรรมชาติของเด็กด้วย เช่น ในเด็กเล็กประมาณ ๓ – ๔ ปี เพียงแค่ให้เด็กไม่ลุกเดินและไม่ส่งเสียงดัง

^{๑๐๗}สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ, ตัวชี้วัดและสาระการเรียนรู้แกนกลาง กลุ่มสาระการเรียนรู้สุขศึกษาและพลศึกษา ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช (๒๕๕๑), (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, ๒๕๕๑).

ขณะที่ครูสอน เป็นความคาดหวังที่ถือว่าสมเหตุสมผล และเป็นมารยาททางสังคมเบื้องต้น ที่เด็กจะต้องควบคุมตัวเองให้ได้ อีกทั้งควรใช้ภาษาที่ทำให้เด็กเข้าใจได้ง่าย ใช้น้ำเสียงจริงจังและไม่มีการผ่อนปรนกฎ เพื่อให้เด็กทราบความคาดหวังของครูอย่างชัดเจน ในเด็กโตอาจจะเพิ่มความเห็นร่วมกันระหว่างครูและเด็กโดยช่วยกันสร้างกฎขึ้นมา เนื่องจากเป็นกฎที่เด็กมีส่วนร่วม จึงทำให้เด็กๆทำตามกฎได้ง่ายดาย และป้องกันไม่ให้เกิดความรู้สึกต่อต้าน นอกจากนี้การวางแผนผังที่นั่งก็มีความสำคัญเช่นกัน การวางแผนที่นั่งอย่างชาญฉลาด จะทำให้ครูจัดการกับปัญหาได้ง่ายขึ้น โดยทั่วไปอาจจะให้เด็กผู้ชายนั่งข้างเด็กผู้หญิง เพราะตามธรรมชาติของเด็กเล็ก เด็กผู้หญิงจะเรียบร้อยและมีวินัยมากกว่า

ครูมีความสม่ำเสมอในการเอาใจใส่ต่อเด็กทุกคนอย่างเท่าเทียมกัน อาจกล่าวได้ว่าครูจะต้องกวาดสายตา ๓๖๐ องศา และให้ความสนใจไปที่เด็กทุกคนให้ทั่วห้อง ไม่เจาะจงเฉพาะเด็กที่ตั้งใจเรียนหรือเด็กที่เกเรเท่านั้น การกวาดสายตาและสบตามองเด็กอย่างทั่วถึงมีความสำคัญ เพราะเด็กๆจะยังไม่มีสมาธิควบคุมตัวเองนานๆได้ การสบตาก็ก่อให้เกิดการคอยเตือนให้เด็กมีสมาธิสนใจอยู่กับกิจกรรมในชั้นเรียนอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ อาจมีกิจกรรมผ่อนคลายระหว่างคาบเรียนตามความเหมาะสม เช่น ให้เล่นเกมลูกนั่งอยู่กับที่ เพื่อเปลี่ยนบรรยากาศและทำให้เด็กไม่เบื่อ

ครูต้องรู้จักควบคุมอารมณ์ของตนเอง มีความใจเย็นและมีเหตุผล เพื่อเป็นแบบอย่างให้กับเด็ก เพราะเด็กเล็กเป็นวัยช่างจดช่างจำพฤติกรรมและคำพูดของบุคคลใกล้ชิด เมื่อครูต้องเผชิญกับปัญหาของเด็กๆที่น่าหงุดหงิดรำคาญใจ ขอให้พึงระลึกไว้ว่าอย่าให้อารมณ์เป็นนายของเรา อย่าให้พฤติกรรมก้าวร้าวในตัวเราแสดงออกมาให้เด็กๆเห็นตัวอย่างที่ไม่ดี ครูควรจะเป็นตัวอย่างที่ดีเพื่อให้เด็กๆเกิดความเคารพเชื่อฟัง นอกจากนี้ เมื่อเกิดกรณีที่ต้องว่ากล่าวตักเตือนเด็กไม่ว่าในเรื่องใดก็ตาม ไม่ควรสร้างปมด้อยให้เด็กโดยการประจานหรือว่ากล่าวให้เด็กอับอายต่อหน้าชั้นเรียน รวมถึงไม่เปรียบเทียบกับเด็กคนอื่นๆ ในบางกรณี ครูอาจต้องเพิกเฉยต่อพฤติกรรมไม่พึงประสงค์ของเด็ก หรือแก้ไขสถานการณ์สำคัญเฉพาะหน้าไปก่อน เพื่อให้สามารถสอนต่อไปได้ตามปกติ แล้วค่อยเรียกเด็กไปพูดคุยตักเตือนเป็นการส่วนตัวภายหลัง เป็นต้น

เมื่อมีปัญหาพฤติกรรมของเด็กเล็กในห้องเรียนจะต้องศึกษาสาเหตุที่แท้จริงเป็นกรณีๆไป ห้ามปล่อยปละละเลย ครูก็เปรียบได้กับคุณหมอที่จะต้องวินิจฉัยสาเหตุของปัญหาให้ได้ก่อน จึงจะสามารถหาวิธีการรักษาได้ถูกต้องและมีประสิทธิภาพ อาจจะปรึกษาครูท่านอื่น เพื่อช่วยกันคิดหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาดังกล่าว สาเหตุโดยทั่วไปที่ก่อให้เกิดปัญหาด้านพฤติกรรมในห้องเรียนคือ กิจกรรมในชั้นเรียนนั้นไม่น่าสนใจ ทำซ้ำบ่อยเกินไป กิจกรรมที่ง่ายไม่ท้าทายทำให้เด็กเบื่อ หรืออาจจะเป็นกิจกรรมที่ยากเกินความสามารถ ทำให้เด็กหงุดหงิดได้ ดังนั้นครูต้องศึกษาหาสาเหตุของพฤติกรรมที่แท้จริงให้พบ จึงจะแก้ปัญหาได้ตรงจุด

ครูควรปรับเปลี่ยนเทคนิคในการฝึกวินัยและเทคนิคการสอน ให้เหมาะสมกับสถานการณ์ ในเด็กแต่ละวัยและแต่ละคน เพราะเด็กแต่ละคนมีพื้นฐานการเลี้ยงดูและอารมณ์แตกต่างกัน เทคนิค การแก้ปัญหาจึงไม่มีสูตรตายตัว แต่ครูสามารถนำวิธีการเสริมแรงทางบวก การเบี่ยงเบนความสนใจ และการขอเวลานอกดังที่กล่าวไว้ข้างต้น มาปรับใช้ได้ โดยเฉพาะวิธีการขอเวลานอก เพื่อให้เด็กสงบ จิตใจ โดยให้เด็กไปนั่งคนเดียวที่มุมสงบตามเวลาที่กำหนด แล้วค่อยให้รวมกลุ่มกับเด็กคนอื่นๆอีกครั้ง วิธีนี้ค่อนข้างใช้ได้ผล และเป็นวิธีการลงโทษที่สมเหตุสมผลกับเด็กเล็ก

ตัวแปรสำคัญของการสร้างเสริมระเบียบวินัยที่ดีให้กับเด็กก็คือผู้ใหญ่ที่ใกล้ชิดเด็ก ใน ครอบครัวก็คือพ่อแม่หรือผู้ปกครอง ส่วนในโรงเรียนก็คือครูนั่นเอง ถ้าเด็กมีปัญหาครูก็ควรแจ้ง ผู้ปกครองเพื่อจะได้แลกเปลี่ยนข้อมูล และช่วยกันหา ทางแก้ไขเพื่อให้ได้ผลสูงสุด

๕. แนวทางการส่งเสริมด้านความสุภาพ

สอนให้เด็กรู้จักตัวเอง ทำความรู้จักกับตัวเอง ด้วยการวิเคราะห์ตัวเอง ว่าเราเป็นคน อย่างไร มีข้อดีและข้อที่ควรปรับปรุงอะไรบ้าง จากนั้นจึงปรับปรุงแก้ไข^{๑๐๘}

สอนให้เด็กอยู่ร่วมกันในหมู่ด้วยดี ในด้านความสัมพันธ์กับผู้อื่น ทั้งเพื่อนฝูง พี่น้อง บุคคล ในครอบครัว ครูอาจารย์ ผู้ใหญ่รอบข้าง สอนให้เด็กกระทำต่อกัน คิดต่อกัน และพูดจากันด้วยเมตตา แสดงไมตรีและความหวังดีต่อเพื่อนๆ ช่วยเหลือกิจธุระของผู้ใหญ่โดยเต็มใจ แสดงกิริยาสุภาพ ยิ้มแย้ม แจ่มใส ประพฤติสุจริต มีมารยาทงดงาม เคารพรับฟังความคิดเห็น และสามารถนับถือกันทั้งต่อหน้า และลับหลัง

ที่สำคัญคือ ครูจะสอนให้เด็กกล่าววาจาสุภาพต่อกัน ปลุกฝังให้เด็กมีความตั้งใจจริงในการปรับปรุง พัฒนาการพูดของตนเอง ฝึกให้เด็กหัดคิดก่อนพูดทุกครั้ง ด้วยการคิดพิจารณา ๓ รอบแล้วจึงพูด โดยมีหลักการว่า พยายามพูดไม่เกิดโทษ ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น พูดถูกกาลเทศะ และบางครั้งการ ไม่พูดก็เป็นสิ่งเหมาะสมที่สุดในสถานการณ์นั้นๆ

ในแต่ละวันก่อนกลับบ้าน ครูอาจให้เด็กทบทวนความสุภาพทางกายและทางวาจา ด้วยการจัด กิจกรรม Home-room ขอบ คุณ-ขอโทษ โดยครูให้เด็กได้ทบทวนสำรวจตัวเองว่า ในวันนี้เรามีการ กระทำหรือคำพูดที่ขาดสติ ที่ก่อให้เกิดปัญหาตามมา หรือให้ผลร้ายโดยที่เราไม่เจตนาที่มี หากมี เกิดขึ้นก็ให้เด็กๆได้ขอโทษกัน และตั้งใจอย่างจริงจังในการปรับปรุงแก้ไข พร้อมทั้งมีการให้เด็กๆได้ กล่าวขอบคุณกัน หากเด็กๆได้ช่วยเหลือกัน กล่าววาจาที่สุภาพต่อกัน คิดต่อกันและทำต่อกันด้วย เมตตา

^{๑๐๘} ชาญสาโรภิกขุ, คลายปม ๒, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพฯ : บริษัท คิว พรินท์ แมเนจเม้นท์ จำกัด ,๒๕๕๔)

ครูซึ่งเป็นผู้ทำหน้าที่สั่งสอน ให้การศึกษาแก่เด็ก ควรเป็นตัวอย่างประพฤติตนสุภาพ เรียบร้อย อ่อนโยน ละมุนละม่อม มีกิริยามารยาทที่งดงาม มีสัมมาคารวะ อ่อนน้อมถ่อมตน ไม่ก้าวร้าว รุนแรง ตามหลักกัลยาณมิตรธรรม คือ^{๑๐๙}

น่ารัก มีเมตตากรุณา ใส่ใจเด็กและประโยชน์สุขของเด็กเป็นที่ตั้ง เข้าถึงจิตใจ สามารถ สร้างความรู้สึกสนิทสนม เป็นกันเอง ชวนให้เด็กอยากเข้าไปปรึกษาไต่ถาม

น่ารัก เป็นผู้หนักแน่น ถือหลักการเป็นสำคัญ มีความประพฤติสมควรแก่ฐานะ ทำให้ เด็กเกิดความรู้สึกอบอุ่นใจ เป็นที่พึ่งได้และปลอดภัย

น่าเจริญใจ มีความรู้จริง และเป็นผู้ฝึกฝนปรับปรุงตนอยู่เสมอ เป็นที่น่ายกย่อง ควรเอา อย่าง ทำให้เด็กเอ๋ยอ้างและรำลึกถึงด้วยความซาบซึ้ง มั่นใจ และภาคภูมิใจ

รู้จักพูดให้ได้ผล รู้จักชี้แจง อธิบายให้เด็กเข้าใจ รู้ว่าเมื่อไรควรพูดอะไร อย่างไร คอยให้ คำแนะนำว่ากล่าวตักเตือน เป็นที่ปรึกษาที่ดีแก่เด็ก

อดทนต่อถ้อยคำ พร้อมที่จะรับฟังคำปรึกษาซักถาม ตลอดจนคำล่วงเกิน คำตักเตือน วิพากษ์วิจารณ์ต่างๆ อดทนฟังได้ ไม่เบื่อหน่าย

แสดงเรื่องเล่าได้ กล่าวชี้แจงเรื่องต่างๆ ที่ยุ่งยากลึกซึ้งให้เข้าใจได้ และสอนเด็กให้ได้ เรียนรู้เรื่องราวที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้นไป

ไม่ชักนำในทางเสื่อมเสีย หรือเรื่องเหลวไหลไม่สมควร ความมีกัลยาณมิตรและเป็น กัลยาณมิตรนี้ เป็นคุณสมบัติที่คนเป็นครูควรตั้งไว้เป็นข้อแรก และควรตั้งเป้าหมายว่า ทำอย่างไร จะ ให้ชุมชนหรือสังคมของเราเป็นชุมชนแห่งกัลยาณมิตร เพราะความเป็นกัลยาณมิตรต่อกัน จะเป็น ปัจจัยในทางที่เอื้อต่อการศึกษาหรือการพัฒนาทุกด้าน ครูก็เป็นปัจจัยเอื้อต่อการพัฒนาชีวิตของลูก ศิษย์ ครูด้วยกันเอง และเด็กต่อกันด้วยกันก็เป็นปัจจัยเอื้อต่อกัน ผู้บริหารก็เป็นปัจจัยเอื้อต่อการ เจริญงอกงามของครูอาจารย์และของทุกคนในชุมชน

๖. แนวทางการส่งเสริมด้านความสะอาด

ข้อปฏิบัติที่นำไปสู่ความเจริญก้าวหน้าของชีวิต ได้แก่ การรักษาสุขภาพให้ดี มีระเบียบ วินัย ได้คนดีเป็นแบบอย่าง ตั้งใจเรียนให้รู้จริง ทำแต่สิ่งที่ถูกต้องดีงาม และมีความขยันหมั่นเพียร ครู จึงจัดกิจกรรมให้ลูกเรียนรู้เรื่องความสะอาด ดังตัวอย่างต่อไปนี้^{๑๑๐}

^{๑๐๙}พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต), *วิธีคิดตามหลักพุทธธรรม*, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สยาม, ๒๕๔๒).

^{๑๑๐}สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ, *ตัวชี้วัดและสาระการเรียนรู้แกนกลาง กลุ่มสาระการเรียนรู้สุขศึกษาและพลศึกษา ตาม หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช (๒๕๕๑)*, (กรุงเทพ : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, ๒๕๕๑).

สอนเด็กทำความสะอาดกาย ครูจัดให้เด็กได้สำรวจความสะอาดร่างกายของตนเองก่อนเข้าเรียน และจัดกิจกรรมให้เด็กได้แปรงฟันหลังอาหาร ล้างมือ ล้างหน้า (หรืออาจอาบน้ำ) ก่อนเข้านอน ฝึกให้เด็กทำความสะอาดร่างกายของตนเองหลังการขับถ่าย การล้างมืออย่างถูกวิธีอย่างสม่ำเสมอ เป็นต้น

สอนการใช้ผ้าเช็ดหน้า ทางโรงเรียนอาจสื่อสารกับทางบ้านให้ผู้ปกครองจัดเตรียมผ้าเช็ดหน้าให้เด็กมาโรงเรียนทุกวัน และทุกเช้าก่อนเริ่มเรียน คุณครูจะตรวจเช็ค ว่า เด็กได้พกผ้าเช็ดหน้ามาโรงเรียนหรือไม่ และสอนการใช้ผ้าเช็ดหน้าให้ถูกวิธี ตั้งแต่การปักชื่อของตัวเองลงบนผ้าเช็ดหน้า เพื่อให้รู้ว่าเป็นของใคร การพับผ้าเช็ดหน้าใส่กระเป๋า และการใช้เช็ดหน้าหรือปิดปาก เพื่อดูแลตัวเอง ไม่ให้แพร่เชื้อไปยังผู้อื่น

สอนเด็กช่วยดูแลทำความสะอาดสิ่งแวดล้อม ช่วงเวลารับประทานอาหารกลางวัน เป็นช่วงเวลาของการเรียนรู้กิจกรรมในวิถีชีวิตที่จำเป็นสำหรับเด็กเล็ก ครูจะสอนให้เด็กช่วยกันจัดโต๊ะอาหาร และเมื่อรับประทานอาหารเรียบร้อยแล้ว สอนให้เด็กล้างจาน ทำความสะอาดภาชนะให้ถูกวิธี พร้อมทั้งดูแลจัดเก็บเข้าที่ให้เรียบร้อย สำหรับกล่องนมที่เด็กนำมาจากบ้านดื่มหรือที่โรงเรียนจัดเตรียมให้เด็กดื่ม เมื่อเด็กดื่มเสร็จแล้ว ทั้งลงถังขยะเลย ก็จะสกรปรก ครูควรสอนให้เด็กตัดปากกล่องนม ล้างทำความสะอาด ตากให้แห้ง และเก็บพักกล่องนม เพื่อนำไปรีไซเคิล (Recycle) สำหรับช่วงเวลาหลังเลิกเรียน ฝึกให้เด็กช่วยกันทำความสะอาด เก็บกวาดห้องเรียน และแยกขยะเปียก-แห้ง นำไปทิ้งให้ถูกที่ **สอนเด็กทำความสะอาดใจ** ถ้ากิเลสของเรามาก ปัญหา รุมล้อมชีวิตก็จะมาก ภาระสำคัญของมนุษย์ จึงต้องเอาชนะกิเลสและอยู่เหนือปัญหาให้ได้ ภาระเช่นนี้ทุกคนสามารถทำได้สำเร็จ ยุทธศาสตร์ที่นำมาฝึกเด็กได้ผลชะงัด คือ **การพัฒนาจิตใจ** เพื่อเอาชนะกิเลสและปัญหาชีวิต ด้วยการ **เจริญสมาธิภาวนา** จะทำให้เด็กเห็นความคิดของตัวเองชัดเจน เห็นเรื่องที่ชอบคิด เรื่องที่ชอบวิตกกังวล เรื่องที่หมกมุ่น เพราะธรรมชาติของจิต ชอบคิดไม่หยุดหย่อน และสร้างเรื่องได้ต่าง ๆ นานา จิตใจของเราจึงเหมือนห้องที่เต็มไปด้วยของหลายอย่าง ซึ่งทำให้เราทำอะไรไม่สะดวก เมื่อไม่ได้จัดระเบียบ จึงสร้างปัญหา จิตใจของเรามีแต่ความคิดเต็มไปหมด นอนหลับก็ยังฝันอะไรต่ออะไร ไม่ได้พักผ่อนอย่างแท้จริง เราจึงควรทำความสะอาด ค่อย ๆ ขนความคิดที่ไม่มีประโยชน์ ที่เกิดจากความโลภ ความโกรธ ความหลงออกไป ให้เหลือแต่ความคิดที่มีเหตุมีผล และค่อยจัดระเบียบใหม่ จิตใจของเราจะได้เป็นห้องที่ปลอดโปร่ง ที่อากาศบริสุทธิ์ได้ถ่ายเท ไม่อย่างนั้นก็ต้องทนอยู่ในห้องระเกะระกะ และอากาศอับด้วยความอึดอัดใจอย่างไม่มีวันสิ้นสุด

การสอนให้เด็กทำความสะอาดใจ ด้วย **กิจกรรมฝึกสติ** โดยฝึกให้เด็กสวดมนต์ นั่งสมาธิ เดินจงกรม การฝึกสมาธิสำหรับเด็ก อาจเน้นกิจกรรมเคลื่อนไหวหรือการสวดมนต์ เพราะการสวดมนต์เป็นการโยกไปถึงพฤติกรรมช่วยให้เรียบร้อย และทำให้จิตใจสงบ สำหรับเด็ก ครูจะเลือกบทสวดมนต์ที่มีความหมาย มีถ้อยคำที่ดีงาม มีพุทธภาษิตดีๆ มีสาระว่าเราจะดำเนิน ชีวิตกันอย่างไร

ครูและเด็กจะสวดมนต์ไปพร้อมกัน พอสวดจบ จิตใจสงบสบาย ครูก็จะชักชวนเด็กๆว่า เรามาคุยกัน เรื่องบทสวดมนต์กัน อาศัยบทสวดนี้เป็นข้อปรารภในการคุยกับเด็ก แล้วก็อธิบาย พร้อมทั้งยกตัวอย่างหรือเล่านิทานให้ฟัง เด็กก็ได้มีส่วนร่วม เป็นกิจกรรมที่เป็นเรื่องสมาธิ และเป็นเรื่องศีล แล้วยังได้ความรู้ เป็นเรื่องปัญญาไปด้วยกันหมดเลย

๗. แนวทางการส่งเสริมด้านความสามัคคี

ความสามัคคีเกิดขึ้นด้วยเหตุปัจจัยอะไร อะไรเป็นอุปสรรคที่ทำให้ความสามัคคีไม่เกิดขึ้น หรือเกิดขึ้นแล้วอยู่ไม่นาน มีเหตุปัจจัยอะไรบ้างที่จะสนับสนุนให้ความสามัคคีที่เกิดขึ้นอยู่ได้นาน อะไรเป็นเหตุปัจจัยที่ทำให้ความสามัคคีที่เกิดขึ้นแล้วเสื่อมหายไป ครูจะสอนให้เด็กศึกษาจับหลัก ความเปลี่ยนแปลงตามเหตุตามปัจจัย และใช้ความเพียรพยายาม ใช้สติปัญญาป้องกันไม่ให้เหตุปัจจัยของความไม่สงบเกิดขึ้น แต่ถ้าเกิดขึ้นแล้ว ก็มีความฉลาด มีความเพียรพยายาม มีหลักในการระงับเหตุปัจจัยเหล่านั้น ฉลาดเรียนรู้ในวิธีที่จะสร้างสันติภาพที่ยังไม่เกิดขึ้น และที่จะรักษาสันติภาพที่เกิดขึ้นแล้ว โดยครูอาจสร้างความเข้าใจในเรื่องความสามัคคีให้เด็กได้จากเหตุการณ์ต่างๆ เหล่านี้ ได้แก่^{๑๑๑}

สอนเรื่องกีฬา กีฬาเป็นเรื่องสนุก แต่บางครั้งเด็กก็คาดหวังที่จะต้องชนะเพียงอย่างเดียว ครูจึงให้เด็กคิดวิเคราะห์ถึงคุณค่าที่แท้จริงจากการเล่นกีฬาว่า “เราเล่นกีฬาทำไม” เพื่อสร้างความรักสามัคคีกับเพื่อน เพื่อออกกำลังกายให้สุขภาพแข็งแรง “การที่เด็กแพ้ แท้จริงแล้วเป็นประโยชน์หรือเป็นโทษต่อเด็ก” เด็กๆ จะได้ฝึกฝนและพัฒนาความสามารถให้ดีขึ้นต่อไป ทั้งยังได้ฝึกและฝึกตัวเองจากการเล่นกีฬาตามกติกาที่กำหนดไว้ ไม่มุ่งหวังแค่จะชนะเพียงอย่างเดียว

สอนเรื่องเล่น การเล่นเป็นกิจกรรมที่สนุกสนานมากสำหรับเด็ก จึงเป็นกิจกรรมที่เด็กโปรดปราน แต่ในหลายๆ ครั้งการเล่นกลับกลายเป็นปัญหาระหว่างเด็กๆ หรือเด็กกับครูได้ไม่น้อย เพราะต้องคอยเป็นคนกลางแก้ปัญหาความขัดแย้งต่างๆ ที่เกิดขึ้นระหว่างการเล่น ครูจะแนะนำให้เด็กคิดสืบสาวหาเหตุปัจจัยว่า “ความขัดแย้งนั้นมีสาเหตุมาจากอะไร และทำอย่างไรเราจึงจะจัดการความขัดแย้งนั้นไปได้” การเอาชนะหรือการทะเลาะกัน เป็นตัวแก้ปัญหาจริงหรือไม่ แต่ถ้าเด็กๆ ลองเปลี่ยนวิธีเป็นการรู้จักให้ รู้จักเสียสละ แบ่งปัน “ความรู้สึกและสิ่งที่เกิดขึ้นตามมาจะเป็นอย่างไร” เป็นอีกวิธีในการสอนให้เด็กรู้จักการแบ่งปันและมีจิตใจเมตตา นึกถึงความรู้สึกของผู้อื่น รู้จักให้อภัย กล้ายอมรับผิด และพร้อมจะแก้ไขปรับปรุงตัวเองใหม่

^{๑๑๑}สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ, ตัวชี้วัดและสาระการเรียนรู้แกนกลาง กลุ่มสาระการเรียนรู้สุขศึกษาและพลศึกษา ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช (๒๕๕๑), (กรุงเทพ : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, ๒๕๕๑).

สอนเรื่องการทำงานเป็นกลุ่ม ครูอาจมอบหมายงานให้เด็กได้ทำงานเป็นกลุ่ม เริ่มจากการทำงานเป็นคู่ และเป็นกลุ่มเล็กๆ ๓ - ๕ คน เมื่อเห็นว่าเด็กๆ สามารถดูแลรับผิดชอบต่อหน้าที่ของตัวเองได้แล้ว การร่วมกันทำงานเป็นกลุ่ม ความรับผิดชอบต่อหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย จะช่วยให้เด็กสามารถทำงานที่ยากลำบากให้สำเร็จได้ ช่วยให้เด็กเกิดความมั่นใจในตนเอง เพราะสามารถช่วยกันฟันฝ่าอุปสรรคจนลุล่วงไปได้ ผลดีจากการช่วยกันทำงานเป็นกลุ่ม คือ เด็กๆ จะได้สัมผัสความคิดเห็นและวิธีการทำงานที่แตกต่างกัน เป็นการขยายมุมมองและประสบการณ์ให้กว้างขึ้น ช่วยให้เกิดการเรียนรู้ที่จะยอมรับความแตกต่าง ทำให้คำนึงถึงความคิดเห็นและความต้องการของผู้อื่นมากขึ้น แทนที่ยึดติดกับความคิดเห็นและความต้องการของตนเองอย่างเดียว

สอนเรื่องการแลกเปลี่ยนประสบการณ์และความคิดเห็น หลังจากที่เด็กๆ ทำงานร่วมกันแล้ว ครูอาจจัดให้มีช่วงเวลาของการทบทวน ไตร่ตรอง พิจารณา ร่วมกันแลกเปลี่ยนประสบการณ์และความคิดเห็นต่างๆ จากการทำงานร่วมกัน อะไรเป็นข้อดีจากการทำงานครั้งนี้ และมีอะไรที่ต้องปรับปรุงเพื่อจะทำงานดีขึ้นได้ การทบทวนนี้จะทำให้เด็กๆ ได้แง่คิด ความรู้ หรือบทเรียนอันหลากหลายจากเพื่อน ครู หรือผู้ใหญ่ในชุมชน ซึ่งเป็นประโยชน์แก่ตนเอง และยังช่วยให้เด็กแต่ละคนได้ทบทวนประสบการณ์ของตนเอง สามารถสรุปเป็นข้อคิดและบทเรียนสำหรับตัวเอง เพื่อนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อไปได้

สอนเรื่องการเจริญสติ เราทุกคนเป็นเพื่อนมนุษย์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ไม่มีใครในโลกนี้ต้องการความทุกข์แม้แต่นิดเดียว ไม่มีใครในโลกนี้ที่จะปฏิเสธความสุขแม้แต่นิดเดียว ทุกคนเหมือนกันหมด เด็กทุกคนจึงควรได้ฝึกตัวเองด้วยศีล ด้วยสมาธิ และเจริญสติให้ได้สัมผัสความสงบด้วยการสวดมนต์ นั่งสมาธิ แผ่เมตตา อย่างรู้ความหมายและประโยชน์ของสติ ฝึกให้เด็กๆ มีสติในการฟัง อ่าน คิด ถาม และเขียน ด้วยกิจกรรมการเคลื่อนไหวอย่างมีสติ ฝึกสมาธิเบื้องต้นด้วยการนับลมหายใจ เมื่อเด็กมีความสงบภายในแล้ว ความดีนรณุนวายที่จะแสวงหาความสุขนอกตัวก็น้อยลงเป็นธรรมดา มันยังไม่หายไปทีเดียว แต่อย่างน้อยเขาก็สามารถควบคุมตัวเองภายในกรอบของศีลธรรม ไม่เบียดเบียนใคร ไม่สร้างความทุกข์ ความเดือดร้อนกับครอบครัว กับชุมชน ซึ่งเป็นผลมาจากความสงบภายใน^{๑๑๒}

๘. แนวทางการส่งเสริมด้านความมีน้ำใจ

สร้างความมีน้ำใจ ด้วยการเจริญสติ ได้แก่ การสวดมนต์ นั่งสมาธิ เดินจงกรม ฟังเพลงธรรมะจากครูบาอาจารย์ต่างๆ และพูดคุยข้อธรรมที่ได้จากการฟัง^{๑๑๓}

^{๑๑๒} พระไพศาล วิสาโล, สุขแท้ด้วยปัญญา วิธีสู่สุขภาวะทางปัญญา, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, (กรุงเทพฯ : ปาปिरุส พับลิเคชั่น, ๒๕๕๒).

^{๑๑๓} ชยสาโรภิกขุ, ความรู้ไม่ท่วมหัว เอาตัวรอดได้, (กรุงเทพฯ : โรงเรียนทอสี, ๒๕๔๑).

การสวดมนต์ เป็นการปลูกฝังสร้างความรู้สึกสमानสามัคคีในชุมชน ทำให้รู้สึกว่าเป็นหมู่เดียวกัน และเป็นโอกาสที่จะทบทวนคำสอน เป็นการตั้งต้นสำหรับวันใหม่ ด้วยความรู้สึกตัว มีสติ ทั้งยังเป็นอุบายในการเปลี่ยนอารมณ์ให้จิตอยู่ในปัจจุบัน ไม่ฟุ้งซ่านวุ่นวาย ทางโรงเรียนจะเริ่มต้นตอนเช้าด้วยการให้เด็กๆ ได้สวดมนต์ประสานเสียง ๓ เวลา คือ ก่อนเริ่มกิจกรรมการเรียนการสอน ระหว่างวัน และกิจกรรมก่อนกลับบ้าน และนำบทที่ได้สวดมนต์มาพูดคุยให้เข้าใจถึงความหมายและประโยชน์ของการปฏิบัติตามข้อธรรมนั้น

การนั่งสมาธิ ครูจะให้เด็กเอาขาขวาทับขาซ้าย มือขวาทับมือซ้าย ตั้งกายให้ตรง นั่งให้สบาย พอดี หายใจให้สบาย กำหนดรู้ลมหายใจเข้า ลมหายใจออก โดยสม่ำเสมอ ติดต่อกัน ไม่ต้องคิดอะไร หน้าที่ของเด็ก คือ เอาใจใส่ กำหนดรู้ลมเข้า-ลมออก ทำให้ดีที่สุด มีความรู้สึกตัวทั่วพร้อม กำหนดต่อไปเรื่อยๆ จิตจะสงบ ลมหายใจจะละเอียด เบา เป็นกายที่ควรแก่การงาน เป็นจิตที่ควรแก่การงาน สำหรับเด็กที่นั่งสมาธิแล้วไม่สงบ ก็ไม่เป็นไร นั่งสงบก็นั่ง นั่งไม่สงบก็นั่ง นั่งให้เป็นศีล สงบกาย สงบวาจา ให้อยู่ในทำนองต่อไป พยายามรักษาใจ อดทนทำ แต่ระวังอย่าทุกข์ใจกับจิตที่ไม่สงบ ไม่สงบก็เพียงแต่รับรู้ไว้ เรามีหน้าที่กำหนดรู้ว่าสงบหรือไม่สงบเท่านั้น สุดท้ายตั้งใจแผ่เมตตา ส่งถึงทุกคน ทุกชีวิต ไม่จำกัด ไม่ยกเว้น แม้แต่คนที่เราไม่ชอบ ตั้งใจ คิดดี พูดดี ทำดีในทุกกรณี^{๑๑๔}

สร้างความมีน้ำใจ ด้วยการฟัง-พูด-เขียน

ฟัง คนอื่นพูดอย่างตั้งใจ ไม่ขัดคอ ไม่สอดแทรก ขัดจังหวะ หรือทักท้วงให้เสียหน้า รับฟังสิ่งที่เพื่อนหรือผู้อื่นกำลังทำหรือสนใจ แล้วหาทางสนับสนุน ครูจะให้เด็กรับฟังความทุกข์และช่วยกันคิดหาทางแก้ปัญหา รวมทั้งรับฟังความสำเร็จและความสุขของผู้อื่น แล้วร่วมยินดี

พูด ขอบคุณ ขอโทษให้ติดปาก ขอบคุณเมื่อมีใครทำดีต่อเรา ขอโทษเมื่อเราทำให้ผู้อื่นไม่พอใจ ครูจะส่งเสริมให้เด็กพูดด้วยคำสุภาพ ไพเราะ อ่อนหวาน มีคำลงท้าย ครับ/ค่ะ ครูจึงต้องไม่พูดจาหยาบคาย ข่มขู่ตะคอก เหน็บแนม ประชดประชัน ซึ่งจะแบบอย่างที่ไม่ดีให้กับเด็ก ครูจะฝึกให้เด็กรู้จักพูดชมเชยผู้อื่นบ่อยๆ เพื่อสร้างกำลังใจ ชวนเพื่อนคุยในสิ่งที่เขาสนใจ พูดถึงความดีของผู้อื่น ไม่นินทาว่าร้าย ไม่โกรธ ไม่โมโห และฝึกละเว้นจากการพูดคำที่ไม่ดี

เขียนคำขอบคุณแก่ผู้ที่ทำดีหรือช่วยเหลือเรา ฝึกเขียนชื่นชมเพื่อนหรือผู้ที่ทำดีเป็นพิเศษที่ได้พบเห็นในห้องเรียน ในโรงเรียน หรือข่าวทางหนังสือพิมพ์ รวมทั้งฝึกเขียนอวยพรวันเกิดเพื่อน ครูพ่อแม่ และสามารถเขียนป้ายเตือนอันตรายต่างๆ ที่เกิดขึ้นในโรงเรียน นำไปติดไว้ เพื่อมิให้ผู้อื่นเป็นอันตราย เช่น ระวังพื้นลื่น ระวังไฟดูด ระวังตก เป็นต้น

^{๑๑๔} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), ธรรมบุญชีวิต พุทธจริยธรรมเพื่อชีวิตที่ดีงาม, พิมพ์ครั้งที่ ๕๗, (กรุงเทพฯ :๒๕๕๖).

สร้างความมีน้ำใจด้วยกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ ทางโรงเรียนอาจจัดกิจกรรมให้นักเรียนออกนอกโรงเรียนไปมีกิจกรรมช่วยเหลือคนในชุมชน ในสังคมที่เป็นทุกข์บ้าง ให้ได้เปิดหูเปิดตา ให้ได้รู้ว่าคนจน คนมีปัญหา เขาเป็นอย่างไรกัน เพราะไม่ต้องการให้วัฒนธรรมคนรวย-วัฒนธรรมคนจนไปคนละทาง แต่จะสร้างความรู้สึก มีความรัก ความเมตตาเอื้อเฟื้อต่อกันและกัน มีน้ำใจต่อกัน ด้วยกิจกรรมทางสังคม เริ่มต้นด้วยการฝึกฝนบำเพ็ญประโยชน์ในโรงเรียนก่อน เช่น การทำความสะอาดห้องเรียน ห้องน้ำ การทำอาหาร การฝึกเป็นผู้บริการผู้อื่น การล้างจาน การแยกขยะ การรดน้ำต้นไม้ ฯลฯ

๒.๕ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง “การส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม ของผู้บริหารโรงเรียนขยายโอกาส กลุ่มสองพระ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสมุทรปราการเขต ๑” ผู้วิจัยได้รวบรวมงานวิจัยต่างๆ ไว้ ดังนี้

งานวิจัยในประเทศ

งานวิจัยที่เกี่ยวกับการส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม ของผู้บริหารโรงเรียน ได้มีงานวิจัยในประเทศได้มีผู้วิจัยไว้หลายท่าน ทางผู้วิจัยได้รวบรวมมาเพื่อใช้ประกอบการวิจัย ดังนี้

พระครูวรปัญญานุโยค (บุญเรือง รวิวิโส) ได้วิจัยเรื่อง “ความคิดเห็นของนักเรียนที่มีต่อการส่งเสริมจริยธรรมของโรงเรียนปริยัติรังสรรค์อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี ๑” ผลการวิจัยพบว่าอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า นักเรียนมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมากทุกด้าน โดยเรียงลำดับตามค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย ดังนี้ ๑. ด้านความรับผิดชอบ ๒. ด้านความเสียสละ ๓. ด้านความมีระเบียบวินัย ๔. ด้านความซื่อสัตย์ ๕. ด้านความกตัญญูกตเวทิตะ ๖. ด้านความประหยัด และ ๗. ด้านความเมตตากรุณา^{๑๑๕}

พระครูวิวิธกาญจนคุณ สุภาจาโร (คำมี) ได้วิจัยเรื่อง “ความคิดเห็นของบุคลากรในโรงเรียนที่มีต่อการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนช่วงชั้นที่ ๓ ของโรงเรียนเทพมงคลรังษี สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษากาญจนบุรีเขต ๑” ผลการวิจัยพบว่า ๑. ความคิดเห็นโดยภาพรวมของผู้บริหารและครูสอนของโรงเรียนเทพมงคลรังษีสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษากาญจนบุรี เขต ๑ ให้ความสำคัญใน บุคลากรในโรงเรียนที่มีต่อการส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรมของนักเรียนช่วงชั้นที่ ๓ ของโรงเรียนเทพมงคลรังษี สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษากาญจนบุรี เขต ๑ โดยรวมทุกด้านอยู่ใน

^{๑๑๕}พระครูวรปัญญานุโยค (บุญเรือง รวิวิโส), “ความคิดเห็นของนักเรียนที่มีต่อการส่งเสริมจริยธรรมของโรงเรียนปริยัติรังสรรค์อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี ๑”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

ระดับมากโดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๘๐ ๒. ความคิดเห็นโดยภาพรวมของนักเรียนต่อ บุคลากรในโรงเรียนที่มีต่อการส่งเสริมคุณธรรม และจริยธรรมของนักเรียนช่วงชั้นที่ ๓ ของโรงเรียนเทพมงคลรังษี สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษากาญจนบุรี เขต ๑ โดยรวมทุกด้านอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๔ ๓. การเปรียบเทียบคุณธรรม และ จริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนเทพมงคลรังษี สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษากาญจนบุรี เขต ๑ ตามตัวแปร เพศ อายุ และวุฒิการศึกษา ๑. เปรียบตัวแปร เพศ พิจารณาโดยรวมพบว่า คุณธรรมและจริยธรรมของนักเรียนแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ ๒. เปรียบตัวแปรอายุ และวุฒิการศึกษาพิจารณาโดยรวมพบว่า คุณธรรม และ จริยธรรมของนักเรียนแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕^{๑๖}

พระครูภากรวิหารกิจ (ปกากโร) ได้วิจัยเรื่อง “ความคิดเห็นของผู้ปกครองนักเรียนที่มีต่อคุณธรรมและจริยธรรมของนักเรียนศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดยานนาวา กรุงเทพมหานคร” ผลการวิจัยพบว่า ๑. ผู้ปกครองที่ตอบแบบสอบถามส่วนมากเป็นผู้หญิงมีจำนวน ๑๗๗ คน คิดเป็นร้อยละ ๖๘.๑ ผู้ชายมีจำนวน ๘๓ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๑.๙ ส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง ๕๑ ปีขึ้นไปมีจำนวน ๑๑๓ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๓.๕ มีวุฒิการศึกษาระดับปริญญาตรีมากที่สุด มีจำนวน ๑๔๘ คน คิดเป็นร้อยละ ๗๖.๒ ประกอบอาชีพรับราชการ/รัฐวิสาหกิจมากที่สุด มีจำนวน ๑๑๙ คนคิดเป็นร้อยละ ๔๑.๘ ส่วนใหญ่มีรายได้ ๒๐,๐๐๑ ขึ้นไปมากที่สุด จำนวน ๑๔๓ คนคิดเป็นร้อยละ ๕๕.๐ ๒. ความคิดเห็นของผู้ปกครองนักเรียนที่มีต่อคุณธรรมและจริยธรรม ของนักเรียนศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ วัดยานนาวา กรุงเทพมหานครพบว่า ผู้ปกครองนักเรียน มีความคิดต่อคุณธรรมและจริยธรรม ของนักเรียนศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ วัดยานนาวา กรุงเทพมหานคร ในภาพรวม อยู่ในระดับมากและเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ทุกด้านอยู่ในระดับมาก ตามลำดับดังนี้ ๑) ด้านความกตัญญู ๒) ด้านความซื่อสัตย์ ๓) ด้านความมีระเบียบวินัย ด้านความรับผิดชอบ ๕) ด้านความขยันหมั่นเพียร ๖) ด้านความเสียสละ ๓. การเปรียบเทียบความคิดเห็นของผู้ปกครองนักเรียนที่มีต่อคุณธรรมและจริยธรรมของนักเรียนศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ วัดยานนาวา กรุงเทพมหานครจำแนกตามสถานภาพส่วนตัวของผู้ปกครองได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษาอาชีพรายได้โดยภาพรวม พบว่า ผู้ปกครองมีความคิดเห็นคุณธรรมและจริยธรรม ของ

^{๑๖}พระครูวิจิตรญาณคุณ สุภาจาโร (คำมี), ““ความคิดเห็นของบุคลากรในโรงเรียนที่มีต่อการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนช่วงชั้นที่ ๓ ของโรงเรียนเทพมงคลรังษี สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษากาญจนบุรีเขต ๑”,วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐).

นักเรียนศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดยานนาวา กรุงเทพมหานครไม่แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ จึงไม่สอดคล้องกับสมมติฐาน^{๑๑๗}

พระครูประโชติจันทร์วิมล (นาม จนทโชโต) ได้วิจัยเรื่อง “การศึกษาเรื่องการส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรม นักเรียนโรงเรียนนวมินทราชินูทิศ หอวัง นนทบุรี อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี” ผลการวิจัยพบว่า ๑. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับการส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรม นักเรียนโรงเรียนนวมินทราชินูทิศ หอวัง นนทบุรี อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี ที่กำลังศึกษาอยู่ในระดับชั้นมัธยมศึกษา พบว่า โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า อยู่ในระดับมากที่สุด ๕ ด้าน ได้แก่ ด้านความมีน้ำใจ ด้านความประหยัด ด้านความขยัน ด้านความมีวินัย และด้านความซื่อสัตย์ ๒. ผลการวิเคราะห์การเปรียบเทียบการส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรม นักเรียนโรงเรียนนวมินทราชินูทิศ หอวัง นนทบุรี อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี ที่กำลังศึกษาอยู่ในระดับชั้นมัธยมศึกษา จำแนกตามเพศและระดับชั้นเรียน โดยภาพรวม พบว่า ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านก็พบว่า ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕^{๑๑๘}

พระสมุทรพิศิษฐครุณ มหิสรโร (แสนเจริญ) ได้วิจัยเรื่อง “ศึกษาพฤติกรรมทางจริยธรรมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ โรงเรียนวัดทางหลวงโพธิ์ทองและโรงเรียนวัดฝาง อำเภอเมือง จังหวัดนนทบุรี” ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนส่วนใหญ่เป็นหญิง มีอายุอยู่ระหว่าง ๑๑-๑๔ ปี รองลงมา มีอายุอยู่ระหว่าง ๙-๑๐ ปี โดยนักเรียนมีการรับรู้ข่าวสารจากโรงเรียน รองลงมา มีการรับรู้ข่าวสารจากครอบครัวและโรงเรียน ซึ่งนักเรียนส่วนใหญ่มีสถานภาพครอบครัวอยู่ร่วมกับบิดาและมารดา รองลงมา มีสถานภาพครอบครัว อยู่ร่วมกับมารดา ผลการวิจัย เกี่ยวกับปัจจัยในโรงเรียน พบว่า ด้านการวางระเบียบของโรงเรียน นักเรียนส่วนใหญ่ทราบว่าการวางระเบียบของโรงเรียน ด้านการจัดกิจกรรมส่งเสริมจริยธรรมของโรงเรียน นักเรียนส่วนใหญ่ทราบว่าการจัดกิจกรรมส่งเสริมจริยธรรมของโรงเรียน ด้านการเข้าร่วมกิจกรรมส่งเสริมจริยธรรม นักเรียนส่วนใหญ่มีการเข้าร่วมกิจกรรมส่งเสริมจริยธรรมของโรงเรียน ผลการวิจัย เกี่ยวกับพฤติกรรมทางจริยธรรมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ โรงเรียนวัดทางหลวงโพธิ์ทอง และโรงเรียนวัดฝาง อำเภอเมือง จังหวัดนนทบุรี ทั้ง ๘ ด้าน ประกอบด้วย ด้านความใฝ่รู้ ด้านความอดทน ด้านความซื่อสัตย์ ด้านความมีระเบียบวินัย

^{๑๑๗}พระครูภากรบริหารกิจ (ปภากรโร), “ความคิดเห็นของผู้ปกครองนักเรียนที่มีต่อคุณธรรมและจริยธรรมของนักเรียนศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดยานนาวากรุงเทพมหานคร”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖).

^{๑๑๘}พระครูประโชติจันทร์วิมล (นาม จนทโชโต), การส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรม นักเรียนโรงเรียนนวมินทราชินูทิศหอวัง นนทบุรี อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖).

ด้านความสามัคคี ด้านความเมตตากรุณา ด้านความกตัญญูกตเวที และด้านความยุติธรรม โดยภาพรวม พบว่า อยู่ในระดับมาก ผลการเปรียบเทียบพฤติกรรมทางจริยธรรมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ โรงเรียนวัดทางหลวงโพธิ์ทอง และโรงเรียนวัดฝาง อำเภอเมือง จังหวัดนนทบุรี ๑. จำแนกตาม เพศ มีพฤติกรรมทางจริยธรรมในด้านความใฝ่รู้ ด้านความอดทน ด้านความซื่อสัตย์ ด้านความมีระเบียบวินัย ด้านความสามัคคี ด้านความเมตตากรุณา ด้านกตัญญูกตเวที และด้านความยุติธรรม โดยภาพรวมและรายด้าน พบว่า มีพฤติกรรมทางจริยธรรมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ๒. จำแนกตาม อายุ มีพฤติกรรมทางจริยธรรมในด้านความใฝ่รู้ ด้านความอดทน ด้านความซื่อสัตย์ ด้านความมีระเบียบวินัย ด้านความสามัคคี ด้านความเมตตากรุณา ด้านกตัญญูกตเวที และด้านความยุติธรรม โดยภาพรวมและรายด้าน พบว่า นักเรียนที่มีอายุต่างกันมีพฤติกรรมทางจริยธรรมไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ๓. จำแนกตาม สถานภาพครอบครัว มีพฤติกรรมทางจริยธรรมในด้านความใฝ่รู้ ด้านความอดทน ด้านความซื่อสัตย์ ด้านความมีระเบียบวินัย ด้านความสามัคคี ด้านความเมตตากรุณา ด้านกตัญญูกตเวที และด้านความยุติธรรม โดยภาพรวมและรายด้าน พบว่า นักเรียนที่มีสถานภาพครอบครัวต่างกัน มีพฤติกรรมทางจริยธรรมไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ซึ่งปฏิเสธสมมติฐานการวิจัย^{๑๑๙}

พระครูสมุห์ศรัณย์ ปญฺญาวชิโร (ท่านุ) ได้วิจัยเรื่อง "การส่งเสริมคุณธรรมนักเรียนระดับประถมศึกษาโรงเรียนวัดเปาโรหิตย์ เขตบางพลัด กรุงเทพมหานคร" ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนมีความคิดเห็นต่อการจัดกิจกรรมส่งเสริมคุณธรรมระดับประถมศึกษา ภาพรวม ๔ ด้าน อยู่ในระดับมาก เรียงลำดับจากมากไปหาน้อย และข้อที่มีลักษณะเด่น คือ การส่งเสริมด้านความมีวินัย นักเรียนเข้าแถวตามระเบียบปฏิบัติตนตามข้อบังคับของโรงเรียน ทุกคนช่วยกันทำความสะอาดห้องเรียนด้วยความเรียบร้อยและเข้าแถวซื้ออาหารกลางวันด้วยความเป็นระเบียบ, การส่งเสริมด้านความรับผิดชอบ โรงเรียนมีการส่งเสริมให้นักเรียนแสดงความสามารถพองชาดิก่อนเข้าเรียนทุกวัน กล้ารับผิดชอบเมื่อตนเองกระทำผิดกฎ ส่งเสริมให้นักเรียนแต่งกายถูกต้องตามวัฒนธรรมไทย รู้จักแก้ไขปรับปรุงตนเองเมื่อปฏิบัติผิดระเบียบของโรงเรียนการส่งเสริม ด้านความซื่อสัตย์สุจริต โรงเรียนมีการส่งเสริมให้นักเรียนมีความซื่อสัตย์สุจริต ยอมรับผิดชอบในสิ่งที่ตนเองกระทำลงไป มีความซื่อสัตย์ต่อพ่อแม่และครูอาจารย์ทั้งต่อหน้าและลับหลัง และสิ่งของผู้อื่นได้แล้วนำไปมอบให้ครูส่งคืนเจ้าของ, การส่งเสริมด้านความกตัญญูกตเวที โรงเรียนมีการเสริมให้นักเรียนให้ความเคารพ พ่อแม่ ครูอาจารย์ นำชื่อเสียงมาสู่ครอบครัวด้วยการทำความดี ตอบแทนผู้มีพระคุณด้วยการตั้งใจเรียนและทำหน้าที่ของตนให้ดี นำข้อคิดของพ่อแม่ ครูอาจารย์ มาเตือนตนเองเสมอและทำให้พ่อแม่ ครูอาจารย์ ได้ภาคภูมิใจ

^{๑๑๙}พระสมุห์พิศิษฐสรณ์ มหิสรโร (แสนเจริญ), “ศึกษาพฤติกรรมทางจริยธรรมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ โรงเรียนวัดทางหลวงโพธิ์ทองและโรงเรียนวัดฝาง อำเภอเมือง จังหวัดนนทบุรี”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗).

ตามลำดับ และผลการเปรียบเทียบ ความคิดเห็นของนักเรียนระดับประถมศึกษาที่มีต่อการจัดกิจกรรมส่งเสริมคุณธรรมแต่ละด้าน โดยภาพรวม พบว่า นักเรียนมีความคิดเห็นต่อการจัดกิจกรรมส่งเสริมคุณธรรมที่ไม่แตกต่างกันอย่างมีระดับนัยสำคัญที่ ๐.๐๕^{๑๒๐}

พระบุญทัน จารุณโณ (กณาลักษณ์) ได้วิจัยเรื่อง "การศึกษาพฤติกรรมเชิงจริยธรรมกับความมีวินัยของนักเรียนมัธยมศึกษาโรงเรียนสิรินธรวิทยานุสรณ์ เทศบาลตำบลนิคมลำโดมน้อย อำเภอสิรินคร จังหวัดอุบลราชธานี" ผลการวิจัยพบว่า ๑. การศึกษาพฤติกรรมเชิงจริยธรรมกับความมีวินัยของนักเรียนมัธยมศึกษาโรงเรียนสิรินธรวิทยานุสรณ์เทศบาลตำบลนิคมลำโดมน้อย อำเภอสิรินคร จังหวัดอุบลราชธานี โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ด้านการละเว้นอบายมุข ด้านความมีสัมมาคารวะ อยู่ในระดับมาก ส่วนด้านความมีวินัยในตนเอง และด้านความเมตตากรุณา อยู่ในระดับปานกลาง ๒. ผลการเปรียบเทียบพฤติกรรมเชิงจริยธรรมกับความมีวินัยของนักเรียนมัธยมศึกษาโรงเรียนสิรินธรวิทยานุสรณ์เทศบาลตำบลนิคมลำโดมน้อย อำเภอสิรินคร จังหวัดอุบลราชธานี ที่มีเพศ อายุ ระดับการศึกษา เกรดเฉลี่ย และอาชีพผู้ปกครองต่างกันมีพฤติกรรมเชิงจริยธรรมความมีวินัยของนักเรียน โดยรวมทั้ง ๔ ด้าน ไม่แตกต่างกัน แต่ด้านอายุแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ จึงทำการวิเคราะห์ความแตกต่างเป็นรายคู่^{๑๒๑}

พระนิคม ชุตินธโร ได้วิจัยเรื่อง “บทบาทในการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมของผู้บริหารครู และผู้ปกครองกลุ่มโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา กรุงเทพมหานคร” ผลการวิจัยพบว่า ๑. บทบาทในการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมของผู้บริหาร ครู และผู้ปกครอง กลุ่มโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา กรุงเทพมหานคร ในภาพรวมและรายด้านอยู่ในระดับมาก เรียงลำดับด้านดังนี้ ด้านความซื่อสัตย์ ด้านความเสียสละ ด้านความมีวินัย และด้านความรับผิดชอบต่อตนเอง ๒. การเปรียบเทียบบทบาทในการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมของผู้บริหาร ครู และผู้ปกครองโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา กรุงเทพมหานคร พบว่า ๑. ผู้บริหาร ครู และผู้ปกครอง ที่มีอายุต่างกัน มีบทบาทในการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม ในด้านความรับผิดชอบต่อตนเอง ด้านความมีวินัย ด้านความซื่อสัตย์ แตกต่างกัน ในด้านความเสียสละ ไม่แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ๒. ผู้บริหาร ครู และผู้ปกครอง ที่มีระดับการศึกษาต่างกัน มีบทบาทในการปลูกฝังคุณธรรม

^{๑๒๐}พระครูสมุห์ศรีธัญญ์ ปณณาวชิโร (ท่าน), “การส่งเสริมคุณธรรมนักเรียนระดับประถมศึกษาโรงเรียนวัดเปาโรหิตย์ เขตบางพลัด กรุงเทพมหานคร”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓).

^{๑๒๑}พระบุญทัน จารุณโณ (กณาลักษณ์), “การศึกษาพฤติกรรมเชิงจริยธรรมกับความมีวินัยของนักเรียนมัธยมศึกษาโรงเรียนสิรินธรวิทยานุสรณ์ เทศบาลตำบลนิคมลำโดมน้อยอำเภอสิรินคร จังหวัดอุบลราชธานี”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

จริยธรรม แตกต่างกันทั้ง ๔ ด้าน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ๓. ผู้บริหาร ครู และผู้ปกครอง ที่มีประสบการณ์ในการทำงานต่างกัน มีบทบาทในการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม แตกต่างกันทั้ง ๔ ด้าน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕^{๑๒๒}

พระมหาอร่าม คุณชื่น ได้วิจัยเรื่อง “แนวทางการพัฒนาส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรมของนักเรียนระดับมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา กำแพงเพชร เขต ๑” ผลการวิจัยพบว่า ๑. สภาพในการส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรมของนักเรียนระดับมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษากำแพงเพชร เขต ๑ โดยภาพรวม มีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน ส่วนใหญ่มีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก มีเพียง ๑ ด้านที่มีการปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลาง คือ ด้านการประเมินผล ตามทัศนะของผู้บริหาร โดยภาพรวม มีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน ส่วนใหญ่มีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก มีเพียง ๑ ด้านที่มีการปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลาง คือ ด้านการประเมินผล และตามทัศนะของครูผู้สอนโดยภาพรวม มีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน ส่วนใหญ่มีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก ๒. ปัญหาในการส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรมของนักเรียนระดับมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษากำแพงเพชร เขต ๑ โดยภาพรวม มีปัญหาอยู่ในระดับน้อย เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน ทุกด้านมีปัญหาอยู่ในระดับน้อย ตามทัศนะของผู้บริหาร โดยภาพรวม มีปัญหาอยู่ในระดับน้อย เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน ทุกด้านมีปัญหาอยู่ในระดับน้อย และ ตามทัศนะของครูผู้สอน โดยภาพรวม มีปัญหาอยู่ในระดับน้อย เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน ทุกด้านมีปัญหาอยู่ในระดับน้อย^{๑๒๓}

พระมหาอุทิศ กวีวิโส (แววสะบก) ได้วิจัยเรื่อง “การศึกษาความพึงพอใจต่อการปลูกฝังศีลและคุณธรรม ของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครนนทบุรี” ผลการวิจัย พบว่า ความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมนักเรียนระดับมัธยมศึกษาโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครนนทบุรีโดยภาพรวม ๔ ด้าน อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านเป็นรายข้อ พบว่า ด้านการมีวินัยนักเรียน มีการแต่งกายเหมาะสมกับกาลเทศะ มีการทำความเคารพครู ยอมรับความคิดเห็นคนอื่น มาโรงเรียนตรงเวลาและปฏิบัติตามกฎระเบียบของโรงเรียน ด้านความซื่อสัตย์ นักเรียนยอมรับผิดกับสิ่งที่เกิดจากการกระทำของตนเอง ทำความสุจริตที่นำตนเอง ต่อเพื่อนผู้ปกครองทั้งต่อหน้าและลับหลัง ด้านความเมตตา นักเรียนแบ่งปันสิ่งของให้เพื่อน

^{๑๒๒}พระนิคม ชุตินธโร, “ศึกษาบทบาทในการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมของผู้บริหาร ครู และผู้ปกครองกลุ่มโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนากรุงเทพมหานคร”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗).

^{๑๒๓}พระมหาอร่าม คุณชื่น, “แนวทางการพัฒนาส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรมของนักเรียนระดับมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษากำแพงเพชร เขต ๑”, วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยนเรศวร, ๒๕๕๙).

ช่วยเหลือเพื่อนจัดกิจกรรมโรงเรียนเสมอ, ช่วยเหลือพ่อแม่ทำงานหลังกลับจากโรงเรียนไป ให้อาหารสัตว์เลี้ยงเสมอ, ไปทำบุญตักบาตรประจำด้านความประหยัด นักเรียนพอใจการกับเงินที่บิดามารดาให้ใช้จ่ายแต่ละครั้ง, ปิดไฟฟ้า น้ำทุกครั้งเมื่อเลิกใช้ มีการออมเงินที่เหลืออย่างระมัดระวัง และผลการศึกษาข้อมูลความพึงพอใจนักเรียนที่มีต่อการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมทั้ง ๕ โรงเรียนเปรียบเทียบกับจำแนกเพศ อายุ ชั้นเรียน และผลการศึกษา (เกรดเฉลี่ย) ทั้ง ๔ ด้าน ได้แก่ ด้านการมีวินัยนักเรียน, ด้านความซื่อสัตย์, ด้านความเมตตา, ด้านความประหยัด, พบว่า นักเรียนมีความคิดเห็นไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ ๐.๐๕ และแนวทางการพัฒนาและปรับปรุงการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมนักเรียนระดับมัธยมศึกษาโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครนนทบุรี คือ ๑. ด้านวินัยนักเรียน โรงเรียนควรจัดกิจกรรม การจัดฝึกอบรม ปลูกฝัง เข้าค่ายเพื่อนักเรียนนำไปปฏิบัติเพื่อให้รู้คุณค่าของการตรงต่อเวลา แสดงถึงความรับผิดชอบในหน้าที่การงาน ๒. ด้านความซื่อสัตย์ ครูและอาจารย์ควรให้การส่งเสริมการรับผิดชอบในการปฏิบัติงานตนเองพร้อมกันหน้าเสาธงหลังเคารพธงชาติด้วยความสนใจของนักเรียนแต่ละคน ๓. ด้านความเมตตา ครูควรทำเป็นอย่างในการทำบุญใส่บาตรในวันสำคัญต่าง ๆ ทางพระพุทธศาสนาหรือเทศกาลสำคัญต่าง ๆ ทั้งในและนอกสถานศึกษา ๔. ด้านความประหยัด ครูควรโครงการส่งเสริมการเรียนรู้ให้ผู้ปกครองนักเรียนได้เรียนรู้เรื่องความประหยัดในรูปแบบความพอเพียง^{๑๒๔}

พระครูวิจารณ์ นวกิจ(บุญศรี พรหมแสงชัย) ได้วิจัยเรื่อง “แนวทางการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมด้านการครองตนของนักเรียนโรงเรียนเวียงชัยพิทยฯ อำเภอ เวียงชัย จังหวัดเชียงราย” ผลการวิจัยพบว่า ด้านความสุภาพ ในระดับมาก สำหรับบทบาทผู้บริหารโรงเรียนในการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม นักเรียนมีสัมมาคารวะ เมื่อเดินผ่านครู/ผู้ใหญ่ สำหรับบทบาทผู้บริหารโรงเรียนในการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมระดับมากลำดับสุดท้ายคือ ส่งเสริมให้ผู้เรียนมีมารยาทในการรับประทานอาหาร^{๑๒๕}

ไชยพร เรืองแท้ ได้วิจัยเรื่อง “การศึกษาความพึงพอใจต่อการปลูกฝังศีลและคุณธรรมของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครนนทบุรี” ผลการวิจัยพบว่า บทบาทของ

^{๑๒๔}พระมหาอุทิศ กวีวิโส (แววสะบก), “การศึกษาความพึงพอใจต่อการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครนนทบุรี”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕).

^{๑๒๕}พระครูวิจารณ์ นวกิจ(บุญศรี พรหมแสงชัย,แนวทางการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมด้านการครองตนของนักเรียนโรงเรียนเวียงชัยพิทยฯ อำเภอ เวียงชัย จังหวัดเชียงราย, (ปริญญานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย, ๒๕๕๙)

สถานศึกษาในการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมแก่นักเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษาขอนแก่น เขต ๑ โดยภาพรวมมีความคิดเห็นในระดับมาก ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๒ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ทุกด้านมีความคิดเห็นในระดับมากที่สุด โดยเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ด้านความซื่อสัตย์ สุจริต ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๘๐ ด้านรักชาติ ศาสน์ กษัตริย์ ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๗๙ และด้านการใฝ่รู้ใฝ่เรียน ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๖๘ การเปรียบเทียบความคิดเห็นของผู้บริหารและครูเกี่ยวกับบทบาทของสถานศึกษาในการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมแก่นักเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต ๑ จำแนกตามตำแหน่ง พบว่า กลุ่มตัวอย่างที่มีตำแหน่งหน้าที่ต่างกันมีความคิดเห็นไม่แตกต่างกันทุกด้าน จึงปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้กลุ่มตัวอย่างที่มีประสบการณ์ต่างกันมีความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของผู้บริหารและครูในการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต ๑ ในภาพรวมไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้^{๑๒๖}

กัลยา ศรีปาน ได้วิจัยเรื่อง “คุณธรรมและจริยธรรมของนักเรียนระดับประถมศึกษา โรงเรียนบุญเลิศอนุสรณ์ สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน” ผลการวิจัยพบว่า โดยภาพรวมองค์ประกอบด้านความใฝ่รู้ ด้านการประหยัด ด้านความสะอาด ด้านความเมตตา กรุณา ด้านตรงต่อเวลา ด้านความสามัคคี อยู่ในระดับปานกลาง องค์ประกอบด้านความขยัน ความมีระเบียบวินัย ด้านความกตัญญูกตเวที ด้านความเป็นผู้มีวัฒนธรรม และปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมประเพณีอยู่ในระดับมาก ส่วนด้านความอดทน ด้านความซื่อสัตย์ ความยุติธรรมอยู่ในระดับน้อย และนักเรียนหญิงมีคุณธรรมและจริยธรรมแตกต่างจากนักเรียนชาย มีนัยสำคัญที่ระดับ ๐.๐๕ โดยนักเรียนหญิงจะมีคุณธรรมจริยธรรมมากกว่านักเรียนชายและนักเรียนในระดับชั้นที่สูงกว่าจะมีคุณธรรมจริยธรรมมากกว่านักเรียนในระดับที่ต่ำกว่าอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ ๐.๐๕ ^{๑๒๗}

จรุงภรณ์ กลางบุรีมย์ ได้วิจัยเรื่อง “การพัฒนาการดำเนินการส่งเสริมวินัยนักเรียน” ผลการวิจัยพบว่า ก่อนการพัฒนา นักเรียนไม่ตรงเวลาในการมาโรงเรียน การเข้าชั้นเรียน การส่งงานตามกำหนด แต่งกายไม่ถูกต้องตามระเบียบของโรงเรียน ไม่รับผิดชอบการทำทำความสะอาดห้องเรียนและ

^{๑๒๖}ไชยพร เรื่องแท้, “การศึกษาความพึงพอใจต่อการปลูกฝังศีลและคุณธรรม ของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครนนทบุรี”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓).

^{๑๒๗}กัลยา ศรีปาน, “ศึกษาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนระดับมัธยมศึกษา โรงเรียนบุญเลิศอนุสรณ์ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน จังหวัดสงขลา”, *วิทยานิพนธ์ กศ.ม.*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยทักษิณ, ๒๕๕๒).

บริเวณโรงเรียน ซึ่งมีนักเรียนจำนวนมากที่มีพฤติกรรมขาดความรับผิดชอบ จากนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ จำนวน ๓๑๗ คน ผลการพัฒนาการดำเนินการ โดยการประชุมคณะกรรมการความร่วมมือ ความคิดเห็นของบุคลากรทุกฝ่าย พบว่า นักเรียนมีวินัยและปรับเปลี่ยนพฤติกรรมไปในทางที่ดีขึ้นโดยมาโรงเรียนทันเวลา ส่งงานตรงต่อเวลา แต่ยังมีปัญหาในด้านความสะอาด ยังมีนักเรียนบางส่วนที่ยังไม่ตระหนักและเห็นความสำคัญของการประพฤติตนให้อยู่ในระเบียบของทางโรงเรียนจึงได้จัดกิจกรรมเพื่อแก้ไขปัญหาในวงรอบที่ ๒ โดยได้กำหนดกิจกรรม ๒ กิจกรรม คือ กิจกรรมการจัดสัปดาห์แห่งความสะอาดของการแต่งกาย และความสะอาดของนักเรียน และกิจกรรมการจัดประกวดเขตพื้นที่รับผิดชอบ ซึ่งเมื่อดำเนินการจัดกิจกรรมแล้วผลปรากฏว่า นักเรียนมีการพัฒนาวินัยด้านการรักษาความสะอาดดีขึ้นอย่างมาก คือ นักเรียนรู้จักรักษาความสะอาดของร่างกาย และชุดนักเรียนรู้จักรักษาความสะอาดของห้องเรียน ห้องน้ำ ห้องส้วม ตลอดจนบริเวณโรงเรียน โดยการไม่ทิ้งเศษกระดาษลงพื้นๆ และยังช่วยกันทำความสะอาดเขตพื้นที่รับผิดชอบด้วยความสามัคคี และตระหนักในหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายด้วยจิตสำนึกของตนเอง ซึ่งส่งผลให้นักเรียนตรงเวลาเพื่อมาทำความสะอาดในเขตพื้นที่รับผิดชอบ^{๑๒๘}

ชูพงศ์ สุขรัตน์ ได้วิจัยเรื่อง “จริยธรรมของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอพนสนิมคม จังหวัดชลบุรี” ผลการวิจัยพบว่า ระดับจริยธรรมของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา ด้านความมีระเบียบวินัย ความรับผิดชอบ ความซื่อสัตย์ และความอดทน โดยรวมและรายด้านอยู่ในระดับสูง การเปรียบเทียบจริยธรรมจำแนกตามเพศ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ และนักเรียนที่ระดับชั้นต่างกันแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ และนักเรียนที่ระดับชั้นต่างกันแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ ยกเว้นด้านความรับผิดชอบ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕^{๑๒๙}

นฤบาล วงษ์ขาริ ได้ทำวิจัยเรื่อง “การปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมแก่นักเรียนในสถานศึกษาช่วงชั้นที่ ๓ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามหาสารคาม เขต ๒” ผลการวิจัยพบว่า ๑. การปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมแก่นักเรียน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาแต่ละด้าน

^{๑๒๘} จรุงภรณ์ กลางบุรีมย์, “การพัฒนาการดำเนินงานส่งเสริมวินัยนักเรียนโรงเรียนพระกุมารจังหวัดร้อยเอ็ด”, ศาสนาสดรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐).

^{๑๒๙} ชูพงศ์ สุขรัตน์, ศึกษาจริยธรรมนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอพนสนิมคม จังหวัดชลบุรี, วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๕๖).

พบว่า ด้านวินัย ความรับผิดชอบ การปฏิบัติตามหลักศาสนา ความซื่อสัตย์สุจริต ความเมตตากรุณา ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และการประหยัด ปฏิบัติอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาตามสถานภาพ พบว่า ๑. ผู้บริหารสถานศึกษา มีระดับการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมแก่นักเรียนโดยภาพรวมและรายด้าน ๕ ด้าน อยู่ในระดับมากที่สุด ส่วนอีก ๒ ด้าน คือ ด้านการประหยัดและด้านวินัย อยู่ในระดับมาก ๒. ครูผู้สอน มีระดับการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมแก่นักเรียน โดยภาพรวมและรายด้านอยู่ในระดับมาก ๓. นักเรียน ได้รับการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมแก่นักเรียน โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง และรายด้าน ๒ ด้าน อยู่ในระดับมาก ส่วนอีก ๕ ด้าน คือ ด้านการปฏิบัติตามหลักศาสนา ด้านวินัย ด้านความรับผิดชอบ ด้านซื่อสัตย์สุจริต และด้านการประหยัด อยู่ในระดับปานกลาง ๒. ผลการเปรียบเทียบ พบว่า ผู้บริหารสถานศึกษามีการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมแก่นักเรียนโดยภาพรวมและรายด้านมากกว่าครูผู้สอนและนักเรียน รวมทั้งครูผู้สอนมีการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมแก่นักเรียน โดยภาพรวมและรายด้านมากกว่านักเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑^{๓๓๐}

นางณัฐ จันทรหนูหงษ์ ได้วิจัยเรื่อง "ศึกษาพฤติกรรมเชิงจริยธรรมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ – ๖ โรงเรียนสีกัน (วัฒนานครอุปถัมภ์) เขตดอนเมือง กรุงเทพมหานคร" ผลการวิจัยพบว่า ๑. นักเรียนผู้ที่มีระดับพฤติกรรมเชิงจริยธรรมโดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน คือ ด้านความมีระเบียบวินัย และด้านความรับผิดชอบ อยู่ในระดับมาก รองลงมาคือ ด้านความขยันหมั่นเพียร อยู่ในระดับปานกลาง ดังนั้นพฤติกรรมจริยธรรมด้านความมีระเบียบวินัย และด้านความรับผิดชอบมีค่าเฉลี่ยสูง ๒. นักเรียนที่มีเพศและอายุต่างกัน มีผลต่อการพัฒนาทางจริยธรรมไม่แตกต่างกัน ส่วนนักเรียนที่มีระดับการศึกษาและผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาที่แตกต่างกันมีผลต่อการพัฒนาทางจริยธรรมที่แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ ๐.๐๕ นักเรียนที่เข้าร่วมโครงการพัฒนาจริยธรรมกับโรงเรียนของนักเรียนที่ต่างกัน มีผลต่อการพัฒนาทางจริยธรรมที่ไม่แตกต่างกัน นักเรียนที่เข้าร่วมโครงการเข้าค่ายคุณธรรมพัฒนาจิตกับโรงเรียนของนักเรียนที่ต่างกัน มีผลต่อการพัฒนาทางจริยธรรมที่แตกต่างกัน และนักเรียนที่เข้าร่วมโครงการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อนของนักเรียนที่ต่างกัน มีผลต่อการพัฒนาทางจริยธรรมที่ไม่แตกต่างกัน^{๓๓๑}

ประวิทย์ ดำรงค์ทรัพย์ ได้วิจัยเรื่อง “การส่งเสริมวินัยนักเรียนระดับมัธยมศึกษา โรงเรียนนวมินทราชินูทิศ สตรีวิทยา พุทธมณฑล สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๑”

^{๓๓๐}นฤบาล วงษ์ขารี่, “การปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมแก่นักเรียนในสถานศึกษาช่วงชั้นที่ ๓ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามหาสารคาม เขต ๒”, **วิทยานิพนธ์ ครุศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม, ๒๕๕๑).

^{๓๓๑}นางณัฐ จันทรหนูหงษ์, “ศึกษาพฤติกรรมเชิงจริยธรรมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ – ๖ โรงเรียนสีกัน (วัฒนานครอุปถัมภ์) เขตดอนเมือง กรุงเทพมหานคร, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม, ๒๕๕๔).

ผลการวิจัยพบว่า ๑. สภาพการส่งเสริมวินัย นักเรียนระดับมัธยมศึกษาของครูโรงเรียนนวมินทราชินูทิศ สตรีวิทยา พุทธมณฑล สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต ๑ กรุงเทพมหานคร อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย ๔.๒๘ ส่งเสริมวินัยด้านการปฏิบัติหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายมีค่าเฉลี่ยมากที่สุด รองลงมาคือ ด้านการปฏิบัติตามระเบียบวินัยข้อบังคับของสถานศึกษา ด้านการแสดงความเคารพ ด้านการมีจิตสาธารณะ ด้านการแต่งกาย และด้านการตรงต่อเวลา ตามลำดับ ส่วนสภาพการส่งเสริมวินัยนักเรียนระดับมัธยมศึกษาของนักเรียนอยู่ในระดับมากเช่นกัน มีค่าเฉลี่ย ๔.๐๐ โดยการส่งเสริมวินัยด้านการแสดงความเคารพ มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด รองลงมาคือ ด้านการปฏิบัติตามระเบียบวินัยข้อบังคับของสถานศึกษา ด้านการแต่งกาย ด้านการมีจิตสาธารณะ ด้านการปฏิบัติหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย และด้านการตรงต่อเวลาตามลำดับ ๒. ครูมี เพศ อายุ ระดับการศึกษาและประสบการณ์ทำงานต่างกันมีระดับความคิดเห็นในการส่งเสริมวินัยนักเรียนไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ๓. นักเรียนมี อายุ อาศัยอยู่กับผู้ปกครองและลักษณะที่พักอาศัยต่างกันมีระดับความคิดเห็นในการส่งเสริมวินัยนักเรียนไม่แตกต่างกัน แต่นักเรียนมีเพศต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการส่งเสริมวินัยด้านการตรงต่อเวลา ด้านการปฏิบัติตามระเบียบข้อบังคับของสถานศึกษา และด้านการมีจิตสาธารณะแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕^{๓๓๒}

มนตรี กำลังดี ได้ศึกษาจริยธรรมของนักเรียนประถมศึกษา อำเภอกะปง สังกัดสำนักงานการประถมศึกษา จังหวัดพังงา ประชากรกลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๕ และ ๖ ผลการวิจัยพบว่า ระดับจริยธรรมโดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาองค์ประกอบด้านความมีระเบียบวินัย ความความกตัญญูกตเวที ด้านความเป็นผู้มีวัฒนธรรมและปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมประเพณี อยู่ในระดับมาก นักเรียนมีสภาพครอบครัวที่แตกต่างกันมีจริยธรรมแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญ ทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ โดยค่าคะแนนเฉลี่ยระดับ จริยธรรมนักเรียนจากสภาพครอบครัวปกติสูงกว่านักเรียนจากสภาพครอบครัวไม่ปกติ ผู้ปกครองที่มีอาชีพต่างกันโดยภาพรวม พบว่า นักเรียนมีจริยธรรมไม่แตกต่างกันส่วนความต้องการให้โรงเรียนจัดกิจกรรมส่งเสริมจริยธรรมนักเรียน พบว่า นักเรียนมีความต้องการให้โรงเรียนมีการส่งเสริมจริยธรรมในด้านต่างๆ คือ ครูควรจะสอนให้นักเรียนเชื่อฟังพ่อแม่ ครูอาจารย์ครูควรจะกระตุ้น ให้นักเรียนมีความขยัน ในการที่จะทำงานส่งครู โรงเรียนควรมีการณรงคให้ประหยัดพลังงานในโรงเรียนครูควร จะกวัดขันให้นักเรียนพูด ความจริงต่อกัน โรงเรียนควรจัด ให้มีบรรยากาศและสภาพแวดล้อมที่เอื้อ

^{๓๓๒}ประวิทย์ ดำรงทรัพย์, “ศึกษาการส่งเสริมวินัยนักเรียนระดับมัธยมศึกษาโรงเรียนนวมินทราชินูทิศ สตรีวิทยา พุทธมณฑล สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๑ กรุงเทพมหานคร”, **วิทยานิพนธ์พุทธ ศาสตรมหาบัณฑิต**, สาขาวิชาการบริหารการศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖).

ต่อการใฝ่รู้ ควรจัดกิจกรรมฝึกความอดทน ธรรมะให้ใช้จ่ายอย่างประหยัดมีการแข่งกีฬาภายใน โรงเรียนเพื่อสร้างความสามัคคี^{๑๓๓}

ยุพิน แซ่เอี้ยบ ได้วิจัยเรื่อง “พฤติกรรมทางจริยธรรมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ กลุ่มโรงเรียนเอกชน เขตบางพลัด จังหวัดกรุงเทพมหานคร” ผลการศึกษาพฤติกรรมทางจริยธรรมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ กลุ่มโรงเรียนเอกชน เขตบางพลัด จังหวัดกรุงเทพมหานคร ผลการวิจัยพบว่า มีพฤติกรรมทางจริยธรรมโดยรวม อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย ๓.๕๘ และจำแนกในแต่ละด้าน มีดังนี้ (๑) ด้านความใฝ่รู้ อยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ย ๓.๓๐ (๒) ด้านความขยันอยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ย ๓.๔๔ (๓) ด้านความอดทน อยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ย ๒.๘๔ (๔) ด้านความประหยัด อยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ย ๒.๙๗ (๕) ด้านความซื่อสัตย์ อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย ๓.๖๑ (๖) ด้านความมีระเบียบวินัย อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย ๓.๗๒ (๗) ด้านการตรงต่อเวลา อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย ๓.๖๔ (๘) ด้านความสามัคคี อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย ๓.๙๗ (๙) ด้านการเสียสละ อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย ๓.๙๒ (๑๐) ด้านความเมตตากรุณา อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย ๓.๙๕ (๑๑) ด้านกตัญญูกตเวที อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย ๓.๙๘ (๑๒) ด้านความยุติธรรม อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย ๓.๕๑ และ (๑๓) ด้านความเป็นผู้มีวินัยธรรมและการปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมประเพณีอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย ๓.๘๑^{๑๓๔}

สุมนธา แก่นกุล ได้วิจัยเรื่อง “จริยธรรมของอาจารย์และนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ สำนักงานประถมศึกษาอำเภอบางปะเตาะ สังกัดสำนักงานการศึกษาจังหวัดชุมพร” ผลการวิจัยพบว่า ระดับจริยธรรมของนักเรียนโดยภาพอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายองค์ประกอบพบว่า จริยธรรมด้านความใฝ่รู้ ความอดทน ความประหยัด ความเมตตากรุณา ความยุติธรรม อยู่ในระดับกลาง ส่วนจริยธรรมด้านหมั่นเพียร ความซื่อสัตย์ ความมีระเบียบวินัย ความเสียสละ ความกตัญญูกตเวที ความตรงต่อเวลา ความสามัคคี ความเป็นผู้มีวินัยธรรมตามขนบธรรมเนียมประเพณี อยู่ในระดับมาก การเปรียบเทียบจริยธรรมแยกตามเพศ ด้านความใฝ่รู้ ความสามัคคี ความยุติธรรม แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติทางระดับ ๐.๐๑ ด้านความซื่อสัตย์ความมีระเบียบวินัย ความเมตตากรุณา ความกตัญญูกตเวที ความเป็นผู้มีวินัยธรรมตามขนบธรรมเนียมประเพณีแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑ ส่วนด้านความประหยัด ความเสียสละ ความตรงต่อเวลา

^{๑๓๓}มนตรี กำลัง ดี, “ศึกษาจริยธรรมนักเรียนโรงเรียนประถมศึกษา อำเภอบางกะปง สังกัดสำนักงานการศึกษา จังหวัดพังงา”, **ปริญญานิพนธ์ กศ.ม.**, สาขาการบริหารการศึกษา, (คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ, ๒๕๔๓).

^{๑๓๔}ยุพิน แซ่เอี้ยบ, “พฤติกรรมทางจริยธรรมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ กลุ่มโรงเรียนเอกชน เขตบางพลัด จังหวัดกรุงเทพมหานคร”, **สารนิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๑๐๗-๑๐๘.

ความขยันหมั่นเพียรแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ โดยจริยธรรมของเพศหญิงสูงกว่าเพศชาย ส่วนความอดทนของนักเรียนมีจริยธรรมไม่ แตกต่างกัน^{๑๓๕}

แสงจันทร์ มโนสร้อย ได้วิจัยเรื่อง “สภาพการจัดการเรียนการสอนจริยธรรม ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๓ โรงเรียนในอำเภอเวียงหนองล่อง” ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนมีปัญหาพฤติกรรมด้านจริยธรรมในเรื่อง ความเสียสละ ความมีระเบียบวินัย ความอดทน การประหยัด การตรงต่อเวลา ความขยันและความสามัคคี ผู้ปกครองต้องการให้จัดกิจกรรมอบรมธรรมะในโรงเรียน และให้นักเรียนเข้าร่วมพิธีกรรมต่างๆ ทางศาสนาให้มาก และเหมาะสมกับนักเรียนยิ่งขึ้น เพื่อปลูกฝังพฤติกรรมค่านิยมที่ดีให้กับนักเรียนการนำหลักธรรมในพระพุทธศาสนา ไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน นักเรียนได้นำหลักธรรมคำสอนไปใช้ปฏิบัติได้เหมาะสม กับวัย และสถานภาพของตนเอง^{๑๓๖}

สุมาลี สุนจินดา ได้วิจัยเรื่อง “จริยธรรมระดับมัธยมศึกษาโรงเรียนสังกัดคณะรักกางเขนแห่งจันทบุรี ตามจริยธรรม ๗ ด้าน” ได้แก่ ด้านความมีระเบียบ ด้านความเมตตากรุณา ด้านความซื่อสัตย์ ด้านความสามัคคี ด้านความอดทน ด้านความประหยัด และด้านความเสียสละ ผลการศึกษาพบว่า ตามความคิดเห็นของครูและผู้ปกครอง นักเรียนมีจริยธรรมโดยรวมอยู่ในระดับมาก และเปรียบเทียบจริยธรรมด้านความเมตตากรุณา ความสามัคคี ความอดทน ความเสียสละและโดยรวมตามความคิดเห็นของครู และผู้ปกครอง ไม่แตกต่างกัน ส่วนด้าน ความมีระเบียบวินัย ความซื่อสัตย์ และความประหยัด แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕^{๑๓๗}

งานวิจัยต่างประเทศ

ลานีเยร์ (Lanier) ได้วิจัยเรื่อง “จริยธรรมและการพัฒนาความคิดรวบยอดในเด็กหนุ่มสาวชนบท (การพัฒนาจริยธรรมของเด็กนักเรียนในชนบท)” จุดประสงค์ของการวิจัยเพื่อศึกษาผลของการจัดการศึกษาผลของการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาจริยธรรมของนักเรียนระดับชั้นที่ ๑๑ และ ๑๒ ในโรงเรียนชนบท เด็กนักเรียนในชนบทได้รับการอบรมให้คิดและปฏิบัติตามต่อกันมา ซึ่งอาจ

^{๑๓๕}สุมนธา แก่นกุล, “ศึกษาพฤติกรรมด้านคุณธรรมจริยธรรม นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ สำนักงานการประถมศึกษา อำเภอพะโต๊ะ สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดชุมพร”, **วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยทักษิณ, ๒๕๔๔).

^{๑๓๖}แสงจันทร์ มโนสร้อย, “สภาพการจัดการเรียนการสอนจริยธรรม ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๓ โรงเรียนในอำเภอเวียงหนองล่อง”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐).

^{๑๓๗}สุมาลี สุนจินดา, “จริยธรรมนักเรียนระดับมัธยมศึกษาโรงเรียนในสังกัดคณะรักกางเขนแห่งจันทบุรี”, **วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต**, (สาขาการบริหารการศึกษา, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๔๖), หน้า ๕๓.

เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาสังคมในยุคใหม่ การทดลองได้แบ่งนักเรียนออกเป็นกลุ่มควบคุมให้ได้รับการฝึกการให้คำแนะนำ และการจัดประสบการณ์ และอีกกลุ่มหนึ่งเป็นนักเรียนออกเป็นนักเรียนที่ประกอบด้วยนักเรียนตั้งอยู่โรงเรียนระดับกลางถึงโรงเรียนระดับสูง ผลการวิจัยพบว่า การพัฒนาคุณธรรม และจริยธรรมนักเรียนทั้ง ๒ กลุ่มมีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญ^{๑๓๘}

แซร์ และ ลีเวอร์ (Sears and Levin) ได้สัมภาษณ์พ่อแม่ของเด็กก่อนอนุบาล ๓๗๐ คน เกี่ยวกับการฝึกอบรมเด็กและพบว่า การให้ความรักและความยอมรับลูกในฐานะที่เป็นสมาชิกของครอบครัวและการฝึกวินัยโดยใช้เหตุผล คือ การให้ความรักความอบอุ่น แบบประชาธิปไตย จะช่วยให้เด็กทำตามสิ่งที่พ่อแม่ต้องการและเด็กจะมีการพัฒนาการทางด้านความรับผิดชอบสูง^{๑๓๙}

จากการศึกษาเอกสารงานวิจัย ที่เกี่ยวข้องทำให้สามารถสรุปได้ว่า คุณธรรมที่ควรปลูกฝังให้เกิดขึ้นในตัวนักเรียน คือ ความขยัน ประหยัด ซื่อสัตย์ มีวินัย สุภาพ สะอาด สามัคคี และมีน้ำใจ ที่สำคัญยิ่ง คือ การเป็นผู้รู้จักปฏิบัติตนให้เป็นผู้ที่รู้จักการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ในส่วนที่เป็นปัจจัยแวดล้อมภายนอก หรือองค์กรต่างๆ ที่ควรจะมีส่วนร่วมในการปลูกฝังคุณธรรม และจริยธรรม ได้แก่ ครอบครัว สถานศึกษา ชุมชน สื่อสารมวลชน และรัฐบาล ในส่วนที่สำคัญยิ่งคือ การจะปลูกฝังคุณธรรม และจริยธรรมให้ได้ผล มีประสิทธิภาพ องค์กรต่าง ๆ จะต้องประพฤติปฏิบัติตนให้เป็นแบบอย่าง มากกว่าการจะบอกกล่าวหรือลงโทษ เพราะเยาวชน หรือนักศึกษาจะเลียนแบบจากสิ่งที่พวกเขาได้รับรู้ ได้เห็นบทบาทหน้าที่ของครู ผู้บริหารนั้นซึ่งเป็นแม่พิมพ์ของชาติ เป็นตัวอย่างของเด็ก ฉะนั้นความประพฤติและพฤติกรรมของครู และ ผู้บริหารนั้นย่อมมีผลโดยกับเด็กที่ได้เรียนรู้จาก ซึ่งเป็นผู้ที่อยู่ใกล้ชิดเด็กมากและมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของเด็กโดยตรง การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมแก่เด็ก ครูก็มีบทบาทอย่างยิ่งที่จะถ่ายทอดคุณธรรมจริยธรรมสำหรับ เพราะบุคคลเหล่านี้เป็นผู้อบรมพร่ำสอนเด็กแทนผู้ปกครอง เป็นการพัฒนาร่างกายและจิตใจพร้อมกัน โดยครูเป็นผู้ถ่ายทอดและมีอิทธิพลต่อจิตใจเด็ก ซึ่งจะเด็กก็จะเรียนแบบซึมซับรับเอาคุณธรรมจริยธรรมที่ครูค่อยๆ ถ่ายทอดสู่เด็ก เพื่อให้เป็นคนมีคุณธรรมจริยธรรม และความพร้อมทั้งด้านร่างกายและจิตใจ

^{๑๓๘} Lanier, S.P. "Promotion Moral and Conceptual Development in Rural Adolescents. London", Routledge and Kegan Paul, (1993), p 123.

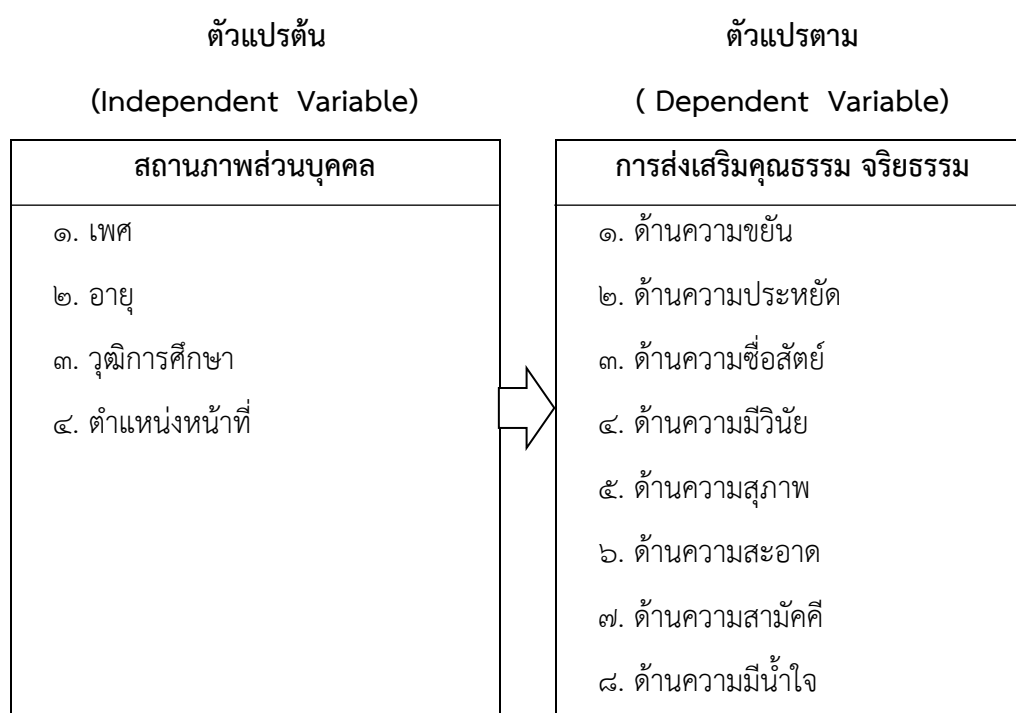
^{๑๓๙} Sears and Levin อังโน ชุคคี่ นันทะ, ปัญหาการปฏิบัติงานเสริมสร้างวินัยนักเรียนในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษา จังหวัดหนองคาย, รายงานการค้นคว้าอิสระการศึกษามหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๒), หน้า ๘๖.

๒.๖ กรอบแนวคิดในการวิจัย

งานวิจัยเรื่องการส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมของผู้บริหาร โรงเรียนขยายโอกาส กลุ่มสองพระสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา สมุทรปราการเขต ๑ ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องโดยนำมากำหนดเป็นกรอบแนวคิดการวิจัย (Conceptual Framework) ประกอบด้วย ตัวแปรที่ใช้ในการวิจัย ผู้วิจัยแบ่งเป็น ๒ ตัวแปร ดังนี้

๑. **ตัวแปรต้น (Independent Variable)** ได้แก่ เพศ อายุ วุฒิการศึกษา ตำแหน่งหน้าที่ของครูโรงเรียนขยายโอกาส กลุ่มสองพระ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสมุทรปราการเขต ๑

๒. **ตัวแปรตาม (dependent Variable)** ได้แก่ ความคิดเห็นของครูที่มีต่อการส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมขั้นพื้นฐาน ๘ ด้านของผู้บริหาร ประกอบด้วย ด้านความขยัน ด้านความประหยัด ด้านความซื่อสัตย์ ด้านความมีวินัย ด้านความสุภาพ ด้านความสะอาด ด้านความสามัคคี และด้านความมีน้ำใจ โดยนำหลักคุณธรรม ๘ ประการ ของกระทรวงศึกษาธิการมากำหนด ดังตารางแผนภาพที่ ๒.๒

แผนภาพที่ ๒.๒ กรอบแนวคิดในการวิจัย